شەوی یەلدا لەبەر ڕۆشنایی مێژوودا.. توێژینەوە، گردکردنەوە و ئامادەکردن: هێمەر نێریاوی

پەیڤی دەستپێک:

بەشێکی ئەم بابەتەی دەخرێتە بەردیدەی تێی خوێنەر، بۆ بەرنامەیەکی ڕادیۆیی نووسراوە که ساڵانێک پێش ئێستا لە شەوی یەلدادا لە ڕادیۆ"سنە"و بەرنامەی"تریفە"وە پێشکەش بە گوێگری کورد زمان کراوە. دیوی دەرەوەی بابەتەکە پتر لەوە گردکردنەوە و ئامادەکردنەوە نزیکە بەڵام لە ڕاستیدا بۆ بەرهەڤکردن و نووسینەوەی،لە دەرکەی زۆر پەڕتووک،ماڵپەڕ و وێبلاگی کوردیی –فارسیم داوە و بە دەیان دیوانە شیعری کوردییدا داگەڕاوم و دەکرێت بڵێم،بابەتێکی دەچێتە خانەی توێژینەوەیەکی کورت و پوخت لەسەر یەلدا. لەم ڕێگەیەوە زۆتر ویستوومە زانیارییەک بە بیسەر و گوێگر و خوێنەری کورد سەبارەت بە مێژووی ئەم شەوە و یەلدا لە نێو کورد و وێژەی کوردییدا ببەخشم. دەقی بەرنامەکە بە پێداچوونەوەی نوێ و قووڵترکردنەوەی بابەتەکە،بە هەمان شێوەی ڕادیۆیی دەخەمە بەرچاوی تێی خوێنەر،هیواخوازم بەکەڵک و سوودبەخش بێت. لە بەشی کۆتاییی بابەتەکەدا دەیان چەپکە شیعری کوردییشتان دەخرێتە بەرچاو کە بۆ دەستخستن و دیتنەوەی ئەم شیعرانەیش،گەلێک خۆم ماندوو کردووە،ئومێدە ئەم هەوڵە،سەرەتا و دەستپێکێک بێت بۆ دنەدانی کەسانی دی،بۆ لێکۆڵینەوەی وردتر و قووڵتر و هەروەها بەرفرەوانکردنی گوڵجاڕی شیعری یەلدایی.

یەلدا،فەلسەفە و مێژووەکەی:

"شەوی یەلدا"کە بە یەک لە شەوە پیرۆزەکان لە جوگرافیای ئێرانی کۆندا دانراوە،بە شێوەی فەرمی لە ساڵی 502ی پێش زایینەوە لە سەردەمی داریوشی یەکەمدا ڕێی کەوتە نێو ڕۆژژمێری فەرمیی ئێرانییەکانەوە.

لە سەردەمی کۆنی فەرهەنگی ئاڤێستاییدا،ساڵ،بە وەرزی سەرما دەستی پێ دەکرد و لە ئاڤێستایشدا وشەی"سەرێدە"کە بە مانای هەمان"ساڵ"دێت،بۆ خۆی بە واتای سەرکەوتنی ئەهوورامەزدا بەسەر ئەهریمەن و ڕۆشنایی بەسەر تاریکیدا دێت.

شەوی یەلدا بە شەوی لەدایکبوونی خودای خۆر،دادگەری،پەیمان و شەڕیش ناودێر دەکەن. لەسەر ئەم پرسەیش،دوو بۆچوون هەیە. یەکەمیان دەڵێت کە لەم شەوەدا،میترا یان ئەوەی لە ئاڤێستا و نووسراوەکانی پاشایانی هەخامەنشیدا هاتووە،مەیژە(Mithra)دەگەڕێتەوە سەر زەوی. ئەو کە بە خودای کۆنی هیند و ئێرانی دادەنرێت،ماوەی ڕۆژ درێژ دەکاتەوە و لە ئەنجامدا خۆر سەر دەکەوێت.

دینی خۆرپەرستی یان هەمان ئایینی میهر لەسەر بنەمای پەرستنی میترا لە سەردەمی پێش دینی زەردەشت سەری هەڵداوە و دروست بووە و لە ئەورووپادا بە ئایینی میترایزم ناوی دەرکردووە.

هەندێک لە توێژەران لەسەر ئەو باوەڕەن کە لە شەوی یەلدادا،پێغەمبەرێک لە دایک دەبێت کە لە نێو دوو دۆلفیندا دەری دەهێنن. هەر بۆیە لە ئایینی میهردا،"ئاو"بایەخێکی تایبەتی هەیە. بە گوێرەی هەر دوو بۆچوونەکە،شەوی یەلدا،شەوی لەدایکبوونی میترا یان میهرە. لە ڕاستیدا یەلدا،جەژنێکی زاگرۆسنشین و ئاریی ڕەگەزەکانە و هەزاران ساڵ پێش ئێستا ڕێڕەوانی ئایینی میترایی لە ئێراندا بەڕێوەیان بردووە.

دوکتۆر "میهرداد بەهار"(1929-1994)لە کتێبی"لە ئوستوورەوە تا مێژوو" دەنووسێت: "شەوی یەلدا،شەوی لەدایکبوونی میهر یان میترا نییە،بەڵکوو لەدایکبوونی خۆرە. میهر و خۆر پێکەوە چەند جیاوازییەکیان هەیە".

بە گوێرەی ڕۆژمێری خەڵکانی ئێرانی کۆن،شەوی یەلدا،شەوی دەرکەوتنی ڕووناکاییە. بەڵام ئەوەی ڕاستیی بێت ئەم شەوە پەیوەندییەکی فرەی بە ئایینی میهرپەرستییەوە هەیە کە زۆترین زانیاریی لەسەر ئەم دینە پێمان دەڵێت کە لە سەدەی دووەمی پێش زایین تا سەدەی چوارەمی زایینی بوونی هەبووە. هەر بۆیە لای میهرپەرستان،شەوی یەلدا،هەمان شەوی لەدایکبوونی میترایە.

"وەك زستان بەڕێوەیە،ئایا بەهاریش دەگەڕێتەوە"؟ ئەم ڕستە و پەیڤە،ئەم چەمک و واتایەی لە نێوئاخن و کرۆکدایە هەتا ورد ببینەوە لە مژار و پرسێک کە گەرەکمانە پەی بە سەرچاوە و ناوەڕۆکەکەی ببەین و بزانین چییە؟واتە شەوی یەلدا یان شەوی چلە گەورە یاخۆ هەمان شەو زستان. لەلایەکەوە دەستپێک و سەرەتای زستان و دەرکەوتنی سەرما و سۆڵە و بەسەرچوونی وەرزی خەزان و وەرین و ماتەمی سرووشتە،لە لایەکی دیکەوە،چاوەڕێبوون بە دیار بەهارەوە،کە ئایا بەهار و گوڵ و بۆنوبەرامەی گوڵزار و سەر لە نوێ ژیانەوەی سرووشت،دەگەڕێتەوە ؟!

لە کاتێکدا مرۆڤ بەدەست تووڕەیی و سازی ناساز و میزاجی سرووشتەوە گیرۆدەیە و وێڵی دوای قۆناخی گەشەکردن و دیتنەوە و دۆزینەوەی

نهێنییەکانی سرووشتە،لەهەمان کاتیشدا مرۆ پێوەندی خۆی لەگەڵ ئەم هێزە یاخییەدا لە ڕێی ملکەچبوونەوە بەردەوام کردووە.

وشەی یەلدا،وشەیەکی سریانییە کە یەکێک لە زمانە کۆنەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. یەلدا،هەروەها یەکێک لەو جێژنانەیە کە ڕەچەڵەکی لە ئاییەنی میهردایە،بە چەشنێك کە زۆر لێکۆڵەر و ڕۆژهەڵاتناس، بە شەوی لە دایکبوونی"میترا"ی ناو دەبەن.

شەوی یەلدا یان شەوی چلە درێژترین شەوی ساڵ لە نیوچە گۆیێ باکووری زەوییە. بە هۆی هەڵکەوتەی جوگرافیاییەوە،ئەمشەوە هەر لە خۆراوابوونی 30ی سەرماوەزەوە تا دەگاتە هەڵاتنی خۆر لە 1ی بەفرانباردا درێژەی هەیە و هاوکاتە لەگەڵ “شۆڕشی زستانە یان گۆڕانی”و هەر لەبەر ئەمەیشە کە ڕۆژ،درێژتر و تەمەنی شەو،کورتتر دەبێتەوە. ئەم دیاردە سرووشتییە لەسەر خەڵکانی کەونار و کۆن، کاریگەرییەکی قووڵی فەلسەفی داناوە و ئەو شەوەیان بە واتای زاڵبوونی ڕووناکی بەسەر تاریکیدا ناودێر کردووە. خەڵک،پیرۆزیی و سەرکەوتنی خۆر و ڕووناکییان بەسەر تارمایی شەو و تاریکیدا جێژن دەگرت،هەتا سەرکەوتنی میهر و تێکشکاندنی ئەهریمەن ببینن. ئەم جەژنە لای زۆر نەتەوەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،ئاسیای بچووک و تەنانەت یۆنان و … بەڕێوە دەچێت،بەڵام هەرکام بە شێوەیەکی جیاواز و لە ژێر ناوێکی دیکەدا.

یەلدا و کورد:

ئەگەر ئاوڕێکی کورت لە مێژووی شەوی یەلدا لە نێو کورد و لە کوردەوارییدا بدەینەوە و چۆنیەتی بەڕێوەچوونی ئەم جێژنە،دەبێت بگەڕێینەوە بۆ مێژوویەکی کۆنتر و دابونەریتی کوردەواری لە سەردەمی کەوندا. هەر لە سەرەتای پەیدابوونی مرۆڤی کورد و تێکەڵاوبوون بە سرووشت و دیاردەکانی و ڕەنگدانەوەی ژیانی مرۆی کوردەوە لەم سەرزەوینەدا،ئایینیش وەک سیستەمێکی کۆمەڵایەتی مانای بە ژیانی خەڵکانی ئەم ناوچەیە بەخشیوە. ژیان،حەقیقەتێکە کە بە بێ دۆزینەوەی،واتا و مانای نییە. مرۆی سەردەمی کۆنیش بۆ دۆزینەوەی ئەم حەقیقەتە هەوڵ و تەقەلای خۆی داوە. هەروەها دەرکەوتووە کە دانیشتووانی ڕەسەن و کۆنی ناوچەی زاگرۆس، پێش هاتنی کۆچبەرە ئارییەکان،هێز و دیاردە سرووشتییەکانیان بەلاوە جێی بایەخ و گرینگ بووە و “خۆر،ئاو و ئاگر و با”یان لا گەلێک بایەخدار بووە کە هەتا هەنووکێیش،ئەم چوار توخمە لای ئێزدییەکان هەمان نرخی خۆیان هەیە. شەوی چلە یان یەلداش، ئێستا یەکێکە لە جێژنە گەورەکانی ئێزدییەکان و هەموو ساڵێك بەڕێوەی دەبەن.

لە هەزارەی دووهەمی پێش زایینیدا،هاتن و نیشتەجێبوونی هێزە کۆچەرە هیند و ئەورووپاییەکان،گۆڕانکارییەکی گەورە لە ئایین و زمانی

دانیشتووانی زاگرۆس پێک دەهێنێت. دین،وەک سیستەمێکی کۆمەڵایەتی هەمیشە تاقە ڕێگا بووە بۆ دۆزینەوەی ماناکانی ژیان و لە پەنایدا زانست بۆ دۆزینەوەیحەقیقەت،هەوڵی خۆی داوە. بۆیە دەتوانین بڵێین کە مانای ژیان،لە خودی ژیانی مرۆڤ و دەوروبەریدایە.
مرۆڤ،بوونەوەرێکی زیندووە و هەمیشە بەدوای دۆزینەوەی ماناکانی سرووشتەوەیە. بە پێی سەرچاوە مێژووییەکان لە کوردەواریدا،بۆمان دەردەکەوێت کە"شەوی یەلدا"وەك جێژنێکی ئایینی لە سەردەمی کۆندا چاو لێ کراوە و مینا نەریتێکی دێرینیش پارێزراوە و تا ئێستایش هەر ماوەتەوە.بەڵام،مێژووی شەوی یەلدا و ئاهەنگی ئەمشەوە لە جوگرافیای ئێراندا دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی 1000 ساڵ. لە هەر ناوچە و دەڤەرێکی ئێراندا ئەم شەوە بەوپەڕی شکۆوە یاد دەکرێتەوە و تێیدا ئاهەنگێکی تایبەت بەڕێوە دەچێت و لە هەموو شوێنێکیش هەتا ڕادەیەکی زۆر وەک یەکە،چونکە سەرچاوێکی، یەکە.
بەڵام با بزانین شەوی یەلدا لە کوردەواریدا چۆن بەڕێوە دەچێت؟
لەم شەوەدا بنەماڵە بۆ گلێرکردنەوەی خێزانەکەی لە دەوری یەکتر و شەوچەرەی نێو دیوەخانیان و بەسەربردنی چلە گەورەی ساڵ واتە چلەی زستان،پێکەوە دانیشتوون و تا دەمەوبەیان یەکتریان دواندووە و ئەو شەوەیان بە گێڕانەوەی سەربردە و حەکایەت و خوێندنەوەی شیعر و حەیران،لاوك و هۆرە بەسەر بردووە. حەکایەتێک کە باس لە قارەمانەتی و لەخۆبوردوویی یان هەندێك جار دۆشکان و نامورادی و بوێری تراژیک دەکات کە ئەوەیش لە میتۆلۆژی و ئوستوورەناسیی کورددا دەتوانێت ڕاقە بکرێت. کەسایەتی ئەو چیرۆک و حەکایەتانە،کچانی شێخ و شەنگ و کوڕانی جوامێر و مێرخاس و درکاندنی ڕازی دەیان چیرۆك و سەربردە و حەکایەتی ون بووە. خەج و سیامەند،مەمی ئالان،قەڵای دمدم،دوانزەسوارەی مەریوان،شیرین و فەرهاد و ….
خواردنی شێوی زۆربەی ئەم جێژنە،یاپراخ و دۆڵمەی گەڵامێو و کەلەم بووە و لە پاڵیدا شەوچەرەی دیوەخان،سفرەیەکی ڕەنگین بە "هەنار،سێو، شووتی،پستە و بادام و توو و گوڵەبەڕۆژە و برێشکە،گەنمی برژاو،مێوژ،هەنجیرە وشکە …کە بە گشتیی هەر کام مانایەکی تایبەتی هەیە. بۆ نموونە دەتوانین بڵێین کە شووتی و هەنار بە هۆی زۆربوونی دەنکەکانیانەوە،نیشانەی بەرەکەت بوونە.
شەوی یەلدا هاوکاتە لەگەڵ کۆتاییهاتنی وەرزی خەزان،وەرزی ماڵاوایی دوایین سەفەری سرووشت بەرەو هەرێمی بەفر و با و بۆران،سەرما و کڕێوە،وەشت و زریان و، بەستەڵەک و سەهۆڵبەندان.
بە هزر و بیری زستانێ و پشوودرێژییەوە و بە وردبوونەوە و تێڕامان لەو وتەیەی کە بەهار لە دڵیدایە و دێتەوە!!هیوا بە داهاتوو،بەردەوامیی ڕەو نەدۆڕاندنی ئیرادە،ژیاندۆستیی و

مرۆڤدۆستی،لە تایبەتمەندییە بەرزەکانی وەرزی زستانن. بۆیە پێویستە بە چاوکراوەیی □و بەرچاوڕوونییەوە لە ئاسۆ بڕوانین هەتا زانست و ماریفەت بکەینە هەگبەی داهاتوومان و ئاگردانی زستانی کوردەواریی پێ گەرم و بەتین ڕابگرین. وەک پێشتریش ئیشارەتی پێدرا،شەوی یەلدا کە دەکەوێتە دوا شەوی وەرزی خەزان و سەرەتای وەرزی زستان واتە 30ی سەرماوەز یان 21/12 ی ساڵ(هەندێک جار ئەملا و لای دەبێت)،درێژترین شەوی ساڵە کە تاریکی ئەو شەوە لە چواردە کاژێر تێپەڕ دەبێت. لە ئایینی زەردەشتدا بە شەوێکی پیرۆز دانراوە؛پیرۆزیی ئەمشەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کاتانەی کە مرۆڤ هیچ پەناگەیەکی نەبووە،ئەشکەوت و کەورگ نەبێت و هۆکارێکی خۆ گەرمکردنەوەیشی دەبێت تا خۆی لە سەرما و سۆڵەی زستان بپارێزێت.

جەژنی زایین یان شەوی زایین کە بە یەڵدا(هەمان یەلدا) ناسراوە،جەژنی لەدایکبوونی"مەهاباد"ی باپیری کوردانە.مەهاباد،یەکەم پەیامهێنەری س□□ر □ووی زەمینە و دامەزرێنەری ئایینی میتراییە کە بە میهر یان ڤارونەش ناسراوە. میترایی (میترایزم)،یەکەم ئایینە کە بە هەزاران ساڵ پێش ئێستا ڕێگای ژیانی مرۆڤایەتی ڕۆشن کردۆتەوە،بەڵگە نوێیەکانی پەرستگەی گیرێ ناڤۆکێ (گۆپکلی تەپە)لە ڕۆژهەڵاتی شاری “ڕۆها” کە بە شاری پێغەمبەران ناسراوە(ئۆرفای ئێستا)لە باکووری کوردستان،لە ڕاستیی و نهێنیی سەرەتای سەرهەڵدانی ئایین،نزیکمان دەخاتەوە. لە ڕاستیدا ئایینی میترا کە زۆربەی جیهان بە خودی کوردیشەوە بە چەوتی،بە ڕۆژپەرستی ناسیویەتی،واتە خودای ئەڤین و پەیمان،خودای ڕۆژ و ڕوووناکی و خوای پارێزەری گەردوون و چارەنووس. جەژنی زایین،پیرۆزکردنی درێژبوونەوەی ڕۆژ و ڕووناکییە کە پێغەمبەر،"مەهاباد"ی مەزن بۆ یەکەم جار بۆ مرۆڤایەتی ڕوون کردۆتەوە.لەگەڵ تێپەڕبوونی زەمەندا،ئەم بۆنەیە بووە بە جەژنێکی نەریتیی و بەشێکی گرنگی فەرهەنگی کوردی کە بە داگیرساندنی ڕووناکی و ڕازاندنەوەی درەختی سنۆبەر و سینیی خواردنی تایبەت،یاد دەکرێتەوە،پیاوێکی بە ڕوخسار پیریش بە کڵاوێکی قووچەوە و کەوای سووری میترایی و پشتێنێکەوە،تورەیەک بەشانەوە،خواردن کۆ دەکاتەوە و پاشان بەسەر هەژاران یان هەمووواندا دابەشی دەکات. کاتێک کە بەدکاران خەریکن ئایینەکە ناشیرین بکەن،زەردەشتی مەزن چاکسازی تێدا دەکات و ئایینی مەزدایی،زەردەشتی (مەزدایزم) جێی میترا دەگرێتەوە.میترایی و مەزدایی لە ڕێی گریک و ڕۆمەوە بە ڕۆژاوا و،لە ڕێی هیندستانیشەوە بە ڕۆژهەڵاتی جیهاندا بڵاو دەبێتەوە،واتە نەریتی جەژنی زایین بە جیهان دەگات. لەگەڵ لە دایکبوونی هیندویی و بۆدیی (هیندویزم و بۆدیزم)لە میترایی،ئەم جەژن و یادکردنەوەیە

تا ئەمڕۆیش هەر بە گۆشەکراوی دەمێنێتەوە و پاش لەدایکبوونی عیسای مەزن کە بە پێی بەچوونی نووسەرانی گریک و جوو بەر ڕۆژانی جەژنی زایین کەوتووە،لە ڕێی ڕۆمەوە کە لە پێشدا میترایی دەبن،دوای بوونیان بۆ کریستیان (مەسیحی)یشە،هەموو نەریتەکە بۆ ئەورووپا و پاشانیش زۆربەی جیهان دەگوازنەوە.جێی پرسیاریشە کە بۆچی سێ پیری مەگان(موغان) کە لە ئینجیلدا بە سێ پیاوە زاناکە ناسراون،لە خاکی مادەوە بۆ پێشوازی لەدایکبوونی عیسای مەزن ئامادە دەبن.

یەلدا لە بنەڕەتدا بە کوردی واتە زایین،ئارامییەکان وشەی زایین دەگوتەیەن بە یەلدا،یادکردنەوەی ئەم کاتە کە لە 20ی مانگی دوانزەوە دەست پێ دەکات و بەپێی ناوچەی جوگرافی تا چەند ڕۆژێکی بەدواوە درێژەی هەیە،بەڵێ لە کوردستان و ڕۆژاوا تا ڕووسیا و چین،لە ڕۆژهەڵات جەژنی زایین یان لە هەندێک شوێن جەژنی سەری ساڵ بە چەند ڕۆژێک جیاواز یاد دەکرێتەوە.

یەلدا و ئەدەبی کوردی:

شەوی یەلدا وەک جەژنەکانی دیکەی زاگرۆسنشینان و ئاریی ڕەگەزەکان کە کوردیش سەرچڵیانە،نەورۆز،چوارشەممەسووری و … نەریتێکی کۆنە و لە ناو کولتوور و ئەدەبی کوردییشدا ڕەنگی داوەتەوە. بۆ نموونە هەمیشە شەوی یەلدا لە ئەدەبی گەلانی دراوسێ و تەنانەت کوردیش بە"زوڵفی یار"شوبهێندراوە و بە واتای ئەوەی کە زوڵفی یار وەک شەوی یەلدا،ڕەش و قەترانیی و درێژە."عەبباس حەقیقی"لە شیعری "ئافەتی دین"دا دەڵێت:

چاوت ئەر نێرگسی شەهلا نییە،بۆ هێندە خومار

پەرچەمت گەر شەوی یەلدا نییە،بۆ هێندە ڕەشە؟

یەلدا،لە شیعری کلاسیک و هاوچەرخی کوردییدا ئامادەبوونێکی تایبەتی هەیە و هەر هۆزان و شاعیرێک،لە گۆشە نیگایێکەوە سەیری دەکات. کەم نین ژماری ئەو هۆزان و شاعیرانەی یادی یەلدایان کردووەتەوە و دەیان چەپکە هەڵبەستی یەلداییان بە تۆرەی کوردی بەخشیوە. دیارە ڕاچوونی ورد و قووڵتر بە ناخی ئەم پرسەدا بۆ خۆی تەوەری توێژینەوەیەکە و ئەرک و ماندووبوونی تایبەتی دەوێت؛بۆیە پتر لەسەری ناچم. من لێرەدا بە گوێرەی بەرهەم و سەرچاوەی وەردەست،ژمارەیەک شیعری یەلدایی دەخەمە بەر دیدەی خوێنەری کورد و هیواخوازم کەسانی دی ئەم پرسە بکەنە مژاری نووسین و لێکۆڵینەوەیێکی چڕ و پڕتر لەم پێوەندییەدا.

شەوی یەلدا

نالی

شەوی یەلدایە،یا دەیجوورە ئەمشەو

که دیدەم دوور لە تۆ، بۆ نوورە ئەمشەو؟!
دڵم وەک حاکمی مەعزوولە، قوربان
خەڵاتی وەسڵی تۆی مەنزوورە، ئەمشەو
دڵیش مایل بە دیدەی تۆیە، بۆیە
لە من وەحشیی و ڕەمیدە و دوورە، ئەمشەو
کە تۆی شای کەچ کولاهی دیدە مەستان
چ باکم قەیسەر و فەغفوورە، ئەمشەو؟!
لە خەو هەڵساوە، یا ئاڵۆزە چاوت؟
هەمیشە وایە، یا مەخموورە، ئەمشەو؟
(لە دووریت؛ من وەکوو بولبول دەناڵم
بە وەسڵت عالەمێ مەسروورە ئەمشەو
سوپای موژگان، بە تیغی ئەبروانت
شکستەی فیرقە و تابوورە ئەمشەو)
سرووشکم نەقشی چاوی تۆ دەکێشێ
جێگەم، سەر دارەکەی مەنسوورە، ئەمشەو
موسوڵمانان دەپرسن حاڵی نالی
(ئەگەر یاران دەپرسن حاڵی کوردی)
لە کونجی بێکەسیی مەهجوورە، ئەمشەو
تێبینی: بەگوێرەی لێکۆڵینەوە نوێیەکان، خاوەنە ڕاستینەکەی ئەم شیعرە "مستەفا بەگی کوردی"یە و توێژەران شیعرەکە لە شێوازی "کوردی"یەوە بە نزیکتر دادەنێن تا نالی و کۆتایی شیعرەکە چەند بەیتێکی تری دەگۆڕێ.

برا، فکری چرا! کیبریتی فرسەت تا لە دەستایە
شەوی یەلدا لە پێشە، ڕۆژی عومرت وەختە ئاوا بێ
مەحوی

کە دەگریم بۆ جەمالی تۆ، دیارە ئەشک و ئاهی من
لە خورشیدی دەداتن دەم ستارەی شامی یەلداکەم
وەفایی

موغی بێ ئاگری شەوی یەلدام
چاوەڕێی چارەنووسی نەپەیدام

هێمن

بە یادی شەمعی ڕوخسارێکی،دڵ ئیحیا نەکەم،چبکەم؟
بە شەوقێکی وەها چاری شەوی یەڵدا نەکەم،چبکەم؟
سەید کامیل ئیمامی(ئاوات)
(شیعری “چبکەم؟”)

شەوی یەڵدا
ڕەفیق سابیر
شەوی یەلدایە،یا دەیجوورە ئەمشەو
کە دیدەم دوور لە تۆ، بێ نوورە ئەمشەو
نالی
**
شەوی یەڵدا،شەوی ئەشق و چاوەڕوانی،
شەوی شیعر،
شەوی ڕامان،
شەوی سەردارەکەی ڕۆح و
شەوی دەرکەوتنی جوانی.
ئەگەر ئێستا لەم شەوەدا
گوڵەباخەکەی شار لێرە بووایە،
من دەبوومەوە بە منداڵ،
شەڕەئاو و چاوشارکێم لەگەڵ دەکرد،
دەمەو ئێواران لە پێچی کۆڵاندا
هەتا “ئاوی پێم دادەهات” بۆی دەوەستام
بە نیازی ئێوارەباشێک،
بە هیوای ماچێک دەوەستام و دەوەستام،
بە دەم ترس و دڵەخورپێ و لەرزینەوە
لەبەردەمیدا لاڵ دەبووم،
دەشڵەژام و
بێدەنگانە دادەگیرسام.
ئەگەر ئێستا،
سەرداری دڵە شەیداکەم لێرە بووایە،
من ئەمشەو خۆم بە میری ئاشقان دەزانی،
ژیانی خۆم وەک چەپکەگوڵ،

دەخستە ناو دەستەکانی،
تا بەیانی ماچباران و
شیعربارانم دەکرد و
سەد جار دەبووم بە قوربانی.
ئەگەر ئەمشەو،
چاوجوانی شار لێرە بووایە،
من زۆربای کوردستانی بووم،
ئاشقێکی هەمیشەیی و
ڕێبواری ڕێگای جوانی بووم.
ئەگەر ئێستا،
شاجوانەکەی شەوی یەڵدا لێرە بووایە،
من دەمتوانی بەرگە بگرم؛
بەرگەی تەنیایی و نامۆبوون،
تەنانەت بەرگەی مردنیش بگرم،
هەتا ماوم،
دڵ پڕ هیوا گۆرانی ئاشقانە بچڕم.
من دەمتوانی لە شەوێکدا،
ژیان،گوڵئاسا بچێنم،
بێباک، بێخەم،
دیدە پڕ نوور،
لە تاریکیدا ببینم.
ئەگەر ئێستا،
لە شەوی شیعر و ڕامان و جوانیدا
سەرداری ڕۆحە تەنیاکەم لێرە بووایە،
ترسی شێتبوون،
ترسی ونبوون و ئاوابوون،
هەراسانیان نەدەکردم؛
ونبوون چییە!
سەرداری دڵە شەیداکەم ونبوون چییە!
من لە ناو تۆدا ون دەبم،
شێتبوون یان ئاوابوون چییە!
من لە خۆشیی تۆ شێت دەبم،
ئاوێتەی ئەشقی تۆ دەبم.
خۆزگە ئێستا،
سەرداری دڵە شەیداکەم،
سەرداری ڕۆحە تەنیاکەم لێرە بووایە،
خۆزگە ئێستا لێرە بووایە…

“پێنجخشتەکی،تەواوی قەسیدە مەزنەکەی نالی… تەنیا گەمەیەکە و کردم..ناچێتە ناو ئەرشیفەوە..ئیشێکی ساتە وەختییە و زوو بەسەر دەچێت..”

یەڵدا

قوبادی جەلیزادە

کە دەستی تۆ بە خوێنم سوورە ئەمشەو
کە کۆشکی دڵ تەواو خاپوورە ئەمشەو
کە فرمێسکم خوڕەی”خابوورە”ئەمشەو
“شەوی یەلدایە یا دەیجوورە ئەمشەو
کە دیدەم دوور لە تۆ، بێ نوورە ئەمشەو؟!”
لە لای خەڵکی هەموو مەجهوولە قوربان
کە ڕۆحمی من لە ئاگر فوولە قوربان
لە شێوەی چۆلەکەی مەفتوولە قوربان
“دڵم وەک حاکمی مەعزوولە،قوربان
خەڵاتی وەسڵی تۆی مەنزوورە،ئەمشەو”
وەکوو ئەییووب دەمی زامم بەسۆیە
لە سینەمدا سەدای هاوار و ڕۆیە
هەڵۆی عەشقم زەلیلی دەستی تۆیە
“دڵیش مایل بە دیدەی تۆیە، بۆیە
لە من وەحشیی و ڕەمیدە و دوورە،ئەمشەو”
فیراقت هاتووە،ڕۆحم بکێشێ
پەلی گرتووم وەکوو شێت ڕامدەکێشێ
وەرە فریادڕەسم بە، بێرە پێشێ
“سرووشکم نەقشی چاوی تۆ دەکێشێ
جێگەم،سەردارەکەی مەنسوورە،ئەمشەو”
لە ئاستی ڕووت دەوەستم دەستەوەستان
دەوا و دەرمانی دەرد و زەخمی خەستان
وەرە با بتخەمە سەرچاو و دەستان
“کە تۆی شای کەچ کولاهی دیدە مەستان
چ باکم قەیسەر و فەغفوورە،ئەمشەو؟!”
ئەسیرم من لە تاڵی بسکی خاوت
دەنۆشم بادەیی ژەهر و زووخات
لەسەر زارم ئەبەد گوم نابێ ناوت
“لەخەو هەڵساوە یا ئاڵۆزە،چاوت
هەمیشە وایە،یا مەخموورە،ئەمشەو”

بەسەر چوو گشت،هەموو عومرم بە تاڵی
بە ڕاکردن بەشوێن دوو چاوی کاڵی
لە خوێن سوور بوو دڵم وەک لێوی ئاڵی
“موسوڵمانان دەپرسن حاڵی نالی
لە کونجی بێکەسیی مەهجوورە،ئەمشەو”
**
خابوور: ڕووباری خابوور

شەوی یەلدا
شەیدا
ئەمشەو شەوی یەلدایە سەبا فرسەتە ئەمشەو
ماڵی دڵەکەم پڕ خەم و بێتاقەتە،ئەمشەو
ئەییامی گوڵ و غونچە ئەوا ڕۆیی،بەسەر چوو
گوڵزاری چەمەن پاکی تەم و ئافەتە،ئەمشەو
شەوقی شەمی سەر تاقی حەرەمخانەیی یارم
خامۆشە،بە بێ جۆشە،دەمی میحنەتە،ئەمشەو
هەر جۆش و خرۆشێ کە لە نێو ماڵ و دڵا بوو
مات و کپ و بێدەنگە،چ پڕ حیرەتە،ئەمشەو
قوربانە سەبا دەستی من و دامەنی چاکت
دڵ،مونتەزیری لوتفی گوڵ و ئولفەتە،ئەمشەو
زوو هەستە،بڕۆ وەختی سەحەر بۆ حەرەمی گوڵ
چون،وادەیی میهر و کەرەم و غیرەتە،ئەمشەو
عەرزی کە،بڵێ،بولبولی دڵ زار و حەزینە
موشتاقی ویساڵی چەمەن و شێوەتە،ئەمشەو
هەر بۆیە لە دووریی مەهی ڕووت،ڕەنگی نەماوە
جەرگی بە سەری تیری موژەت لەتلەتە،ئەمشەو
پەژموردەیە حاڵی دڵی وێرانە بە تەنها
هەمڕەنگی خەیاڵی خەفەت و عیبرەتە،ئەمشەو
بۆ داخی دڵی ئەهلی غەم و میحنەتی،ساقی
سەد داخی گرانم کە چ بێمروەتە،ئەمشەو
دڵخۆشە ڕەقیب،چون ئەوە بۆ داخی دڵی من
خاوەن عەلەم و شان و شکۆ و شەوکەتە،ئەمشەو
هەر عاشقی”شەیدا”یە بەشی گریە و شینە

شەوی یەلدا

جەمال شارباژێڕی

شەوی یەلدایە،
هەر خۆم دەزانم جێم
لە ناخی هەست و دڵدایە،
شەوی یەلدایە،
بەختەکەم، ئەمشەو
وەکوو دوێشەو لە کل دایە،
شەوی یەلدایە،
تەنیاییم بە خامۆشی لەگەڵدایە،
چی دەبوو ئەمشەو
لەگەڵ ڕوخساری جوانێکدا،
شەرابی ئەلەم هەڵدایە،
شەوی یەلدایە،
چی دەبوو ئێستا،
شەق و سیخورمەیەکم لەو
خەم و ئازارە هەڵدایە.

یەلدای شاعیر

محەممەدفاتیح محەممەدی(ف.نامۆ)

کە دێت و دەردەخا ئەو زولف و پەرچەم
شەوی یەلدا ئەدا ئاڵا لە دیدەم
بزەی مزری هەناری لێوی ئاڵی
ئەزێتە نێو دەم و لێوم،دەمادەم
دەکا چاوی گەشی هەستێرەباران
هەموو سووچ و کەلێنی ڕۆحی خەستەم
ئەدا پێی پاڵەپەستوو،شەوق و شادی
بەجێدێڵێ هەرێمی دڵ،کزەی غەم
چ خۆشە ئەو شەوی یەلدایە هەر شەو
بە دیداری دەکا بۆ من فەراهەم
چ ئاتاجم بە یەلدای ساڵەکاتی
کە یەلدای بسکی ئەو،ڕوو کاتە هۆدەم
هەناری لێوی ئاڵ و چاوی مەستی
بگۆڕن دەمبەدەم،حاڵ و هەواکەم

بکەن یەلدایەکی شاهانە بەرپا
بدەن بۆنوبەرامەی ئەو،لە ئێخەم
لە خۆڕایی نییە بەو یارە"فاتیح"
ئەمەکدار و وەفادارم،هەتا هەم

یەلدا
محەممەدفاتیح محەممەدی(ف.نامۆ)
شەوی یەلدا کە زولفانت وەکوو تاف
بەسەر شانی سپیتا هاتە خوارێ،
ئەوەندە مەحوی تۆ بوو،دیدە ئەنگووت،
شەوی یەلدا لە چاوم دا،دەبارێ.

ناسر حیسامی
شەوی یەلدا،لە ماڵی من خزاوە،
کە تاریکی و هەنار و گڕ لە ناوە،
گڕ و کڵپەی ستەم بەربووەتە ماڵم
لەسەر خاکم هەناری دڵ پژاوە.

ببوورە
سەعدوڵڵا پەرۆش
ڕوانینێک قووڵتر لە دەریا..
خەونێک شینتر لە ئاسمان
شیعرێک جوانتر لە عیشق؛
دیدارێک پیرۆزتر لە نوێژ
بۆ تۆ؛
خەمێک قووڵتر لە دەریا
خەونێک دوورتر لە ئاسمان؛
شیعرێک تاریکتر لە دەیجوور
دابڕانێک درێژتر لە شەوی یەڵدا
بۆ من؛؛

ڕەحیم لوقمانی

شەوی یەڵدایێ،ڕۆژی کورد دەبێ چاوانی هەڵبێنێ
تەمی دێرینی خۆخۆریی،لەسەر خاکم بتارێنێ
نەبینم چاوی ئاسمان،نمەی بارانی سوور بگرێ
هەتاوی عیشق و ئازادیی،دەبێ ئاڵام بڕەنگێنێ

شەوی یەڵدا،چراخانی دڵانە
شەوی عەشق و گزنگی بەربەیانە
وەکوو ئاواتی دڵمان خۆ دەکێشێ
سەمای بەفر و چریکەی سەرچڵانە
شەماڵ ئیسماعیل پوور

یەڵدا
محەممەد پاکژ
خەڵکی دەڵێن…
شەوی یەڵدا زۆر درێژە..
وەکوو تەمەنی ساڵ وایە،نابڕێتەوە.
بەڵام لای من…
شەوی یەڵدا،وەکوو ئەستێرەی گەلاوێژ،
چرای ئەفسوونی شەوانی بێداریمە و ..
دڵم پێی گەش دەبێتەوە.
شەوی یەڵدا…
چەنێ تاریک و نوتەک بێ،
ئەستێرەیەک ڕێبەرمانە..
ناومان ناوە چرای ئەوین.
بۆیە ئیدی…
من و هەناسەکەی سینەم،
هەتا مردن قەرزداری..
شەوی یەڵدا و چرای ئەوین.

دەردی تەنیایی بە شەودا دەس لە دڵ ناکاتەوە

کەی بەیانی دێ،دڵم،دەستی لە خەم بشواتەوە
شەو ئەگەر یەڵدا نییە،ئەی بۆچی وا توولانییە؟
تۆ بڵێی کەنگێ سەما سەفحەی ڕەشی هەڵداتەوە؟
ئەمین گەردیگلانی

“ یەلدا “

حەسەن شافیعی

لە تەک تۆمە ،سیاخاڵی سیاچەم
سیا ئەگریجەیی یەلدایی پەرچەم
هەناوم بۆتە کوورەی ناری دیدار
لە یەلدای دیدەنت دەدوێ دەمادەم
لە سینە و کوڵم و لێو و زار و دیدە
هەنار و سێو و پستە و نوقڵ و بادەم
هەموو نەخشی جوانیی و سیحری یەلدا
لە خوانی شەوچەرەی تۆدا فەراهەم
منی دەروێشی دڵدۆڕاوی دڵدار
لە دەرگانەی کەرەمتا چاوەڕێ هەم،
کە بێم و وەک گەدای ئاتاجی دەرگات
لە عەتری ماچی دەم، پڕ کەی هەناسەم
بکەی ئاواڵە دەرگاهی دڵ و کۆش
لە ڕووی ئەمنی سەراپا حوزن و ماتەم
لە باخی پرچ و کوڵم و لێو و گەردن
بئاڵێم و بتارێنم کوڵ و خەم
سەری سەوداسەرم دانێم لە سینەت
هەناسەم باوەشێن کا باخەڵ و مەم
دڵەی پڕ حەسرەتم تێر بێ لە ماچی
دوو لێوی ئاڵ و شیلەی نوقڵی ناو دەم
بسووتێم و بسووتێم و بسووتێم
لە گردی ڕوومەتت چەشنی گوڵ و شەم
لە ئامێزی گرم بەژنی زراوت
شەوی یەلدا، بە دیی بێخەون و تاسەم

شەوی یەڵدا

ساڵح بێچار

وتت گیانە:
شەوی یەڵدا چەند تاریک بێت،
کەی دەگاتە پەرچەمی من؟
وتم ڕاستە؛
شەوی یەڵدا چەند درێژ بێت
ناگاتە باڵای خەمی من!

یەڵدا

پشکۆ نەجمەدین

شەوی یەڵدایە،
بوو،دەبێ.
شەو هەرچی بێ،
بۆ نیگای تۆ،
عیشق نابینا و
نەزۆک و
نە تۆ،نە من،
نە هیچ شتێک،لەدایک دەبێ!

شەوی یەلدا

عەزیز میرزا قادری

ئەمشەو شەوی یەلدایە،خەمی تۆش لە دڵم بار
شاری دڵەکەم شەوقی نەما،بوو بە شەوی تار
ئاخر شەوی پاییزە،هەموو پێکەوە شادن
ئەمشەو من و بادە و غەزەل و حەسرەتی دیدار
تاسەی خەمی بی تۆیی،پەپوولەی حەزی کوشتم
هەر بۆیە گەرووی شیعری منیش پڕ بوو لە هاوار
وەرزی گوڵ و گوڵزاری تەمەن ڕۆیی،بەسەر چوو
ئاوات و ئەوینم،دەمی لاوی چووە پای دار
ئەمشەوی مەی و هێنراوە بە جووت،تێکەڵی یەک بوون
سەرخۆشم و مەدهۆشی دوو چاوی ڕەشی دڵدار
چەن ساڵە لە بەستێنی ئەوین،بێکەس و تەنیا
دەخولێمەوە بەو کۆنە برینەش،بە تەمای یار
بەینێکە لە پڕشنگی نیگات دوورم و بێبەش
زامی دڵەکەم هەر بە دەسی تۆیە دەبێ،چار

ئەمشەو وەک پەروانە لە دەوری شەمی باڵات
ھاتووم کە بسووتێم و بڵێم شۆخی وەفادار:
بەینی من و تۆ تاقە کەسێ زانی، ئەویش خۆی
ڕازدارە،دڵی پاکە،وەکوو مەحرەمی ئەسرار
ئیلھامی ھەموو شیعری"عەزیز"، تۆی گوڵی بێناز
تا ماوە ژیان، بۆ تۆ دەنووسێ بە دڵی زار

بەشێکی شیعری:شەوی عیشقە؛ شەوی یەڵدا!
ساڵح بێچار
شەوی یەڵدا خەڵوەتی دڵ لە سەد جێ مۆم پێ دەبێ
لەو شەوگارەی ئەویندا ھێلانەی عیشق چێ دەبێ!
دڵ ھەنارە،شەوی یەڵدا دڵ پڕ لە دەنکە مرواریی
وەک ملوانکە بۆ گەردنی ئەوینێکی یەکجاریی!

شەوە،چلەیە و میوانێکی باڵا بەرز
قژی درێژ،لەسەر شانی،ھەتا عەرز
چاوەکانی شیعرم،زوڵفی پەخشانە
ئەم کیژۆڵە، یەکەم شەوی زستانە
عەبدولڕەحمان فەھیمی(دەروێش)

چەند بەیتێک لە شیعری "تەک و تەنیا"
خاڵە قازی
لە دونیادا تەک و تەنیا بەجێ مام
دەڵێی تۆزم لە ناو سەحرا، بەجێ مام
وەکوو مەجنوون کە بێزار بوو لە عالەم
لە دوای کاروانەکەی لەیلا، بەجێ مام
ئەگەرچی پێکەنینم وا لە لێوە
دەبینی سەیلی ئەشکم ھەر بە ڕێوە
ئیتر نەتپرسی بۆ ڕیسوا بەجێ مام
لەبەرچی عاشق و شەیدا، بەجێ مام
ھەناسەی ساردی پاییزیم کە ناکام
لە ناو بوغزی شەوی یەلدا، بە جێ مام

شەوی یەڵدایە هەر من دوور لە تۆ مام
لەگەڵ ئازار،تەواو باڵا بە باڵام
لەسەر سینەت هەنار و کۆخ و سێون
وەرە جێژنە و ببینە لام ئەلف لام!
پشکۆ یاسینی

شەوی یەلدا

شەوی یەلدا،شەوی پیرۆزی ژینە
شەوی هێمای ئەوینی ڕاستەقینە
وەرن یاران لە دەوری یەک وەکۆ بین
کە خۆشیی ژین، بە تەنیا هەر ئەوینە
وەرە هیوای شەوی یەلدای خەیاڵم
سەمای بەفر و حەز و شادی ببینە
گوڵم،زستان بە ئەشقی تۆوە خۆشە
بەهار هەر تۆی، بەهەشتیش لێم یەقینە
شەوی یەلدا،شەوی بەفر و هەنارە
بزەی گەرم و تریقەی پێکەنینە
نیگای گەرمت لە نێو ئاسمانی ژینم
وریشەی دوو هەسێرەی چاوی شینە
هەتاوە تاس کڵاوی بووکی جستان
وڵات ئێستا بەهەشتی سەرزەمینە
بە”پشکۆ”ی حەز،ڕنووی بەفریش دەتاوێ
وەرە تاوێ بەرەو ئامێز و سینە
پشکۆ یاسینی

ئەمشەو لە هیچ شەوێ ناکا،
کازیوە قەت بە ڕۆژ ناگا،
کەس میوانی “یەلدا”م نییە
هیچ دەستێ لە دەرکە نادا.
سیمین چایچی
(بەشێک لە شیعری “یەلدا”)

سۆران حوسێنی

یەلدا،

بۆ سوور و ساتی خۆی
هەناری کردە قوربانی،
ئەو،
بە هەزار و یەک دەنک
شەو دەخافڵێنێ بە خۆی و
ڕێ خۆش ئەکا بۆ بەیانی!.

یەڵدا

حەسەن نازدار

1
شەوی کورد
درێژترین یەڵدای
دونیایە......
کە هەرگیز خۆری
لێ هەڵنایە.
2
یەڵدا
خەمی بێکۆتایی کوردە
لەو ڕۆژەوەی کە لێرە
چادری بێکەسی هەڵدا.
3
یەڵدا
چاوەڕوانیی ئەنفال و
بێبەختیی کورد و
تەنیایی خودایە
کە هەرگیز کۆتاییان نایە.

یەڵدا

کەریم حیکمەتی

لە مانگێک دەگەڕا ناخم،

تریفەی کە زەوی تەڕ کا و
بژاکێنێ بێتاقەتیم،
لە ڕووبارێک،
خوڵەی کە تەنیاییم تووڕ دا و
لیپاولیپی شەپۆلم کا،
لە تۆیەک دەگەڕا دڵم،
کە هێمای مانگ و ڕووباری و
دەسپێکی وەرزێکی سپی…

یەلدا
ئازاد سەیید ئیبراهیمی(هۆگر)

چلەیە و بێژە چلۆن ئەو شەوە تەی بێ،گوڵەکەم؟
مەگەر ئەم بێکەسییەم چارە بە مەی بێ،گوڵەکەم
لە منا تاری ژیان،تان و تەلی تازە چڕا
خەفەتم چاری بە نۆتی گۆی نەی بێ،گوڵەکەم
بە هەنیی لێو و دەمت،شەوچەرە شیرینە،وەلێ
لە پەنا سێو و هەڵووچە و بەری بەی بێ،گوڵەکەم
نە بەرەو تەشقی شەوەق من دەچم،ئەر بێت دەسم
نەگرێ پرچی شەوت،مەیکە بە عەیبێ،گوڵەکەم
لە شەوی بێفەڕی ئەم ژینە کە یەلدایە هەموو
سەحەری ئەو گەلە چەوساوەیە کەی بێ،گوڵەکەم؟

هەتاوم گەرچی شەو ساتی چلە و یەلدایە،ئەمشەو
لە لێواری دڵم چی بوو سەری هەڵدایە،ئەمشەو
کە دێ با،وەرزی پاشایی سەهۆڵ و بەستەڵەک بێ
وەکوو نەورۆزە ئاواتم لە باخەڵدایە،ئەمشەو
ئازاد سەید ئیبراهیمی(هۆگر)

شەوی یەڵدا
ستار ئەحمەد

بە عومری وەک شەوی یەڵدا،

به تاریکیی قەدەر کوێرم،
بە بادەی عەدەم سەرمەستم،
دێوانەی لووتکە و هەڵدێرم،
چوون ڕزاوم لەگەڵ شیعرا،
شەو گیانی خۆم لە کێش دەنێ،
لەگەڵ چوونی ساتی عەشقا،
خەم،گۆڕم بۆ هەڵدەکەنێ
لە هۆرەی ڕۆژگاری تاڵ و
لە بەدبەختیی عومری ڕەهام
ڕۆحم لە جەستەما دەمرێت،
کاسەی مەرگی شەوی یەڵدام.

خۆرێک لە پاڵ شەوی یەڵدا
چنوور نامیق

به دیار کوانووی شەوی یەڵداوە دانیشتووم،
مێژوویەک شەوگاری تەنیا ئەسووتێنم،
هەناسەی ئۆغرێکی دوور لە دەروونما دێت و دەچێ،
نەزەر ناکەم و تەماشات ئەخۆمەوە،
وا لێوم شەکرە خەم ئەگرێ،
ئیرەیی بە نۆتەکانی خەیاڵبوونم،
ئەوەندەی تر نامێت ئەکا…
ئەی ئادەم،
من کچی خۆرم،
وریا بە
نەبا تەماشات لە خەمی چاوما داگیرسێ،
ناڵەم ئاوەدانی قەقنەس ئەسووتێنێ،
ئاگەدار بە پەنجەت بە پرچم گڕ نەگرێ،
دڵنیا بە
بە ماچێکی زەوتکراوم،
خەیاڵ نابی،
ئیرەیی بە نووری چاوم،
بینینت ڕۆشنتر ناکا،
ئێستاکە من زۆر ئازادم،
وریا بە ئاشنای ئازیزم،
چرپەکانت وەک نزای مۆمێکی لەرۆزک،

لە ناخمدا لە بیر نەچێ!
ئێستا من دڵم ئازادە،
خاڵییە لە خەونەکانت،
وریا بە ئاشنای ئازیزم،
وڵاتێکم،ئاڵام ناوێ
ئاگردانی یەڵدایەکی بێ حیکایەتی پیاوانم….
ئێستا،تاراوگەم لە مەنفا
ئێستا،مەنفام لە تاراوگە،
حەزەر ناکەم و ڕێ ئەبڕم،
نەزەر ناکەم و تەماشات ئەمخواتەوە،
ئێستا خاڵیتر دەبێژم،
نا،هیچ ئاڵایەکم ناوێ،
ڕێ نادەمە هیچ ئیمپراتۆرێکی تینوو،
بۆ ساتێ بمکاتە پەنا!
ئاشنای هەناسە و دیدەنیم،
من ئێستاکە کچی خۆرم،
وریا بە،وریا بە
پەنجەت بە تاڵەکانی پرچمەوە دانەگیرسێ!!

…شەوی یەڵدا…
ساڵەح هەلاج

ئەمشەو ئاسمان
تارای سپی داوە بەسەر بووکی زەوی.
بوون پێ دەکات،
لە شەوچەرەی هەنارەکان.
گوێی مەست دەکات
لە ئاوازی ترپەی باران.
ئەمشەو یەڵدا،
میوانێکی باڵابەرزە
بۆی هاڵاوی ئاگردانە و
سۆز و بەزەی خواوەندە.
شەونشینی نوێژی عەشقە
لە تام و بۆی ڕەزازەکان…

بۆ شەوچلە
ئەسعەد کەوکەبیان(ساڕێژ)

شەوە و شووشەی شەراب و شیعری شاکار
شەوم شەق کرد بە شەوقی وەسڵت،ئەی یار
شەوە و شەوقی ویساڵت شەهد و شەکرە
شەوە و شێوەی شیرینت،مانگی شەوگا

زستان،
ئاخری ڕۆژێک باز دەدەم بەسەرتدا
یەلدای چاوەڕوانی
ماندووم ناکات.
مستەفا هوشیار

شەوی یەڵدایە؛ (لاقا)م لا مەکە
بۆتان لەتیف ماویلی

ئەم شەو،
پاییز دەستی ئەخاتە ناو دەستی زستان
ئەوە یەکەمین شەوی دیدارە وا درێژە !؟..
ئەوە یەکەم پشکوتنی گوڵی زارە وا درێژە!..
ئەوە یەکەم تێکەڵبوونە وا درێژە ؟!..
پاییز:
ئەوە لەدایکبوونی تۆ و مەرگی منە!
ئا لەو شەوە،
من چاوی مانگیم لێک ئەنێم!..
ئاسمان بە فیستانێکی ڕەش
دڵی بۆ خاک ئەکاتەوە و ڕەندک ئەڕێژێ!..
ئەم شەو تاریکی لێک دەکشێت،
هەموو ڕەنگێک ئەخواتەوە و
شەوی دەیجووری گەردوونە وا درێژە!..
ئەمە شەوی هەڵوەرینی تریفەی چاوی هەیقیمە!..
ئەمە شەوی زانی تۆیە
ئەمە شەوی دامانی هەموو ڕەنگێکە!..

ئ□م ش□وێکی هێدمایی زایەڵەی زار و پ□یقیمە!..
وەرە ئەی گوڵ،
به چاوی ئاڵۆز ببینە
ئەڕژێ سۆزم ، ئەڕژێ چێژم!..
ئەمە شەوی ژانی گەردوون
ژانی هاواری وجوودە کە ئەڵێ چرا ئەنێژم!..
زستان:
ئەمە شەوی گریانی تۆ و بزەی منە!..
ئەمە شەوی یەکەمین تەوقەی ژوانە!..
ئەمە شەوی ئامێزی بەیەک سپاردن
ڕەنگی ڕەشی چاوی منە ئەی پاییزێ!..
له دڵی تۆ هەڵی دێنم ئەی گەشکەی پەروانە!..
پاییز:
نا بێ یار به بێ تۆ نا بێ!..
شەوی یەڵدا بێ چرا بێ!؟..
ئاشقی تۆم خودایە دڵم سارد، نا بێ!..
نا بێ گوڵ، نا بێ
به بێ تۆ شەو شکاوی واگاهاتنە
هەر چی د□ بێژم دڵم سارد، نا بێ!..
شەوی یەڵدایە ئەی یار،
وەک نالی دیدەم دوور له تۆ بێ نوورە!..
دڵم مەعزوول، مایل به دیدەی تۆیە
له غووربەتدا تێنی و مەهجوورە!..
نا بێ مانگ، نا بێ
شەو بێزارە لە دەیجووری
شەوی یەڵدایە
نا بێ گوڵێ ڕژدی نا بێ!..
لە (لاقا)م لا مەکە
گێنگڵە بەسە گوڵم دڵساردی نا بێ!..
خودایە..
شەوە درێژ ڕاکشاوە له بێدەنگی!..
چەمانەوه و کڕنۆش
حاملاندنی گوڵ و دادانەوەی ڕۆشنایی!..
فەرهەنگۆک:
لاقا: □جا
گێنگڵە: هاتوچۆی بێسوود.
حاملاندن: تەربیەتدان.

دادانەوە: دابارین

بۆیه من له شه‌و بێزارم
چونکه تۆم تێدا له ده‌ست دا،
جا چی له به‌ختی شوومم که‌م
شه‌وگاره‌کان
درێژن وه‌ک شه‌وی یه‌ڵدا.
هه‌ردی محه‌ممه‌د

یه‌لدا
هۆمه‌ر نۆریاوی

ئه‌گه‌ر هاتی”یه‌لدا”وه‌ره
چیرۆکی دڵ درێژ درێژ
ناخیش پڕپڕی که‌سه‌ره.
ئه‌گه‌ر هاتی ته‌نیا وه‌ره،
ئه‌چینه‌وه سه‌ر گرده‌که‌ی په‌نا ماڵتان،
زه‌مه‌ن به دڵ ئه‌سپێرین و
ئه‌چینه‌وه ئه‌و ده‌مانه‌ی
عاله‌م چۆڵ و ئێمه‌ش دوور دوور،
له‌م هه‌موو هات و خه‌به‌ره.
که‌چی له پڕێک،
ده‌نگێ دێت و ڕۆشنایی
شه‌وده‌ره‌نگان ئه‌شڵه‌قێنێ:
کچێ له کوێی؟
ده وه‌ره‌وه،شه‌و ڕاشکا،
زوو به زوو،ده‌ی
وا سه‌حه‌ره.

ده‌ره‌نجام:

هه‌ر چۆنێک بێت شه‌وی چله(یه‌ڵدا،یه‌لدا)به درێژاییی مێژووی کورد خاوه‌نی سه‌نگ و به‌های خۆ بووه و تا به‌مڕۆ هاتووه بهڵام مخابن له‌و هه‌موو تایبه‌تمه‌ندیی و خه‌سڵه‌ته جوانانه‌ی نێو ئه‌م شه‌وه،نها،ته‌نێ

یادکردنەوەکەی بە شێوەی چاولێگەری بۆ ئێمە ماوەتەوە و دابونەریت و ڕۆح و سۆز و خۆشەویستییەکەی جارانی لەبەر داکەندراوە. ڕەنگە لێرە و لەوێ هەبێت دەڤەرێک،گوندێک یان خێزانێک،هێشتا لێوانلێو لەو پرسە جەوهەرییانەی نێو شەوی چلە بێت بەڵام بە دڵنیاییەوە بەشی فرەی ئەوەی ئێستا لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و…دەخرێتە بەر دیدە،زۆرتر وێنە و دیمەنی بێڕۆحی ئەو شەوەیە بۆ پێکردنەوەی کەلێنە دەروونییەکانی ئینسانی ئەم سەردەمە کە ئومێدە تا دێت مرۆ فرەتر ئاوڕ لەو پرسانە بداتەوە کە گەشە و نەشە بە گیان و ڕۆحی دەبەخشن.

سەرنجێک: بۆ وتن دەشێت بەشێکی ئەم بابەتە لە ژمارە 26ی بڵاڤۆکی"لووتکە"دا کە لە شاری"سنە"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەردەچێت،چاپ و بڵاو بووەتەوە.

لە بن تنۆکی ڤیانی ماڵۆچکەیەکی درەوشاوەدا.. هەمەر نەریاوی

(لە پەراوێزی پەردەلادان لە کتێبی لەدایکبوونێکی تر)

زێد،نیشتمانە گچکەی ئادەمزادە کە مرۆ لەوێوە پێی بەم جیهانە بەرفراوانە دەکرێتەوە و دواتر دەیگوێزێتەوە بۆ ڕووبەرێکی هەراوتر.لە لە ناخی مندا نیشتمانە گەورەکە هەمان کوردستانی دایکە کە بەدرێژایی ئەم تەمەنەم هەمیشە وەک لاولاوێک لە دەوری گیانم ئاڵاوە و لە کوێندەر بووبم،هەر خۆشەویستیی زێدە گەورەکە،پاڵنەری سەرەکی بووە بۆ بڕینی ئەم ڕێگا پڕ هەوراز و نشێوە.
57ساڵ پێش نها،هەر لێرەوە(زێدی بچووک)میهر و سۆزی نیشتمانێک لە قووڵایی گیاندا چەکەرەی کرد و تا ئێستایش بۆ چرکەساتێک نەمتوانیوە دەستبەرداری ببم. سەرەتا زمان بوو بە پەرەشێکی هەرەقەتیم و هەر زوو بە زوویش وێژە و ئەدەب پەلکێشیان کردم و دواتر ڕووبەرێکی دیکەم تاقی کردەوە کە ناودێرە بە دنیای ڕۆژنامەگەریی و ڕاگەیاندن. کەچی ئەم سەرە سەودایییە بەرەو ژووری دیکەی بردم و بە دنیای وەرگێڕانی ئاشنا کردم. ڕۆژێکی ژیانم پێ شک

نایە توانیبێتم خۆ لە خەم و پەرۆشی زمان و چاندی کوردی بدزمەوە
یان بە واتایەکی ڕاستتر، بەرانبەری خەمسارد و کەمتەرخەم بووبم.
پاش گەشتێکی درێژی ئەم تەمەنە و سووڕانەوە لە بن ئەم گەزە
ئاسمانەی ڕاسەردا،هاوینی ئەمساڵ(2725)یەک لە
بەرهەمەکانم(لەدایکبوونێکی تر)کەوتە بەردیدەی خوێنەری زمانەکەم.
هەر دوای ب□دوای بڵاوبوونەوەی کتێبەکە،جارێکی تر و دوای ڕۆژگارێکی
درێژ درێژ گەڕامەوە یەکەم وێستگە و کۆنە هەڤاڵانی گوند کە
سەردەمێک پێکەوە خەباتی چاندیمان ه□ر ل□□ر□وە دەست پێکرد و تا
هەنووکەیش هەر درێژەی هەیە،گەورەییان پێ بەخشیم و لە ماڵۆچکە پڕ
میهرەکەی کتێبخانەی نۆریاودا مەزنایەتییان بە خۆ و چاند و زمانی
کوردی بەخشی□وە. پۆلە مەلێکی شەیدا و سەوداسەری فەرهەنگ و
زمانیان لە دەوری یەکدی گلێر کردەوە و هەر کەسە و بەگوێرەی
دەرفەت و کاتی بەردەم،چەند گوڵوشەیەکیان بە کۆڕە نازەنینەکە
بەخشی. لە ڕوونا کبیر و دڵسۆزانی فەرهەنگ و زمانی کوردی لە
نۆریاویش هەر چاوەڕوانی ئەوە دەکرا نەک تەنێ بۆ گوندەکەی خۆ بگرە
بۆ هەر هەموو ناوچەکە و واوەتریش،گوڵاوی زمان و تۆرەی کوردی
بگوێزنەوە و هەلەکە بە شیاوترین شێواز بۆ گەیاندن و گوێزتنەوەی
پەیامێکی گەورەتر بقۆزنەوە.
ڕۆژی 23ی ڕەزبەری2725 (15ی ئۆکتوبەری 2025)کتێبخانەی نۆریاو بوو
بە مەکۆ بۆ گلێربوونەوەی کۆمەڵە مرۆیەکی زانستوەر، نووسەر،شاعیر و
تۆرەوان و داژداری کولتوور و زمانی کوردی لە دوور و نزیکەوە.
کتێبخانەکەی نۆریاو ئەمجارە بە شێوازێکی دی دەیان سیمای زانستیی
و ڕوونا کبیری کوردی لە نێو خۆدا بینییەوە کە ئەم پرسە مژد□ بەخشی
□وداوی گەورەتر بۆ سبەی دەبێت. ڕاستە پەردەلادان لە کتێبێک و
ڕێزنان لە ڕۆڵەیەکی هەر ئەم خاکە بوو بە هۆکار بۆ ئەم جقینە
خنجیلانەیە بەڵام ڕووبەرێکی فرەوانتری لە خۆدا جێ کردەوە کە هەر
هەموو زمان و چاندی کوردی دەگرێتەوە.
ئامادەبوون و ئاخاوتنی دەیان سیما و کەسایەتی ناسراوی کورد هەر
وەک حەمەڕەشید ئەمینی،دوکتۆر شابەختی □□س□تمی،ئارام
مستەوفی،دوکتۆر محەممەدباقر پیری،دوکتۆر ئارام وڵەدبەگی،کەیهان
عەزیزی،داوود غەففاری،دوکتۆر سەعدی حاجی،مۆئمین نووری،دوکتۆر
فەرەیدوون نووری،ئ□س□ع□د زوهرابی،ڕێبین نووری،دوکتۆر شەهریار
مەولوودی،بەکر حسێنی،نەزیر مەنووچەری،عەبدوڵڵا کاکەبرایی،دوکتۆر
حەمەمین وڵەدبەگی،دوکتۆر جەهانبەخش وڵەدبەگی،مەعسووم
سەفیعی،فریشتە یۆسفی،ئەنوەر وڵەدبەگی،موحسین وڵەدبەگی،نەجمەدین
لوتفی و … لەسەر ئەم ڕێبوارە ئاشقەی زمان و تۆرەی کوردی،نۆریاوی
وەک چەقی ڕێگا بە سنوورێکی بەرف□وانترەوە گرێ دا.

لە ڕۆژگارێکی ئەنگوستەچاودا کە مرۆ لە پێناو دەستخستنی پارووەنانێک ژیانی بۆ مەزات دادەنێت،لێرەوە کۆمەڵە مرۆیەکی نیشتمانپەروەر،ژینیان بە کولتوور و زمانی کوردی بەخشیوە و بە بێ مز و مووچە لە دووی ڕێبوار دەگەڕێن و لە گیرفان و ژینی خۆ بە ئاشقانی ئەم بەستێنە دەبەخشن.

بەخشینی کۆڕێک بە زمان و فەرهەنگی کوردی لە هەندێک سنووردا خەمخۆری تایبەتی گەرەکە و پڕ ڕوونە لە هەموو کەسێک ناوەشێتەوە. کۆسپ و لەمپەر و گیر و گرفت و تیر و شیر،ورە و هیممەتی واڵای پێویستە کە هیچ سڵ لەو بەربەستانە نەکاتەوە و پێشەوائاسا شان وەبەر ئەو بارە گرانە بدات و لەسەر بڕینی ڕێی ئامانج مکوڕ بێت. بۆ گەلێک ساڵ دەچێت هەر لێرەوە،لە گوندی نۆریاوەوە،کۆمەڵە مرۆیەکی ورەبەرزی پەرۆشی زمان و کولتووری کوردی لە بن چەتری کتێبخانەیەکی نەخشیلانەدا لەسەر فێرکردن،بارھێنان و پەروەردەی زارۆکی کورد کار دەکەن و سەرباری هەموو کەند و لەندەکانی سەرڕێ،هەر جارە و کۆڕێکی نازەنینیش بە کورد و فەرهەنگەکەی دەبەخشن. ئەم مرۆ نازەنینانە تەمەنێکە خۆبەخشانە ژیانیان بەم بوارە هەستیارە بەخشیوە و دەرەنجامەکەیشی پێگەیاندنی نەوەیەکی بەرچاوڕوون و وشیارە کە دەیەوێت پەتە دەستکردەکان لە پێناو ئامانجێکی بەرزتردا بپسێنێت. لێرەوە ئەرگە گرانەکەی ئەم ه□قا□انە سەد هێندە زێتر خۆ دەنوێنێت. بۆیە هەر هەموومان قەرزباری خەباتەکەیانین و ئارەقەی سارد و گەرمی نێوچاوانیان بە گوڵوشەی زمانی کوردی دەسڕینەوە.

دەوری دڵسۆزانی وەک سەنا وڵەدبەگی، پژمان وڵەدبەگی،موزەفەر وڵەدبەگی،وریا وڵەدبەگی،ناسیح مەحموودی،نەوید مەولوودی،جەمشید وڵەدبەگی و هەر هەموو ئەندامانی کتێبخانەی نۆریاو خاسما بەڕێزان باران،سەمانە،چنوور،مریەم،هەتاو،مەدینە لەم پێوەندییەدا لە کەس شاراوە نییە کە ڕۆژانێکی فرەی خۆیان بەم کۆڕەوە سەرقاڵ کرد و خۆبەخشانە کاروبارەکانیان ڕاپەڕاند.

هەمیشە وتوومە و دیسان ژی پاتەی دەکەمەوە کە تا ئەو ڕۆژەی دەستم پێنووس بگرێت،لەسەر ڕاژە و خزمەتکردنی زمان و چاندی کوردی بەردەوام دەبم چونکە وشەی کوردی،هەناسەمە.

جێی ئاماژەپێدانە کە گوندی”نۆریاو”له 2کیلۆمەتری باکووری ڕۆژاوای شاری پاوه(ڕۆژهەڵاتی کوردستان)و بناری چیای سەرکەشی شاهۆدا هەڵکەوتووه. نۆریاو،مەکۆیەکی تایبەت بۆ توێژی خوێندەوار له ئاستی ناوچەی هەورامان دێتە ئەژمار و ئەم گوندە ئێستا چەندان ڕەوتی ڕۆشنبیریی تێدا بەرچاو دەکەوێت کە هەر کامە هەڵگری دنیابینی تایبەت بە خۆن. خاوەنی کتێبخانەیەکی خشپیلانەیشە کە مێژووەکەی

دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی 60ساڵ لەمەوپێش.

هەمەر نەریاوی

میوانە بەڕێزەکان
هاوڕێتان گەورەترین پاڵپشتی ئێمەیە
بەخێرهاتنی گەرم و گوڕتان دەکەین

“کۆیلەی کوردستانم و نۆکەری باینجان نیم”.. هۆمەر نۆریاوی

(سەبارەت بە خەڵاتی قەڵەمی هەژار)

وشەی دەستپێک:

ئەوەی تۆسقاڵێک لە کرۆکی بیر و هزری هەژار موکریانی(1921-1991) تێبگات،سوور دەزانێت پەرۆشی یەکەم و کۆتاییی هەژار تەنێ زمان و نەتەوەیە و نە هیچی دی. خوێندنەوەی سەرپاک بەرهەمی هەژار دەرخەری ئەوەیە هەموو ک□و□رەوەری و چەرمەسەرییەکی ئەم کەسایەتییە درەوشاوەیەی ڕووبەری فەرهەنگیی کوردان تەنیا لە پێناو بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی زمان و دۆزی ڕەوای نەتەوەکەیدا دەبێت.هەژار دنیا دەپشکنێت تا دەنگی دلێری نەتەوەکەی بێت. واتە زمان و نەتەوە بە دوو دیوی دراوێک و بە یەک دید سەیر دەکات.

خەڵاتی قەڵەمی هەژار:

ڕۆژهەڵاتی نیشتمان و شاری سن□،□□زانی 7 و 8ی مانگی جۆزەردانی 2725(28 و 29ی مای 2025)□وداو و بویەرێکی کولتووریی باڵکێشی بەخۆوە بینی.هەژار دیسانەوە بووەوە بە تەوەر یان بە واتایەکی ڕاستتر،چەترێک بۆ گلێربوونەوەی دەیان مرۆی خەمخۆر و پەرۆشی چاند و زمانی کوردی و هەلێکی نوێ بۆ شادبوونەوە بە ڕوخساری یەکدی دەست کەوتەوە. سەبارەت ب□ □□و□سمی خەڵاتی قەڵەمی هەژار لە گۆشەنیگای خۆمەوە دەروویەک لە ڕووی خوێنەر دەکەمەوە.

یەکەم،هەموو بەرگێک دەبەر هەژاردا تەنگە، بەرگی نەتەوەپەروەری نەبێت! ناونیشان و سەردێڕی نووسینەکەیش کە لە ڕستەیەکی خودی هەژار موکریانی وەرگیراوە،ڕاشکاوانە سەلمێنەری هەمان بۆچوونە و چ پێویستی بە شەرح و ڕاڤە نییە. بۆچ ئەم پەیڤە بە زماندا دەهێنم؟

هەژار بۆ خۆی چەندە بێگرێ و گۆڵ بەرسڤی ئەم پرسیارە دەداتەوە و دەڵێ:

“بە دەربەدەری یان لە ماڵی خۆم
لە خاکی عەرەب،لە ئێران و ڕۆم
کوردم و لە ڕێی کورد و کوردستان
سەر لە پێناوم،گیان لەسەر دەستان”

ل□س□ر□وە داماڵینی بەرگی کوردستانیبیوون و دەبەرکردنی بەرگی

ئێرانیبوون ئەو کاتە نائەسەن و قەڵەبەیە هەرگیز لە جەستەی هەژاردا جێگەی نابێتەوە. پێ ڕوونە کردنەوەی هەر دەروویەک بە ڕاژە و خزمەتکردنی چاند و زمانی کوردی لە بن ئەم گەزە ئاسمانەی ناوی ئێرانی لەسەرە،هەوڵ و خەباتێکی خەمخۆرانە و دەسزانەی گەرەکە و ئەرک و کارێکی هەر وا سووک و سانا نییە و هەموو ڕووناکبیرێکی وریا یش،ئاگاداری کەند و لەندەکانی سەرڕێیە. بەڵام کەمێڵەی ڕۆشنبیریی ئێستای کورد لە سەرەتای شەستەکانی هەتاوی(هەشتاکانی زایینی)دا نییە کە هەموو شتێک لە نێو جەغز و بازنەیەکی بەرتەسکدا ببینێتەوە و خۆ لە هەمبەر پرسە جەوهەرییەکان نەبان بکات و هەموو پرسێک بباتەوە سەر ئەو ڕستە پڕپاگەندەیی و دروشمئاسا و بەواتایە کە گوایە"کورد لە کوێی دنیا بێت،ئێرانییە". زۆر سادە و ساکار دەپرسم گەلۆ بەدرێژایی دیرۆک ئەم پرسە یان ئەم دروشمە زەقە،چ دادێکی کوردی بە پێشخستنی زمانەکەی و دەزە هەرە ڕەواکەی نەتەوەکەی داوە و تا هەنووکە بە شێوەی کردەیی چی لێ شین بووە؟

دووەم،تا کاتێک لە هەر پارێکی نیشتماندا لە لای دەستەڵاتە سەردەستەکان پرسی کورد وەک نەتەوە و زمانی سەربەخۆ لە خودی دەستووردا یەکلا نەکرێتەوە یان بە واتایەکی دی،نەچێتە واری کردەیی و هەنگاوی کرداری بۆ هەڵنەگیردرێت و چارەسەر نەبێت،بە لای منەوە هەموو هەنگاوێکی لەم چەشنە تەنێ ڕووکەش و ڕواڵەتیانە دەبێت و کاتیی و ئەوپەڕەکەی بۆ ڕۆژانێک هەڵپە و کەلەجانێک دروست دەکات و نەفرەتر.

سێیەم،پەیامی ڤیدیۆیی"حەداد عادڵ"(1945)سەرۆکی کۆڕی زانیاریی زمان و تۆرەی فارسی(فەرهەنگستان)کە باڵاترین کەسایەتی فەرهەنگیی دەستەڵاتە و هەموو شتێکی کوردان بە ناوی (محلی)و (قومی) و…ناودەبر دەکات،ڕووە ڕاستینەکەی پرسەکە سەد هەندە زۆرتر ئاشکرا دەکات و هەمدیس هەمان ڕاستیی تاڵمان دەرخوارد دەداتەوە کەچی ئێمەی کورد بەمە خەنین و هەر لە دووی ژانبە دەگەڕێین نەک چارەسەری یەکجارەکی. هەروەها ئاخاوتنەکەی نوێنەری فەرهەنگستانی زمان و تۆرەی فارسی،"محەممەد دەبیرموقەدەم"(1953)،کە وەک هەمان بنێشتە خۆشەکەی سەرزاران کە بەردەوام کورد بە ڕەسەنترین ئێرانی و لە ڕەگەزی ئاری لە قەڵەم دەدەن،ئەی نابێت لە خۆ بپرسین ئەم چەشنە دروشمانە تا ئێستا چییان بە کورد بەخشیوە؟ هەروەها زۆرینەی پانێلیستەکانیش کە کورد بوون و مخابن تەنێ دەوری لاسایکەرەوەیان دەبینی،قسەی سەر زار و بن زاریان دەبردەوە سەر ئەوەی کورد لە کوێ بێت،ئێرانییە!

چوارەم،دەگرتوەت بەردی بناغەی بینایەک گەر ڕەزی یەکەم بە خوار دابنرێت،دواتر ڕاستکردنەوەی پێویستی بە هەڵتەکاندنەوە دەبێت

نەوەک لابردن و گۆڕینی یەک و دوو خشت. خەڵاتی قەڵەمی هەژار لە
سالەی دەستپێکدا بە هەموو لایەنە ئەرێنی و نەرێنییەکانیەوە قەناخی
یەکەمی بڕی و هەژاری موکریانی جارێکی دی هێنایەوە نێو چەقی
بازنەکە و بە داهاتوو،زۆر پرس و هەم و هەگەر لەم پەیوەندییەدا
دەوریان دەبێت. بەشێکی ئەرکەکە لە ئەستۆی کۆمەڵەی ڕۆشنبیری و
بەشەکەی دی کە دەورگێڕی سەرەکی دەبێت،ڕووی لە کەناڵی فەرمیی و
خودی دەستەڵات دەبێت کە تا چەند دەور بە کەشوبای ئازاد و
پێنووسی ڕووناکبیری سەربەخۆ بدات و دیوە ڕاستینەکەی هەژار تێیدا
دەربکەوێت!
پێنجەم،لە نێو کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کوردیدا هەژار بەردەوام لەبەر
ئەوەی لە مەترەزەکەوە دەردەکەوێت،وەبەر ڕەخنە و بگرە زۆر جاریش
بەناڕەوا تیر و توانج و پەلامار دەدرێت.هەژار گەر ڕوو لە مەلا
مستەفا بارزانی(1903-1979)دەنێت،چونکە گەلپەروەربوونی تێدا
دەبینێتەوە. پێی وا بووە لەو سەردەم و ڕۆژگارەدا بارزانی
دەتوانێت تەکانێکی هەرەقەتی بە خەبات و بزاقی نەتەوەیی کورد بدات
و دۆزی کورد چەند هەنگاوێک واوەتر ببات کە دیرێک باشترین بەڵگە
بۆ سەلماندن و دەرخستنی ئەم پرسە دەبێت و هەرا و ئاژاوەنانەوەی
گەرەک نییە. ئیدی هەر کەسە و سەربەستە چلۆن لە هەمبەر ئەم پرسەدا
بیر دەکاتەوە و هەژار هەرگیز ئەمە بەسەر کەسدا ناسەپێنێت؛بەیێ
ڕووناکبیری نهای کوردیش بەها وەک مافێکی کەسەکی سەیری پرسەکە بکات
و سوار شەپۆلەکە نەبێت.
شەشەم،هەژار گەر دەست بە وەرگێڕانی چەند پەڕتووکێکی عەلی
شەریعەتی(1933-1977) و قورئان دەبات،پشکی سەرەکیی پرسەکە ڕووی لە
پاراستنی زمانەکەیەتی و بەهایەوە. لێڵ و لیخنکردنی کانیاوە
زوڵاڵەکەی هەژار چ خزمەت بە فەرهەنگ و زمانی کوردی ناکات و هەر
هەوڵێکی لاوەکیش لەم پەیوەندییەدا خۆی لە چاوی خۆڵککردنە و
مەبەستیشی،خاپاندن و لەخشتەبردنی جەماوەر دەبێت.
حەوتەم،گەرەک خەڵاتی قەڵەمی هەژار بە ئەو پێنووسە چەلەنگە
کوردییانەی بێت کە زمانی کوردی،بە زمانی نووسینی خۆ دادەنێن و لە
ڕێی ئەم زمانەوە دەیانەوێت لەسەر ئارێشە،کەند و کۆسپ و پرسە
هەستیارەکانی کۆمەڵگەکەی خۆ بنووسن و بەرگێکی زانستیانە دەبەر
زمانەکەیان بکەن. لێرەوە ئەرکی لیژنەی داوەریی قورستر دەبێت و
پەیوەستە تەنە دووی قەڵەمە ناکارا و سواو و نەریتییەکانی نزیک لەم
ئالی و ئەو لایەنەوە نەکەوێت و وەک کەسایەتی خودی هەژار،لایەنی
فرەڕەهەندیی خۆی بپارێزێت.
هەشتەم،بەشی فرەی تیزەری خەڵاتەکە کە بە زمانی فارسی بوو،لە دووی
مەبەستێکی لاوەکیی کاڵفامانە دەگەڕا کە هەرگیز ڕۆژێک لە ڕۆژان

پەرۆشێکی پلە دەیەمی هەژاریش نەبووە و تیرێک بوو بە تاریکییەوە نرا. وەک میدیاکارێکی کورد، ئەم ناساندنە، هەم لە باری هونەرییەوە بە کرچوکاڵ و لاواز دەبینم و هەمیش لە ئاستی بەژنی بڵندی کەسایەتییەکی وەک هەژاردا نەبوو و نەیتوانی بێلایەنانە سووکە ئاوڕێک لە وێستگە هەستیارەکانی ژیانی هەژار بداتەوە. بەردەنگی سەرەکیی هەژار،کوردە ئیدی نازانم دەرهێنەر و ڕاپ□□ن□ری ئەم کارە لە شوێن چی وێڵ بوو! بۆیە هیچ بە کاریگەرم نەبینی.

نۆیەم، هەژار، بەو ساباتـە دڵنشینە دادەنرێت کە هەموو دەنگ و ڕەنگە جیاوازەکانی نێو فەرهەنگ و زمانی کوردی لە بن سێبەرەکەیدا لە دەوری یەکدی کۆ دەکاتەوە و ئەمەیش هەر لە سەرەتاوە بە شیعر و شاعیری نەتەوەیی دەس□ل□م□نێت و دواتر بە چەندان بواری دیکەی وەک ڕۆژنامەگەریی و ڕاگەیاندن، نووسین، وەرگێڕان،زمانی کوردی و زار و بنزارەکانی و قاموسنووسی درێژە پێدەدات و ئەمڕۆکە هەر کوردێک و لە هەر پار و بەش و دیالێکت و زارێکی زمانی کوردی، خودی خۆی لە نێو ئاوێنە زوڵاڵ و ڕۆحە ڕەنگاڵەییەکەی هەژاردا دەبینێتەوە هەر بۆیە هەژار ل□ □□وو بەری ڕۆشنبیریی کوردیدا بە ڕوخسارێکی فر□□ه□ند دادەنرێت. هەژار موکریانی کە بەدرێژایی تەمەنێک لە پێناو میللەتەکەیدا لە دەرووی شیعر، نووسین، قاموس، لێکۆڵینەوە و وەرگێڕان دەدات، تاقە مەبەستی تەنیا خۆ لە خزمەتکردنی زمانەکەیدا دەبینێتەوە و بەس.

کەلیموڵڵا تەوەحودی(کانیماڵ) (1941)، یەک لە هێما و نموونە زیندووەکان لەم پێوەندییەدا دێتە ئەژمار کە لە کۆڕەکەدا ئاوڕی لە گۆشەیەک لە خەباتی دوور و درێژی خۆی لە پێناو بووژاندنەوە، بڵاوکردنەوە و پێشخستنی چاند و زمانی کوردی لە خۆراسان و تەرخانکردنی هەموو ژیانی لە پێناو کوردندا دایەوە کە لایەنێکی گەشی ئەم ڕێوڕەسمە بوو. کانیماڵ گەڕایەوە بۆ نێو دیرۆک و لایەکی لە سەرداند□ک□ی بۆ لای هەژار لە شارۆچکەی"عەزیمییە"ی کەرەج کردەوە کە خۆی گوتەنی، هەژار بەم جۆرە بەرەپیری چووە و پێی وتووە، وەرە شەرەفخانی من، دواتر وتیشی، هەژار ویستی دەستم ماچ بکات، لێ من دەست و قاچی هەژارم ڕامووسی.

ئەنجام:

1 – لە هەر گۆشەنیگایەکەوە ئاوڕ لە پرسەکە بدەینەوە، ڕووداوەکە ئەرێنییە و پێویستە بۆ دادێ مرۆ ڕۆشنبیر و زانستوەر و پەرۆشەکان جڵەوی مەیدانەکە بگرنە دەست و نەهێڵن بە ئاراستەیەکی خواردا بچێت.

2 – هەژار لە هەموو بارێکەوە دەبێتە ئاوێنە تا کورد خۆی بە هەر

هەموو دەنگ و ڕەنگە جیاوازەکانەوە تێدا ببینێتەوە و وەک باشترین دەرفەت هەلێکە بقۆزێتەوە.
3 – ئەم خەڵاتە پێویستە دەرکە لە ڕووی پەروەردە و بارهێنانی فەرمی بە کورد بکاتەوە و لەرێوە کورد دەنگی خۆی تا نزیکترین سەکۆکانی دەستەڵات بگوێزێتەوە و خوێندن و فێرکردنی زمانی کوردی بەرگی ڕەسمیبوونی دەبەر بکرێت و سنوورێک بۆ وەستاندنی دروشمە هاکەزاییەکان دابنرێت و دەستبەرداری بە هەڕەشەدانانی زمانی کوردی بە سەر ئاسایشی و…ببن و دەرفەت بدرێتە زمانی کوردی هەر لە باخچەی ساوایانەوە فێرکردن،خوێندنەوە و نووسین بەم زمانە دەست پێ بکات.
هەژار وەک چلۆن پێرەشی یەکەم و کۆتایی زمان و نەتەوەکەی بوو،هەر لەم سەنگەیەوە زۆترین ئاوە لە دەوڵەمەندترکردنی زمانی زانستیی کوردی بدرێتەوە و زۆترین بەرهەم و کتێب ڕووی لە پەڕتووکی کوردی بێت و پێنووسە پاکژ و پاراوە کوردییەکان بە کۆمەڵەی ڕۆشنبیری بناسرێن نەوەک دەنگ و ڕەنگە سواوەکان.
4 – لێرە ئەم قسە نەستەق و پەندە گەوهەرینەی بەرینانمانیش وەک چرای بەردەم دەکار بهێنین کە دەبێژێت:"بەیە پێت ئەڵێم کاکە تا چەلەکەم بە بگری"و بە دەنگی بەند بڵێین گەر مێژوویەکە پرسی برایەتی و چی و چی بە زماندا دەهێنن،وەرن بە کردە بیسەلمێنن و خودی دەستوور و یاسای بنەڕەتی جێبەجێ بکەن و ئەمەیش ئامادەینە.
بەڵا ئەم جۆرە کەڵانە تەنە بە پڕکردنەوەی کەلێنە لاوەکییەکان نەبێت.
5 – هەژار هەر لە دەستپێکی خەباتەوە تا دوادەم،خەون بە ئازادیی و ڕزگاریی نیشتمانەکەیەوە دەبینێت هەر بۆیە دەبێژێت:

“لاوەکان هەر کاتە جێژنی ڕۆژی ئازادی دەکەن
بێننەوە بیرتان هەژارێک،شاعیرێکی زاری کورد
داوەتێکی ڕەشبەڵەک بگرن لە دەوری گۆڕەکەم
یەکتری ماچ کەن بە یادم دڵبەر و دڵداری کورد”

6 – هەژار بە دەربڕینی ڕوانگە و بۆچوون، بە خۆی ئازاد و سەربەست بوو،کەوی مەکەن!
جێی ئاماژەپێدانە ڕێوڕەسمی خەڵاتی قەڵەمی هەژار ڕۆژانی 28 و 29ی مانگی مای 2025 بە بەشداریی و ئامادەبوونی دەیان نووسەر،وەرگێڕ،ڕووناکبیر و سەدان لایەنگری تەرە و زمانی کوردی لە هۆڵی مەولەویی زانستگەی سنە(لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان) بەڕێوە چوو. ڕێوڕەسمەکە بە چەند پەنەلکەک و چەندان لەدوان و بەرنامەی هونەری و دواتر دابەشکردنی خەڵاتەکان کۆتایی هات و دیداری دواتری هەژار و سنە کەوتە ساڵی داهاتوو. ئامادەبوونی کتوپڕی شاعیری"ملوانکەی شین"واتە"شەریف حوسێن پەناهی"(1954)و بە بێ هیچ جۆرە

شیعرخوێندنەوەیان کورتە ئاخاوتنێک،خاڵێکی سەرنجڕاکێشی ئەم ڕێوڕەسمە بوو کە نەزانرا چ مەبەستێکی ئاشکرا و نەپندی لە پشتەوە بوو!

شارام نازری(1950)،گۆرانیبێژی ناسراویش سترانێکی پێشکەش کرد.پانێڵێک لەسەر کوردانی خۆراسان بەڕێوە چوو، سپاهیی لایین و حسەنپوور لەسەر ئەنجوومەنە ئەدەبییەکان و دیرۆکی شیعر لە لای کوردانی خۆراسان قسەیان کرد،دوکتۆر "عەبدوڕڕەحمان ئاداک"لەسەر ڕەوتی گەشە و پەرەسەندنی چاند و زمانی کوردی لە باکوور قسەی کرد،وەرگێڕ و نووسەر "ئازاد بەرزنجی"لە باشوورەوە لەسەر پێویستی زمانێکی یەکگرتوو بۆ نووسین قسەی کرد،ڕۆژنامەوان و توێژەری ئەدەبیی "عادل محەممەدپوور"،زمانی بە تەوەر بە گلێرکردنەوەی نەتەوەیەک لە بن چەترێکدا وەسف کرد و لەسەر دەوری هەژار لە لێکنزیککردنەوەی زار و بنزارەکان قسەی کرد. لە کۆتاییشدا براوە سەرەکییەکانی خەڵاتی قەڵەمی هەژار بریتی بوون لە:کەوتنی ئاسمانەکان،جەبار جەمال غەریب(بۆ ڕۆمان)(1961)،بووژانەوەی کورد،ئیسماعیل شەمس(بۆ مێژوو)(1975)،کۆبەرهەمی پڕۆفیسۆر محەممەد کەمال(بۆ فەلسەفە)(1955)،تەشەیین نەزمی،عەبدوڕڕەحمان ئاداک(بۆ ڕەخنەی ئەدەبی)(1977)،فەرهەنگی زارەکیی موکریان،سەلاحەدین پایانیانی(1978) و

فەرهەنگی قەومیی شار و گوندەن خۆراسانی باکوور،عەلی ڕەحمەتی(1966). هەروەها ڕێز لە دەیان قەڵەمی دیکەیش نرا کە بریتینە لە: عەلیڕەزا خانی،بەهناز دەشاد،سەعید ئارمان حسەنی،ئیبراهیم ئەحمەدی،کوورش ئەمینی،خوسرەو سینا،سەلاحەدین خەدیو،ڕەحیم لوقمانی،سەعید نەجاڕی(ئاسۆ)،عەلیڕەزا سپاهیی لایین،یەنس ڕەزایی،عەلی ئولفەتی،ڕەئووف مەحموودپوور،بەرکەن بەرە،میکائیل ڕەحمانی،ئیرەج مورادای،فەخرەدین ئامەدیان،کیوان ئازاد ئەنوەر،ڕەزا کەریم موجاوەر،ئیبراهیم شادمان،زەکەریا بزدوودە،میراد میلان،ڕەنیا چالی،سەرگوڵ ئارەش،بەسام مستەفا،زاهید ئارمی،لەیلا ساڵحی،سەمیرا گەیلانی،شیلان زەمانیی مونفەرید،فەرید سەفیاری،یەحیا عەلەویفەرد،عەبدوڵڵا ئەمینی، و ئەسعەد زەهرایی.

تێبینی:هەژار موکریانی،ساڵی 1966 ئەم کورتەپەیقە بە زماندا دێنێت.

پەیقەکیش ڕوو لە میدیاکاران: یەکەم،لە وانە و بنەما سەرەکییەکانی کاری ڕاگەیاندن،پێیجەربوون،بەدواداچوون،وردبوونەوە و گەڕانی ژیرانە کەچی میدیاکاران مخابن تەسقاڵێک خۆیان بەم پرسەوە مژول و خەریک نەکردبوو. پێویستە میدیاکار پێش بانگکردنی میوانێک(ستەیج،هەقپەیقین یان...)زانیاریی ورد کە بکاتەوە تا قووڵتر

ئاوە لە پرسێک بداتەوە یاخۆ پەیوەندی نزیکتر دروست بکات.
دووەم، پێشکەشکار هەروەها پێویستە توانای کۆنترۆڵکردنی ستەیج و بەرنامەکەی لە ئاستێکی باڵادا بێت.
سێیەم، زمان، دەوری سەرەکی لەم بوارەدا دەبینێت کە هیچ بەردیدێ نەکەوت.
چوارەم، ئامادەکارییەکی ئەوتەم لە پێشکەشکاراندا بە ڕێوڕەسمەکی لەم چەشنە نەبینی و وەک بێنە و کەسێکی ئاسایی خۆی دەنواند.
هەمەر نەریاوی

ژێدەر:

- بۆ کوردستان، هەژار، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی چوارەم، هەولێر، 2001
- فەرهەنگی کوردواتەنی، ع.ع.شەونم، دەزگای دواڕۆژ، چاپی یەکەم، 2020

گوزەرێک بە باخچە هونەرییەکەی پەیمان حەسەنزادەدا.. هەمەر نەریاوی

کە بارگەت بە هەوار تەکنا، عەزیزم
شکا ئەستووندەکی تاوەی مرادم

هەورامان، ئەو دەڤەرە کەون و دێرینەی ژیار و شارستانییەتی مرۆیی دێتە ئەژمار کە بە سامان و میراتێکی گرانبایی مرۆڤایەتی دادەنرێت و خودانی دیرۆکێکی چەند هەزار ساڵەیە. تۆمارکرانی"هەورامان"،لە ساڵی 1400ی هەتاوی(2021)وەک میراتێکی دێرینی مرۆیی لە لایەن یۆنسکۆوە، پێمان دەڵێت،هەورامان، یەک لە لانکە سەرەکییەکانی ژیاری مرۆیی دێتە ئەژمار. هونەر، ئەدەب، مێژوو، فۆلکلۆر و زمان لەم ناوچەیەی نیشتمانەکەی کورداندا سەنگی تایبەت بە خۆی هەیە و هێشتاکە دەچێتە ڕیزی دەوڵەمەندترینەکان و دەست بە هەر لایەنێک ببەیت،سەیخناخی گەوهەرە. یەک لەو سووچ و گۆشە هەرە ڕەنگینانەی سامانی فەرهەنگیی هەورامان،مۆسیقای ئەم دەڤەرەیە کە لە ڕێی سیاچەمانە و هۆرەوە لە خانەی هونەری کوردیدا بانترین جێگە و پێگەی بۆ دادەنرێت. ئاواز و مەلۆدییەکانی هەورامان لە نێو

ڕووبەری مۆسیقای کوردیدا لە باڵاترین ئاستدان و ئاواز و موزیکی ئەم ناوە، بە یەک لە ڕەسەنترین مۆسیقا و مەلۆدییەکانی سەرپاک نیشتمانەکەی کوردان دادەنرێت. کەچی هەرگیز وەک پێویست خزمەتی نەکراوە و بەشەکی فرەی بە نەناسراوی ماوەتەوە. یەک لە سووچ و گۆشە ڕەنگاڕەنگییەکانی ناوچەی هەورامان(دیوی ڕۆژهەڵات)،شاری"پاوە"یە کە بە بنکە و مەکۆیەکی سەرەکیی ڕۆشنبیری دادەنرێت. لێرەوە،واتە لەم بەشەی کوردستان و لەم باژێڕە دێرینەوە،هونەر،باڵای بە قەد باڵای خودی مێژووی هەورامان بەندە.
لە لایەکی دیکەوە ئەمە ڕاستییەکی تاڵە لەبەر بالادەستبوونی ئایین بە شێوەیەکی نەریتیانە و ناسەردەمیانە لەم دەڤەرەدا زۆر کەم دەرفەتی گەشە،پەرەسەندن و بڵاوبوونەوەی هونەری ڕەسەن دراوە بەڵام شۆڕەسوارانی ئەم مەیدانە سەیان لەم کەند و کەسپ و دژوارییانە نەکردووەتەوە و بەردەوام لە گۆڕەپانەکەدا ئامادە بوونە. حەمەحسەن کەیمنەیی(1933)،شەفیع کەیمنەیی(1942)،ئەسمان کەیمنەیی(هەورامی)(1935)،جەمیل نەوسوویی(ئەحمەدی)(1946-2024) و بەخشە غەففووری(1936-2023)،نموونەی هەرە بەرچاوەکان لەم پەیوەندییەدا دەنە ئەژمار. لە مۆسیقای کۆنی هەوراماندا ئامێرە مۆسیقاییەکان یان دەوریان نەبینیوە یانژی زێتر چەند ئامێرەکی وەک شمشاڵ و دەف دەکار گیراون بەڵام لە ماوەی چل-پەنجا ساڵەی ڕابردوودا ئەم ڕەوتە گۆڕانەکی فرەی بەسەردا هاتووە و لە ڕێی دەیان سترانبێژ و ژەنیاری بلیمەتەوە مۆسیقای هەورامان بەرگەکی دیکەی لەبەر کراوە و چێژی سەد هێندەی خۆی بە هەموان دەرخستووە.
ئەرچی لێرە هەشتاکە نەریت دەور دەبینێت و کەند و لەندی سەرەڕێ یەک و دووان نین بەڵام لە ماوەی ئەم ساڵە دواییانەدا لە ڕێی کۆمەڵە مرۆیەکی شارەزا و پسپۆڕەوە هونەر بەرگەکی دیکەی بەوەردا کراوە و گەرد و تۆزی زەمەنی لەسەر سڕاوەتەوە.
مامۆ باوکی پەیمان حەسەنزادە لە هەفتاکانی هەتاوی(نەوەدەکانی زایینی)یەوە ڕوو لە شاری سنە دەنێت و پەیمانیش لە شارە هونەرییەکەی"سنە"دا سەرەتا فێرە ئامێری"دەف"دەبێت،دواتر "دیوان"فێر دەبێت و پاشانیش ئەوینی ئامێری"سەمتوور"بە قووڵایی دەیدا ڕێ دەچێت. لە ساڵی 1383ی هەتاوی(2004ی زایینی)یەوە دەگەڕێتەوە پاوە و لێرەوە قۆناخەکی نوێ لە ژیانە هونەرییەکەی دەست پێ دەبەت و چەندان پەیمانگە و بنکە و فەرگەی هونەریی دادەمەزرێنێت و دەبێتە سەرچاوەی خزمەتەکی بەرفرەوانی هونەری بە ئاشقانی موزیک لەم ناوەی نیشتماندا. سەرەڕای سەدان گیر و گرفت،بە گۆشەپێدانی باڵای بەندی هونەر لە پاوە و هەوراماندا هەموو هەوڵەی خۆ دەخاتە گەڕ و هەر لێرەوە دەیان کۆنسێرت و کۆڕ و بەرنامەی

هونەری بەڕێوە دەبات. دواتر بە یارمەتی دەیان هونەرمەند و لایەنگری چاند و هونەری ئەم ناوە بە بەرزڕاگرتنی یادی هونەرمەندانی هەورامان،باسکی هیممەت هەڵدەماڵن و کەسێکی شیاو بە بەرزڕاگرتنی یادی تەمەنێک خەباتی هونەری بۆ هونەرمەندانی وەک جەمیل ئەحمەدی(نەوسوویی)و حەمەحسەن کەیمنەیی بەڕێوە دەبەن.

نووسەری ئەم دێڕانە بۆ خۆی پێشکەشکاری کۆڕێکی ڕێزنان لە هونەرمەندی ناوداری مۆسیقای هەورامان مامۆستا" جەمیل ئەحمەدی"لە جەزەردانی ساڵی 1396ی هەتاوی(2017)لە شاری پاوە بووە کە هونەرمەند"پەیمان حەسەنزادە"دەوری سەرەکی تێدا بینیوە.

بە ساڵانێکی فرە دەچێت لە ڕۆی ژمارەیەک مرۆی پەرۆشی چاند و فەرهەنگی ناوچەی هەورامان خاسما شاری پاوە،هونەری ئەم ناوەی کوردستان تەکانێکی هەرەقەتی بەخۆوە بینیوە.

یەک لە [illegible] خەمخۆرەکانی ئەم بەستێنە هەراوە بەدرێژایی نزیک بە 30 ساڵی ڕابردوو کەس نییە جگە لە"پەیمان حەسەنزادە"کە جێپەنجەی بەسەر ئەم بەشەوە دیارە و لە بن نسەی دەسەزییەکانیدا نەوەیەکی چاوکراوە بار هاتووە کە تا دێت بەلەزتر بەرەو پێشەوە هەنگاو دەنێت. هەر لە ڕۆی هیممەتی والای دەیان مرۆی دەسەزی وەک ئەم [illegible] نیشتمانپەروەرەوە چەندان بنکە و پەیمانگەی هونەری لە شاری پاوەدا کراونەتەوە و ئۆستا بەرەیەکی هونەرمەند و هونەرپەروەر بار هاتووە کە ئاسەیەکی هەرە گەش دەخاتە بەردەم سبەی هونەر لەم ناوەدا.

کردنەوە و دامەزراندنی چەندان بنکە و فەرگەی مۆسیقا هەر وەک ئەنجوومەنی مۆسیقای پاوە،بنکەی مۆسیقای پاوە،بنکەی مۆسیقای دەنگ،ئۆرکێسترای فیلارمۆنیکی پاوە، بنکەی دەف،بنکەی هونەریی سیاچەمانە و… تەنیا بەشێک لەو پەیمانگە و ناوەندە هونەرییانە دێنە ئەژمار کە قەرزباری ئەم هونەرمەندە نازەنینەن. لە هەشتاکانی هەتاوی (2000)بەملاوە هونەری مۆسیقا لەرەکانە(هەورامانی ئەمدیو)ڕەوتێکی خێراتری بەیوە.هەر لەم بوارەدا جێپەنجەی دەیان هونەرمەندی خەمخۆری وەک شارام نادری،شوعەیب بەهرامی،فازیل حاتەمی،فەرهاد سەلیمی،بەهزاد بەهمەنی،ئارمان خالیدی نیا،زەکەریا یوسفی،ئەشکان نەزەری،فەرشاد ئەمینی،عەدنان پاوەیی،شاهۆ حسەینی،کەریم ڕەحیمی،سیامەک ڕەحیمی،زانیار مووسازادە، ئاراس ئاژەند و ئارمین ڕەئووفی،بابەک ڕەحیمی و هتد، بە ڕووبەری ئەم بەستێنە ڕەنگینەوە خۆ دەنوێنێت و هەر کامە و لە سووچێکەوە سەرچاوەی ڕاژە و خزمەت بە هونەری موزیک و گۆرانی لەم ناوەی نیشتمان دێنە ئەژمار.

پەیمان حەسەنزادە لە بن سەبەری زانستی مۆسیقایی هونەرمەندانی وەک کەیهان کەڵهوڕ(1936)،بیژەن کامکار(1949)،ئەرسەلان

کامکار(1960)، ئەردەوان کامکار(1968)، عەلی ئەکبەر موورادی(1957)، پەیمان سەلیم فەرد(1973) و...سەدان وانەی موزیک فێر دەبەت و دواتر ئەم هەمووە هەگبە هونەرییە دەخاتە خزمەت نەوە و جیلی ئێستای داژدار و لایەنگری هونەر لە ناوچەکەیدا.

یەک لە خزمەتە هەرە بەرچاوەکانی ئەم کەسایەتییە هونەرییە ڕووی لە بارهێنان و پەروەردەکردنی گوێچکەی مۆسیقایی منداڵ و مێردمنداڵانە کە هەنووکە سەدان فێرخواز لەم مەیدانە هەراوەدا ئامادەنە.

سەرمایە و سامانە چاندیی و فەرهەنگییەکان بڵا تا ماون، قەدرزانیان بین. هەشتاکە شاعیر و ڕووناکبیرەکی گەورەی ئەم ناوەی نیشتمان لە سەردەمەکەی خۆدا، میرزا ئەولقادر پاوەیی(1849-1910) گەلێ غەریب ماوەتەوە! بڵا چالاکی و کار و خەبات و بەرهەمی نووسەر و ڕووناکبیر و هونەرمەندانمان بە ڕاژە و خزمەتکردنی چاند و زمانی نەتەوەکەمان بە پێوەر دابنرێت نەک خەڵکی ئەم شار و ئەو شارۆچکە و فڵان گوند و فیسارە خێڵ و هەزبوون بە خۆ بکەین بە تەوەر و پێوەر. مێژوو و ڕابردوو پڕیەتی لە وانە و پەند و ئەزموون و بڵا ئەمەیش ئەم هەموو ئەزموونە بە باشترین شێواز بە نەوەی ئێستا و سبەی ئەم ناوەی نیشتمان بگوێزینەوە. بڵا هەمووان یەکدەنگ دەستبەرداری ئەقڵییەتە نەزۆکەکان بین و بە بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و گەشەی هەمە لایەنەی ناوچەی هەورامان تێبکۆشین.

پەیمان حەسەنزادە، یەک لە سامانە کولتوورییەکانی هەورامان بوو کە بەدرێژایی تەمەن لە پێناو خزمەتکردنی فەرهەنگ و کولتووری دەوڵەمەندی هەوراماندا خەباتی کرد و دەرەنجام و دەستکەوتەکانیشی دیار و ڕوونن. ئەم [illegible] خەمخۆرەی هەورامان بەدرێژایی تەمەن، ئەرکی سەرشانی خۆی بە شیاوترین شێواز جێبەجێ کرد. ئێستا نۆرەی ئێمە و نەوەی نوێیە بە گیانەکی گەلپەروەرانەوە درێژە بەم ڕەوتە فەرهەنگییە بدەین و نەوەیەکی چاوکراوە و دڵسۆز بەرانبەر چاند و کولتووری خۆی بار بهێنین. ئەم هونەرمەندە نە تەنە بە هونەر، بگرە بە تەرەوانان و ژینگەپارێزانی ئەم ناوەیش پاڵپشت و هاریکار بوو. هەر بۆیە ئیدی بە هەمیشەی مێژوو زایەڵەی سەمتوورەکەی پەیمان حەسەنزادە لەم ناوەی نیشتماندا هەردەم بەرز دەبەت:

ئیمشەو دیارەن بانگم بەشەرمەن
زایەڵەی سەمتوور، کەللەم وە گەرمەن
سەدای زیل و بەم، مەینەت سەد تەرزەن
خەفەت شادیشەن، خەم دەماخ بەرزەن
هەشم بەهەشەن، فامم قامەت قاخ
بەی دووریی ئازیز، مەیەم نە دەماخ

نەیچی!درەنگەن سا مەکەر درەنگ
فیدای پەنجەت بام،نەی باوەر وە دەنگ

جەی ئاماژەپێدانە پەیمان حەسەنزادە،مانگی گوڵانی ساڵی 1361ی هەتاوی(1982)لە شاری پاوە لەدایک دەبێت و سەد مخابن ڕۆژی 27ی گوڵانی 2725(2025)لە تەمەنی 43 ساڵیدا کۆچی دوایی دەکات و ڕۆژی 28ی گوڵانی 2725 لە ئارامستانی"مەلا مەقسوود"ی شاری پاوەدا بۆ هەمیشە لە دڵی خاکە گەوهەرینەکەی نیشتماندا ئارام دەگرێت.

تێبینی: دوکتۆر حەمەدەمین هەورامانی(1928-2018)،نووسەر و زمانناسی کورد،بە یەکەم کەس دادەنرێت کە ساڵی 1984 لە بەغدا دیوانی میرزا ئەولقادر پاوەیی چاپ و بڵاو دەکاتەوە.

مەولەویی تاوگۆزی(1806-1882)،بە یەک لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی ئەدەبی کلاسیکی کوردی دادەنرێت کە خاوەنی دەیان شیعری پاراو بە پاراویی سرووشتەکەی هەورامانە و بە شای شاعیرانی هەورامانیش ناودەبرێ.

هەمەر نەریاوی

___

ژێدەر:

- دیوانی مەولەوی، کۆکردنەوە، لێکۆڵینەوە و لێکدانەوە و لەسەر نووسینی مەلا عەبدولکەریم موددەڕیس، بەغا، 1961
- تاریک و ڕوون، گوڵبژێرێک لە شیعرەکانی هێمن، بنکەی ئەدەبیی پێشەوا، 1999
- دیوانی میرزا ئەلقادر پاوەیی، گردکردنەوە و لێکدانەوەی دوکتۆر حەمەدەمین هەورامانی، چاپخانەی کۆڕی زانیاریی کورد، بەغدا، 1984

لەبەر مردن، ژیان ڕەشپۆشە.. هەمەر نەریاوی

(لە پەراوێزی ساڵەمەرگی چیرۆکنووس مەنووچەر کەیخسرەو پووردا)

هەمەر نەریاوی

یەک لە تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵات، ڕێزنانی زێدە لە مردن و خەمساردیی بەرانبەر خودی ژیانە.

ڕۆژی پێنجشەممە، 9ی ڕەشەممەی 2724(27ی فیبریوەریی 2025)ساڵەمەرگی ڕووناکبیر و تێڕوان"مەنووچەر کەیخسرەو پوور"(1947-2024)بوو، بەم بۆنەیەوە، بنەماڵە و ژمارەیەک ڕووناکبیر و نووسەر لە شاری سنەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەسەر مەزارەکەی گرد بوونەوە و چەند ساتێکی خۆیان بۆ سووکە یادکردنەوە لەم کەسایەتییە چاندییە، بەخشی. نووسەری ئەم دێڕانە کورتە پەیڤێکی پێشکەش کرد کە ڕووی پەیڤەکەی زێتر لە پتەوکردنی ژێرخانی پەروەردەیی کۆمەڵگە بوو کە یەک لە پەرۆشە سەرەکییەکانی خودی ئەم نووسەرە بەدرێژایی تەمەن بووە. ئەم پرسە لە نامەکەی مەنووچەر کەیخسرەو پوور بۆ مامۆستا"ئەلی ئەشرەف دەروێشیان"(1941-2017)و وەرامەکەی ئەم کەسایەتییە ناسراوەدا زۆر بە ڕوونیی خۆی دەنوێنێت.

لە بەشێکی نامەکەی مامۆستا "ئەلی ئەشرەف دەروێشیان"دا هاتووە:" مەنووچەری ئازیز، نامەکەتم وەرگرت. بوویت بە مامۆستای قوتابخانە، ئەرکێکی گەلێک چەتوون و گرانە. بەڕێوەبردنی ئەرکی دیتران(خەڵکانی دی) بەرپرسیارێتییەکی پڕ گرانە. پەروەردەکردنی مرۆ، ئەرک و کارێکە لە هەموو کەسێک ناوەشێتەوە. ئەگەر ئەرکێکی

دیکەت لە ئەستۆ بووایە ئەوە دەکەوتەوە سەر خۆت چلۆن هەڵسوکەوت بکەیت لێ،مامۆستایەتی ئەرچی لەم وڵاتەدا ئەوەندە بایەخی پێنادرێت،ئەرک و کارێکی گرینگ و مایەی شانازییە. مەڵێ ئیدی بوومە مامۆستای قوتابخانە. ئەمە سووکایەتی و بێڕێزیکردنە بە پێگەی ئەرەستوو(322-384ی پێش زایین). هاوڕێی ئازیزم،کاتێک لە پێناو ڕۆشنگەریدا خەبات دەکەیت،گەرەک ئاگات لە شێوەی ئاخاوتن و قسەکردنت بێت. سەرەڕای خوێندنەوەی بەردەوام،پێویستە درێژە بە خوێندنەکەت بدەیت. هیچ پێویست ناکات تەنێ لە بەشی پزیشکیدا وەربگیرد□ریت و درێژە بە خوێندن بدەیت. ڕوو لە بەشی ئەدەب و زانستە کۆمەڵایەتییەکان بکە،کۆمەڵناسی بخوێنە،زانستی پەروەردە بخوێنە. فێرە زمانیش ببە.

سەمەد(1939-1968)(مەبەست،سەمەد بێهڕەنگییە کە بە چیرۆکنووس و نووسەرێکی پێشڕەو لە ئەدەب و وێژەی فارسیدا دادەنرێت. وەرگێڕ)جگە لەوەی مامۆستای قوتابخانە بوو،فێرە زمانی ئینگلیزییش بووبوو و ئەو هەموو کتێب و پەڕتووکەیشی نووسی”.(ژیوار،ل64

پێویستە ئیشارەتیش بەم خاڵە بدرێت کە مێژووی نامەکەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1348ی هەتاوی(1969).

لێرەوە لە لایەکەوە دید و بۆچوونی ورد،قووڵ و ژیرانەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان خۆی دەنوێنێت و لەو لایشەوە پەی بە بایەخ و سەنگی پرسی هەرە ه□س□تیاری پەروەردە وەک یەک لە کۆڵەک□ س□□ر□کییەکانی پێکھێنەری کۆمەڵگەیەکی تەندروست دەبەین. مەنووچەر کەیخسرەوپوور وێڕای ئ□اوڕدانەوەی هەرەقەتی لەم پرسە کە تەمەنێک لە ڕێی مامۆستایەتی قوتابخانەوە جێبەجێی دەکرد،پرسی فەرھەنگ و چاندی کوردییشی زۆر لە لا گرینگ بوو. هەر لەسەر مەزارەکەی ئەم کەسایەتییە چاندییە،ئاماژەم بەم خاڵە جەوھەرییەیش دا کە ڕاز و نھێنیی مانەوەی ئەم جۆرە مر□قانە لە خودی کەسایەتییەکەیاندایە کە تا چەندە پەرۆشی زمان و کولتووری نەتەوەکەیان بوونە. ئەگەر ناو و بەرھەمی هزر و ئەندێشەی مەلای جزیری(1570-1640)،ئەحمەد خانی(1650-1707)،نالی(1798-1855)،حاجی قادر کۆیی(1817-1897)،مەولەوی تاوگۆزی(1806-1882)،پیرەمێرد(1867-1950)،جگەرخوێن(1903-1984)،هەژار موکریانی(1920-1991)،هێمن موکریانی(1921-1986)،شێرکۆ بێکەس(1940-2013) و…هەردەم لە نێو دڵی میلیۆنان کورددا دەمێنێتەوە،ڕاست□وی ل□ خودی □از□ و خزمەتی ئەم جۆرە کەسایەتییانە بە چاند و زمانەکەیانە کە مەنووچەر کەیخسرەوپووریش بە هەمان ڕێبازدا چووە بۆیە ناوی لەسەر ڕووپەڕی دیرۆکی ئەدەب دەمێنێتەوە. هەر لێرەوە دەمەوێت جەخت لەسەر ئەم خاڵەیش بکەمەوە

کە کەسایەتییە چاندییەکانی ئێمە تا ماون پێویستیان بە ئاوەدانەوە و سەراغگرتن و پاڵپشتیکردنی کتێب و بەرهەمەکانیان هەیە نەوەک خەرپێکردن!
بەڵام بیانوویەکی دی نووسینی ئەم چەند دێڕەی ڕووی لەم خاڵە گرینگەیە کە، ئێمە چەند تەنیاین تا لەژیانداین و چەندە دەورمان جەنجاڵە بە مردن!
لەم ڕۆژگاری ئەمڕۆدا کە تا دێت بەها و خەسڵەتە واڵا مرۆییەکان کاڵتر دەبنەوە و ژیان هەر ساتە و بە ڕەنگێک خۆی دەنوێنێت کە من وەک خودی خۆم هەرگیز دژ بە فرەڕەنگیی و فرەدەنگی نیم بەڵام چلۆنە تا ماوین سەدی یەک ئەوەندە دەوروبەرمان قەرەباڵغ نییە کەچی لە سبەی مردندا ئەوەندە سەرمان بە مردنەوە جەنجاڵە! لە نەو خودی ئارامستان و بگرە دەرەوەی ئارامستانەکەیش حەشرێک بەرپا بوو کە هەر مەپرسە. تۆی خوێنەر ئەم دێڕانە ئەودیوی پرسەکە بخوێنەوە و پێویستی بە ڕاڤەی زێتر نییە.
شیاوی ئاماژە پێدانە چیرۆکنووس و شاعیر"مەنووچەر کەیخسرەوپوور"ساڵی 1326ی هەتاوی(1947)لە شاری شائاباد(ئیسلامئاوای ئێستا)سەر بە ستان و پارێزگەی کرماشان،لەدایک دەبێت و ڕۆژی سێشەممە،8ی ڕەشەممەی2723(27ی فێبریوەری 2024) دڵی میهرەبانەکەی ئەم چیرۆکنووسە لە شاری سنە لە لەندەن کەوت و لە گۆڕستانی بەهەشت محەممەدیی ئەم شارەدا بۆ هەمیشە لە خاکی نیشتماندا ئارامی گرت.
ئەم کۆپلە شیعرییە بە دوایین بەشی کورتە نووسینەکە دەبەخشم کە هەر ئەو دەم بۆ مەنووچەر کەیخسرەوپوورم نووسیبوو.

پەڵەهەورێکی باراناوی
لە هەورێکی بارانایی بەهار دەچوو،
نەرمە دەهات، دادەباری و
وەکوو بزەش،
تەنە سێبەرێکی نەخشین،
لە خەیاڵدان دا جێ دەما.
کە دەپەیقی،
خودی خۆی زەردەخەنە بوو،
شیرین شیرین،
لەسەر دەمان ڕە دەنیشت و
بۆ هەمیشەش
لە ئەلبەمی یادگاردا
نەخشی دەبەست.
ئەم ڕێبوارە چاوبەفرینە،
لە ڕەشەممەی چاوکاڵەوە،

چاوی هەر چاوەنۆڕی بەهار و
نەرمە بارانێ وەک خۆی بوو،
کەچی دڵە نەرمۆڵەکەی دەیگوت:
“مەنوو”گیان، بەسیەتی لێدان،
ئارام بگرە و بۆ هەمیشە
بگرە وچان.
سنە
9ی ڕەشەممەی 2723
ژێدەر:
• گ□قاری ژیوار،ژمارە 3،ساڵی حەوتەم، بەفرانباری 1394ی هەتاوی، نامە مێژووییەکەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان بۆ بەرزڕاگرتنی پێگەی مامۆستا

لە یادەوەرییەکانی ڕادیۆوە..
هەمەر نەریاوی

(نەرمەدەنگێک و شارایەک یادەوەری)

لە سەردەمێکدا لە لایەکەوە لەبەر سیاسەتە چەوت و داپڵۆسێنەرەکانی ڕژێمە یەک لە دوای یەکەکانی زاڵ بەسەر کوردستاندا کە هەرگیز دەرفەتی گەشە و پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگیان بە کۆمەڵگەی کوردی نەداوە و لەو لایشەوە لەبەر باڵادەستبوونی ئەقڵییەتی پیاوسالارانە و کۆمەڵێ دابونەریتێکی دواکەوتووانە لە هەمبەر ڕەگەزی مێینەدا،ژن زۆر کەم ئەو دەرفەتەی لەبەردەمدا بووە وەک ڕەگەزی بەرانبەر،هەزار یەکی تواناکانی خۆی دەربخات،لە گوندێکی دوورەدەستی نیشتمانەکەی کوردانەوە،گوندی"دشە"ی ناوچەی هەورامان،لەبن سێبەری بنەماڵەیەکی چاوکراوەدا خانمێک،ئەوین و خۆشەویستی میدیا دەکەوێتە دڵی و سەرەتا لە ڕادیۆ کوردیی کرماشانەوە دەست بە خەباتی میدیایی دەکات و بە دەستپێکیش لە گۆشە و بەشی ئەرشیف و پاشان چیرۆکی ڕادیۆوە دەردەکەوێت.میدیاکاری ناسراوی کورد “هومایۆن کەمانگەر”دەڵێ،ناهید(نەهیە) ڕاهدار سەرەتا لە ڕادیۆ کرماشان و لە بەشی ئەرشیف دا وەرگیراوە. دەنگە نەرمونیانەکەی ئەم خانمە هەورامانییە زۆر زوو سەرنجی بەڕێوەبەرانی ڕادیۆ بەرەو لای خۆ ڕادەکێشێت و وەک بێژەر مژولی کاری میدیایی دەبێت. لە نێوان ساڵانی 1350-1359ی هەتاوی(1971-1980)لە ڕێی ڕادیۆ کرماشانەوە دەنگی بە بەردەنگ و بیسەری کورد دەگوێزرێتەوە و بە نزیکەی 9 ساڵ لەو سەنگەرەوە خزمەتی بواری چاند و ئەدەبی کوردی دەکات. دواتر بارگەی بە گەورەشاری تاران دەپێچێتەوە و ئەمجارە لە ڕادیۆ کوردیی تارانەوە درێژە بە خەباتە میدیاییەکەی دەدات. لێرەوە خەباتی میدیایی ئەم خانمە میدیاکارە گوڕ و تینێکی تایبەت بەخۆوە دەبینێت و زێتر بەهرە و توانا هونەرییەکانی دەردەکەون.

یەکێکی دی لە لایەن و ڕەهەندە هونەرییەکانی ژیانی ناهید ڕاهدار،ڕووی لە کاری دەبلاژە کە لە دەیان فیلم و درامادا گەشەیەک لە بەهرە و توانای خۆ دەنوێنێت. ئەمە قسەی من نییە و میدیاکاری کورد،ناسر سینا باسی لێوە دەکات و بە کوردیزان و دەنگێکی هەرە لەبەردڵانی ئەو بواری دەبلاژی کوردی دادەنێت کە دەگۆڕێ دەیان سیمای ناودیاری بەستێنی دەبلاژی کوردیدا هەر وەک مەریەم

زاهیریانی(1945)، عەزیز عەبباسی(1956)، محەممەد فەرەیدوونی(1949)، پەروەز حەبیبی(1946)، میدیا زەندی،شاناز کەریمخانی،شایستە ئیبراهیمی،وەهاب بەقاڵ،حەسەن مەسعوودیان(1960)، عەلائەدین بابەشەهابی(1939-2014) و …،خزمەتێکی شیاویان بەم بەستێنە میدیاییە کردووە.

ناهید ڕاهدار، بە یەک لە دەنگە نازەنینەکانی نەوەی ڕادیۆ کوردیی تاران دادەنرێت کە بە هاوچاخی"میدیا زەندی"هاوژینی مامۆستا "حەسەن زیرەک"(1921-1972)دێتە ئەژمار و ساڵانێکی زۆر پێکەوە هاوکار بوونە. ئەرچی پەیوەندییان بەردەوام هەوراز و نشێوی بەخۆوە بینیوە بەڵام سەدان بیرەوەریی خۆشیشیان پێکەوە هەبووە.

ناهید ڕاهدار لە سەردەمێکدا ڕێی دەکەوێتە ڕادیۆ و خەباتی میدیایی دەست پێ دەکات کە ئافرەت لە نێو کۆمەڵگەی کوردیدا ئەوەندە دەرفەتی خۆدەرخستنی پێ نەدەدرا. بۆیە ئەمیش وەک میدیا زەندی بە ڕچەشکێن دادەنرێت و ڕێگەکە بە نەوەی پاش خۆی هەموار دەکات. گەر خوێندنەوەیەکی دروست بۆ ئەم پرسە بکەین و لە ورەبەرزیی ئەم خانمە بوێرە تێبگەین، پێویستە بگەڕێینەوە بۆ ئەو سەردەمە. هەر لەبەرەوە لە لایەکەوە، ڕۆڵ و دەوری بنەماڵە زەق دەبێتەوە کە چەندە بە دیدێکی ڕوون و پێشڕەوانەوە سەیری توانای ئافرەتی کردووە و لە ئالییەکی دیکەیشەوە،خودی خواست و ویستی بەندی ئەم خانمە خەباتکارە تێیدا بەرجەستە دەبێتەوە کە سڵ لە مەترسیی و کەند و لەندەکانی بەردەم ناکاتەوە و بە نەخشاندنی داهاتوویەکی ڕەنگاڵەیی بۆ خۆ تێدەکۆشێت.

بە خۆم وەک نووسەری ئەم دێڕانە کە لە هەفتاکانی هەتاوی(نەوەدەکانی زایینی) بەملاوە خەباتی میدیاییم لە ڕادیۆ کوردیی تاران دەست پێ کرد، ئەو دەرفەتەم کەوتە بەردەست ببمە ئەندامێکی گچکەی ڕادیۆ و دەگەڵ دەیان سیما و ڕوخساری ناوئاشنای بواری ڕاگەیاندنی کوردی هاریکار و هاوخەبات بم و چەند ڕووپەڕێک بە مێژووی ڕاگەیاندنی کوردی بنووسمەوە. هومایۆن کەمانگەر(1942)، میدیا زەندی(1940-2008)، فاتیح محەممەدی(1947)، حەسەن سەلاح سۆران(1941-2009)، سدیق بۆرەکەیی(1943-2023)، سەیید محەممەدساڵح ئیبراهیمی(شەپۆل)(1933-2018)، سەیید جەلال نیزامی(1951)، مستەفا شەرەفکەندی(1955)، عەلائەدین بابەشەهابی(1939-2014)، برایم بەریاجی و ئەییووب گازرانی تەنێ چەند هاوکار و ناوێکی دیاری ئەم مەیدانە دێنە ئەژمار کە جێپەنجەی خزمەتیان دیارە و بە هەمیشە دەچنە نێو ڕووپەڕەکانی مێژووی کاری ڕاگەیاندنی کوردییەوە.

یەک لەو سیما نازەنینانەی هەر بەو ساڵانە و پاش سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران(1979)هێشتا هەر لەسەر کار و خەباتی میدیایی بەردەوام

بوو،"ناهید ڕاهدار" بوو کە وەک بێژەر لە ڕادیۆدا دەوری دەبینی. کە زۆرتر ئاشنایەتیم دەگەڵ پەیدا کرد،جگە لەوەی خەڵکی ناوچەیەک بووین،جۆرە پەیوەندییەکی خزمایەتیش لە نێوانماندا هەبوو.
بە چەندان ساڵ بەرنامەی "هەوارگەی زەنوەر"سەرەتا لە تەک جەعفەر شێخولئیسلامی و پاشانیش دەگەڵ میدیاکاری ناسراوی کورد "ناسر سینا" کە دواتر ڕووی لە هەندەران دەکات و ڕادیۆ زایەڵە لە وڵاتی سوێد و شاری ستۆکهۆڵم دادەمەزرێنێت، پێشکەش دەکات. خودی ناسر سینا،ناهید ڕاهدار بە دەنگبێژ و بێژەرێکی لێهاتوو دادەنێت کە دەنگێکی بلاوێنی هەبووە و لە سەدان چیرۆک و بەرنامەی ڕادیۆییدا دەوری بینیوە.
دێتەوە یادم، یادگەش دایکم، بۆ کۆڕێکی پرسە و سەرەخۆشی ڕووی لە گوندی دشە نابوو کە لەوێ بەم خانمە نازەنینە ئاشنا بووبوو. دایکم کە گەڕایەوە،وتی، ڕۆڵە ئیمڕۆ لە پرسەکەدا ئاشنا بە خانمێک بووم کە وتیان لە ڕادیۆ کوردیی تاران کار دەکات. کە باسی تۆم کرد،زۆر بە جوانیی وەسفی کردیت.
ژیانی ئاڵۆزی ئەم سەردەمە مخابن مرۆی بەرەو دەردێک بردووە کە وەک پێویست ئینسانەکان سەراخی یەکدی ناپرسن و هەر یەکە و لە نێو جەنجاڵستانەکەی ئەم ڕۆژگارەدا نغرۆ بووە. هەر پار و پێرار بوو چەند جارێک تەلەفۆنم بۆ کرد و پێکەوە هەندێک لەسەر بیرەوەرییەکانی دوێنێی ڕادیۆ و سەرقاڵییەکانی ژیانی مرۆی ئەم سەردەمە کەوتینە قسە و باس. ئەرچی گەڕابووەوە دەڤەرەکەی خۆ و لە شاری "پاوە"دا گیرسابووەوە بەڵام بەردەوام بەدەست بێتاقەتییەوە دەیناڵاند و دەیگوت،لێرە کەس ناناسم بەڵام شوکر ڕوو لە هەر کوێ دەنێم،خەڵکە بەئەمەکەکە دەمناسن و ڕێزم لێ دەنێن. هەر پار بوو داوای کتێبێکی کرد و منیش پاش سووکە گەڕانێک، کتێبەکەم دەست خست و وەک دیاری ناردمە خزمەتی. بە سەد داخەوە دواتر بیستم تووشی نەخۆشییەکی سەخت هاتووە بۆیە هەمدیس تەلەفۆنم بۆ کرد و سەراخێکم گرت و بەوپەڕی دڵتەنگییەوە دەیگوت،کاکە هەمەر،بمبینیت،نامناسیتەوە. منیش بەردەوام یادەوەریی جوانی ڕادیۆم بۆ دەگێڕایەوە و بە چەند ساتێک وەبزە و پێکەنینم دەخست و تۆسقاڵێک لەو بارگرانییەم لە لا سووک دەکرد.
ئەمە سەربردەی بەشێکی زۆری ئەو جۆرە سیما و کەسایەتییانەی کوردە کە لە پێناو چاند و زمانەکەیاندا لە شار و دەڤەرەکەی خۆ ئاوارە و تەرە دەبن و کە دەگەڕێنەوە، لە غوربەتێکی سەیری ناخدا ژیان وەپشت سەر دەنێن. لێرەوە لەسەر کۆمەڵگەی کوردییە قەدرزانی خەبات و خزمەتی ئەم چەشنە کەسایەتییانە بێت و تا ماون،ئاوڕێکی بەخێریان لێ بداتەوە.
هەر چلۆنێک بێت ناهید ڕاهدار، یەک لە دەنگە نەرمونیانەکانی نەو

ڕادیۆ کوردییەکانی کرماشان و تاران دێتە ئەژمار کە تەمەنێک لەو مەتەرێزەوە سەرچاوەی خەمخۆریی و دڵسۆزیی بەرانبەر فەرهەنگ و زمانی کوردی دەبێت و بەشێکی فرەی ژیان لەو پێناوەدا تێدەپەڕێنێت.
ناهید ڕاهدار،دەگەڵ دەیان کەسایەتی گەورەی وەک سەیید تایەر هاشمی(1915-1991)،مەلا محەممەد ڕەبیعی(1932-1996)،هومایەن کەمانگەر،دوکتۆر عابید سیراجەدینی(1923-1995)،میدیا زەندی(1940-2008)، عوسمان ئەحمەدی(1937)،پەروین موشیروەزیری(1941-2010)،ناسر سینا(1962) و… لە ڕادیۆ کوردییەکانی کرماشان و تاران کاری کردووە و لە نزیکەوە ئاشنا بە گەلێک نووسەر و هونەرمەندی کورد بووە و بە درێژەپێدان بە خەباتی میدیایی خۆ، پشتی بە وانە و ئەزموونەکانیان بەستووە.
جێی ئاماژەپێدانە،"ناهید ڕاهدار" ڕۆژی 1ی پووشپەڕی 1328ی هەتاوی(1949)لە گوندی"دشە"ی سەر بە شاری پاوە(ڕۆژهەڵاتی کوردستان) لەدایک بووە و درەنگانی شەوی 2ی ڕەشەممەی 2724ی(20ی فێبریوەریی 2025)و لە تەمەنی 75 ساڵیدا هەر لە شاری پاوە کۆچی دوایی کرد و ڕۆژی هەینی،3ی ڕەشەممەیش تەرمەکەی بە هەمیشە لە گۆڕستانی شارەدێی “دشە”دا ئارامی گرت و بە خاکی نیشتمان سپێردرا.
سەرنجێک: شارەدێی دشە دەکەوێتە نزیک 7 کیلۆمەتریی شاری پاوە. ئەم شارەدێیە خاوەن مێژوویەکی کۆنە و جگە لەوەی سرووشتێکی گەلێک دڵبزوێنی هەیە،زۆر شوێنەواری دیرۆکیشی لێیە. ئەم گوندە هەر لە کۆنەوە بە دەیان مرۆی وریا و ڕووناکبیری تێدا هەڵکەوتووە کە دواتر هەر لە هەموو کوردستاندا ناوبانگیان دەرکردووە. بنەماڵەی موفتیزادەکان، نموونەیەکی هەرە دیار دێتە ئەژمار کە باب و باپیر لەوەوە سەر هەڵدەدەن و دواتر مناڵانیان لەسەر ڕێچکەکەی ئەوان دەڕۆن و ناویان لە گشت کوردستاندا بڵاو دەبێتەوە.
وێنەکان لە ئەرشیفی میدیاکاری ناسراوی کورد،ناسر سینا وەرگیران،لەڕاستیدا بە خۆی کەرەم و لوتفی نواند و تا پرسێکەم بەلاوە باس کرد،بەوپەڕی میهرەبانییەوە کەمەڵێ وێنەیەکی بۆ ناردم،هەر لێرەوە دەستخۆشیی فرەوانی لێ دەکەم.

میدیای پێشەنگ و میدیاکاری پیشەگەر!.. هۆمەر نۆریاوی

یەکێک لە بابەتە هەرە گرینگەکان لە نێو دنیای میدیا و ڕاگەیاندندا ڕووی لە پرسی پێداچوونەوە یان بە واتایەکی دی، کۆنترۆڵ و چاودێرییە. بابەت و نووسینێک پێش ئەوەی بۆ بڵاوکردنەوە و چاپ بچێت، پێویستە لە لایەن هەڵەگر و ئیدیتۆرەوە، پێداچوونەوەی بەسەردا بکرێت و هەڵە و پەڵەکان ڕاست بکرێنەوە و وشە و

دەستەواژەی هەڵە دەرخواردی بینەر و بیسەر و خوێنەر نەدرێت.
یەکێکی دی لە مەرجەکان بۆ دامەزران و وەرگیران لە نێو دنیای ڕاگەیاندندا ڕووی لە پرسی هەڵسەنگاندن و تاقیکردنەوەیە. پێویستە ئەو کەسەی لە نێو دنیای میدیادا کار دەکات، یەکەم، بە باشی شارەزای زمانەکەی خۆی بێت، پاشان دەرچووی بەشی ڕاگەیاندن بێت و دواتریش خاوەنی پێنووسێکی بەپێز بێت؛ پڕ ڕوونە گەرەک هەڵگری دەیان تایبەتمەندی دیکەیش بێت کە ناکەونە نێو بازنەی ئەم دێڕانەوە و لێکۆڵینەوەی جوایەزتری گەرەکە.
بۆ گەلێک ساڵ دەچێت ئەم پەیامە بۆ میدیا و ڕاگەیاندنی(بیستراو،بینراو و نووسراو)ی باشوور دەگوێزمەوە و بەرانبەر هەڵەیەکی زەق وریایان دەکەمەوە کەچی هەر دوای ه□□□ ن□□است و چەوتەکە دەکەون و هاوارەکەی منیش چ دادێک نادات.
تاز□ترین نموونەیش ڕووی لە هونەرمەندی ناسراوی کورد"عەزیز شارۆخ"(1938)ە کە بۆ بەڕێوەبردنی کۆنسێرتێک ڕووی لە باشووری کوردستان کردووە و ل□□ر□ و لەوێ هەڤپەیڤین و وتووێژی دەگەڵ دەکرێت و بە “عەزیز شارۆخی” ناودێر دەکرێت.
بە سەد داخ و کەسەرەوە،ل□م□□ژ□ لە باشووری نیشتماندا هەرکە کەسەکە کوردی ڕۆژهەڵات بێت، بە ناوی سیانییەوە،"ی"یەک دەدرێتە پەنای. نزیکەی 20 ساڵ بەر لە ئێستا لە ڕێی نامەیەکەوە بۆ مام□پ□□□کی کوردی بابەتەکەم ڕوون کردەوە و داوام کرد تکایە بەرپرسیارانە بەرانبەر بەم پرسە هەستیارە بجووڵێنەوە و پێش بڵاوکردنەوە، تۆسقاڵە زەحمەتێک وەبەر خۆ بدەن و خۆڵ لە چاوی خەڵک مەکەن. چونکە کاتێک بابەتێک لە ڕاگەیاندنی کوردییەوە بە هەڵە بڵاو ببێتەوە،ئیدی هەڵەکە هەر وا دەڕوات و دواتر ڕاستکردنەوەی ئەرک و بگرە ڕەنجێکی فرەوانی گەرەکە. ئەمە د□س□□م□نێت میدیا خاوەنی توانا و دەستەڵاتێکی بەرفرەوانە، هەر بۆیە بە دەستەڵاتی چوارەمیش ناودێر دەکرێت. ل□□ر□وە گەر میدیا لە دەست شارەزا و ئەهلەکەی خۆیدا نەبێت،دەتوانێت کۆمەڵگەیەک و□□ران بکات. نموونەکان لەم پەیوەندییەدا یەک و دووان نین و تەنیا دەتوانم ئاماژە بە وشەی"بەروار"بکەم کە ئەرچی هەنووکە هەمووان دەزانن “بەروار” ناوە بۆ ناوچەیەک لە ئامێدی(باشووری کوردستان)کەچی بە خودی گەلێک نووسەری پێشڕەویشەوە تا ئێستاکەیش بە هەڵە، هەر بۆ “ڕێکەوت” و “ڕۆژبەر” دەکاری د□ن□ن. پاش ئەم هەموو ئاسمان و ڕێسمانە،ئێستا هەمان هەڵە لە ڕێی کەناڵێکی سەتەلایتییەوە کە خۆی بە پێشەنگی بواری ڕاگەیاندنی کوردی دادەنێت، پاتە دەکرێتەوە.
لەم ماوەیەدا بینەری هەڤپەیڤینی"شانۆ بەکرفەرەج"(1994)، پێشکەشکاری ناسراوی کەناڵی “ئاقا میدیا”دەگەڵ هونەرمەند عەزیز

شارەخ بووم کە پرسیاری لەم هونەرمەندە دەکرد باشە ئەم نازناو یان ڕاستتر بڵێم، ناوی سیانییەت لە چییەوە هاتووە و واتای چییە؟

“عەزیز شارەخ”ی هونەرمەندیش هۆکارەکەی بۆ پێشکەشکار باس کرد و بەجوانی ڕوونیشی کردەوە و چەند جاریش هەڵەی پێشکەشکارەکەی ڕاست کردەوە و پێی دەگوت، ”شارەخ”ە نەک “شارەخی” و “شارەخ”یش بە واتا و مانای ڕوخسار و سیمای جوان دێت کەچی پێشکەشکار هەر دەچووەوە سەر هەمان خوارەکە و لەسەر هەڵەکەی مکوڕ دەبوو. ئەرچی گەرەک ئاماژە بەم خاڵە بدەم، ئەم هەڵەیە لە ژێرنووسی کەناڵەکەدا نەدەبینرا و هەڵەکە تەنیا ڕووی لە خودی پێشکەشکار بوو. کەچی دیسانەوە لەسەر ئەو تابلۆیەی وەک دیاریی و یادگاری بەم هونەرمەندە دەبەخشرێت، هەمدیس نووسراوە”عەزیز شارەخی،دەنگەکی ئێسەن”و هەڵەکە پاتە بووەتەوە کە ئەمەیان کوشندەترە چونکە بۆ مێژووە و دەمێنێتەوە.

دە ئاخر کەسێک پەیدا نابێت بڵێ، بەڕێزینە، تکایە و هەزار تکا، پێش دیمانە و هەڤپەیڤین یان نووسین، بڕێک زەحمەت وەبەر خۆ نێن و گەڕانێک بکەن و تۆسقاڵێک پێیجەر بن! چونکە یەکەم تایبەتمەندی بۆ ڕۆژنامەوانێک ڕووی لە گەڕان و پێیجەربوونە کە ئەم خاڵە جەوهەرییە کەمتر لە میدیا و ڕاگەیاندنی کوردیدا بەردیدە دەکەوێت. میدیای کوردی لەمێژە ئەم جۆرە هەڵانە و پەڵانە پاتە دەکاتەوە و هەرچەندیش ڕەشنگەری دەکرێت، مخابن بێکەڵکە.

ئەم پرسە بەداخەوە بەرانبەر بە هونەرمەند “ئیسماعیل سابوور”(1957-2019)یش لە میدیای بینراو و بیستراو و نووسراودا بەجاران پاتە دەبووەوە و هەرچی ئەم هونەرمەندە دەنگی هەڵدەبڕی، دەنگەکەی نووساو و کز بوو و میدیا و میدیاکاریش دیسان هەر لەسەر هەڵەکەی خۆ دەچوون.

یەکەم و دوا وانەم بە میدیاکاران،وەک کەسێک پتر لە 30 ساڵە مژول و خەریکی کاری میدیا و ڕاگەیاندنم ئەوەیە پێش دیمانە و هەڤپەیڤین،نووسین و بڵاوکردنەوە، پێویستە لەسەر تەوەری نووسین و گفتوگۆیەکە،گەڕانێکی ورد بکەن و لەسەر مژارەکە،زەحمەتی سووکە توێژینەوەیەک وەبەر خۆ بدەن و زانیارییە ڕاست و پێویستەکان لە سەرچاوەی باوەڕکراوەوە دەست بخەن و پاشان دەرخواردی خوێنەر و بەردەنگیان بدەن. چونکە دەرەنجامی نووسین و گفتوگۆیەکەتان ئەرشیف دەکرێت و دەچێتە نێو ڕووپەڕەکانی مێژووی ڕاگەیاندنەوە. لێرەدایە سەنگ و قورسایی ئەم ئەرکە سەد هێندە خۆ دەنوێنێت. بەرپرسیاری یەکەم و کۆتایی بەرانبەر بەهەڵە تۆمارکران، بڵاوبوونەوە و نووسینەوەی بابەت یان پرسێک،خودی میدیا و میدیاکارە. هەر بۆیە بەرپرسیارێتی لە نێو میدیادا ئەرکێکی پڕ چەتوون و گرانە.

جێی ئیشارەتپێدانە “ئاقا تەقە”،کەناڵێکی کوردیی سەر بە گرووپی ئاقا میدیایە کە چەند هەیڤەک بەسەر وەرزی نوێی وەشان و پەخشیدا تێدەپەڕێت. بنکەی سەرەکیی کەناڵەکە لە “هەولێر”ی پێتەختی هەرێمی کوردستانە.

22ی ڕێبەندانی 2724

یاقووتییەکان و هەژاریی فەرهەنگی.. هەمەر نەریاوی

ئاوەدانەوە،نووسین و بگرە تۆژینەوە لەسەر هەر پرسێک بە بێ پێناسەکردنی خودی بابەت و ناونیشانی پرسەکە،ڕەنگە دیوی ڕاستینە و کرۆکی بابەتەکەمان لێ لا ئاڵۆز بنوێنێت. هەر بۆیە کورت و پوخت دەکرێت بڵێم،هەژاری،دیاردەیەکی جڤاکی،ئابووریی و کولتوورییە کە لە ئەنجامی بێتوانایی و لاوازیی لە دەستبەرکردنی پێداویستییە سەرەکییەکانی ژیاندا سەر هەڵدەدات. هەژاریی بۆ خۆ دەیان ڕەهەندی هەیە و لێکۆڵینەوە لەسەر هەر لایەن و ڕەهەندێکی ئەم پرسەیش،پەیوەستی بە ئەرک و ماندووبوونێکی تایبەت هەیە و لە چوارچێوەی ئەم نووسینەیشدا ناگونجێت و مەبەست لێرەدا مکوڕبوونەوە لەسەر یەک لە ڕەهەندە سەرەکییەکانی ئەم پرسەیە و ئەویش بە”هەژاریی فەرهەنگی”(Cultural poverty)ناودێر دەکرێت کە ئەمڕۆکە گەلێک کۆمەڵگەی مرۆیی نەخاسما جڤاکی کوردی بەدەستیەوە گیرۆدەیە.

لەو نێوانەدا یەک لە پێوەرە سەرەکییەکان بۆ کۆمەڵگەیەکی پێشڕەو،بۆ بەرزبوونی ڕێژەی خوێندەواریی یان بەندبوونی ئاستی ڕۆشنبیریی دادەنرێت. پێ ڕوونە ئەم پرسەیش بە خۆی پەیوەندی ڕاستەوخۆی دەگەڵ چەندان پرسی دیکەدا هەیە و بوونی کەلێن لە هەر بوار و بەستێنێکیشدا لە شوێنی دیکەوە بۆشایی دروست دەکات و بە بێ بوونی ژێرخانێکی تەندروست و بەهێز،پڕکردنەوەی ئەم کەلێنەیش گەلێک چەتوون و زەحمەت دەنوێنێت.

کۆمەڵگەی کوردی لەم سەنگەیەوە لەبەر گەلێک هۆ و هۆکار کە بە خۆی لێکۆڵینەوەی جیاوازی گەرەکە،بە یەک لە کۆمەڵگە هەژارەکان دادەنرێت.

دوابەدوای ئەو هەژان و بزاوتە بەرفرەوانەی کە لە ڕێی شۆڕشی تەکنۆلۆژیاوە دنیای گرتووەتەوە،کۆمەڵگەی کوردییش ئەرچی هێشتاکە لە بن هەژموونی دەوڵەتە سەردەستەکاندایە و جگە لە نیوەهەناسەیەک لە باشووری نیشتمان،هەرگیز وەک پێویست ئەو دەرفەتەی نەخراوەتە بەردەم تا بتوانێت کار لەسەر ژێرخانە بنچینییەکانی خۆی بکات. ئەم ئارێشەیە دواتر بۆ خۆی بووەتە هۆکار و بگرە سەرچاوەی دەیان کێشەی دیکە و خەمساردیی خودی کۆمەڵگەیش دە هێندە پرسەکەی ئاڵۆسکاوتر کردووە. ڕاستە ئێستاکە لە باری ئابوورییەوە ئەم جقاکە لە هەر هەموو پار و بەشەکانی نیشتماندا،تەکان و گەشەیەکی بەرچاوی ڕواڵەتییانەی بەخۆوە بینیوە بەڵام چونکە ژێرخانەکە هەرۆڵە و بە شێوەی دامەزراوەیی و سیستەماتیک لەم پێوەندییەدا کار نەکراوە یان بە واتایەکی ڕاستتر،لەبەر ئەوەی جقاکی کوردی هەلی لەباری بۆ نەڕەخساوە، بۆیە لەم سۆنگەیەوە سامان و دارایی ڕووت بە تەنێ دادێک نادات و بۆ سەرخستنی ئەم پرۆژە گرینگە،گەرەک هەرمان و خەباتی بنچینەیی و ڕیشەیی بکرێت.

نووسەری ئەم دێڕانە،کۆچی دوایی ڕۆماننووس و ڕووناکبیری کوردی فارسینووس”مەنسوور یاقووتی”(1949-2024)(1327-1403)وەک دەرفەتێک دەقۆزێتەوە و پەردە لەسەر پرسێکی هەرە هەستیار و دیوێکی تاریک و نووتەکی چاندیی کۆمەڵگەی کوردی هەڵدەداتەوە کە بە هەژاریی فەرهەنگی ناودێرە.

ئەمە ڕاستییەکی تاڵی نێو کۆمەڵگە دواکەوتوو یان بە واتایەکی دی،کۆمەڵگەکانی ڕوو لە گەشەیە کە کۆمەڵگەی کوردییش دەچێتە هەمان خانەوە، تا کێشە و ئارێشەیەک سەرهەڵدەدات،لە جیاتی بیرکردنەوەیەکی قووڵ لە هۆکار□ س□□ر□کیی□کانی س□□رهەڵدانی ئەم کێشەیە و چارەسەرکردنی گرفتەکە بە شێوەی بنچینەیی،خێرا پەنا بۆ ژانبڕ دەبردرێت کە ئەم ڕێکارە بۆ کورتخایەن وەرامدەرەوە دەبێت لێ هەرگیز گرفت و پەتاکە بە شێوەی بنەڕەتی چارەسەر ناکرێت.

هەر لەم ماوەیەدا دوابەدوای کۆچی دوایی مەنسوور یاقووتی،هەندێک باس و خواس هاتووەتە ئاراوە کە زام و برینەکە دە هێندە دەکولێنێتەوە. یارمەتیدانی دراویی بنەماڵەی یاقووتی لە لایەن چەند مرۆیەکی خەمخۆرەوە ئەرچی نیشانە بۆ پەرۆشیی ئەم جۆرە مرۆیانە بەرانبەر چاند و کولتووری کوردی دێتە ئەژمار بەڵام لە ئالییەکی دیکەوە زۆر هەژێنەرە و پەردە لە ڕووی گەلێک ڕاستیی تاڵ هەڵدەداتەوە کە ئێمەی کورد هێشتاکە چەندە لە باری فەرهەنگییەوە هەژار و بەلەنگازین. بۆیە دەڵێم فەرهەنگ،چونکە ڕووناکبیر و شاعیری ناسراوی کورد،”فەرهاد شاکەلی”(1951)لە پەڕتووکی “زمانی گەردەلوول،خەونی شنەبا”دا دەنووسێت:”من وشەی فەرهەنگ

بەرانبەر(Cultural)ی ئینگلیزی و ئەورووپایی و(سەقافە)ی عەرەبی بەکار دەهێنم و ئەمە لە وشەی (فەرهەنگ)چاکترمان نییە”.(فەرهاد شاکەلی،ل10)

مەنسوور یاقووتییەکان لە نێو ڕووبەری فەرهەنگیی کورددا یەک و دووان نین و هەر ئێستاکە بە سەدانمان پێ شک دێن کە ڕۆژانە بە پێناماندا تێدەپەڕن و بەو پەڕی خەمساردییەوە پشتگوێ دەخرێن و لە ئەنجامیشدا بە کۆبەرهەمێک و هەگبەیەکی ڕەنگاڵەییی یادەوەرییەوە کە قەت هەڵی نووسینەوە و لەچاپدانیان بۆ ناڕەخسێت،سەر دەنێنەوە.
لە جیاتی ئەوەی کۆمەڵ وشیار بکرێتەوە بۆ لەچاپدان و کڕینی بەرهەمەکانی ئەم جۆرە کەسایەتییانە کە بە سامانی ڕۆشنبیریی نەتەوەیەک دادەنرێن،وەئەستۆگرتنی بەشێکی خەرج و بەرجی بنەماڵەکەیان تەنیا وەک ژانبەڕکە دەور دەبینێت و گرێ ئاڵۆزەکە چەند هێندە ئاڵۆسکاوتر دەکات. کارکردن لەسەر کۆمەڵ و دروستکردنی وشیاریی فەرهەنگی و جێبەجێکردنی دەیان هەنگاوی کردەیی لەم پەیوەندییەدا سەد هێندەی ئەو چەشنە هەوڵانە دەتوانێت کاریگەر بێت.چونکە کاتێک کردەیەک بوو بە نەریت، بە هاسانی ڕیشەکێش ناکرێت.
بۆیە دەیان پرسی هەرە هەستیاری وەک پەروەردەی ژێرخانیی و بەکولتوورکردنی تایبەتمەندییە جڤاکییەکان دواتر لە بەرژەوەندی کۆمەڵ دەشکێنەوە.
پرسەکە زۆر لەمە ئاڵۆسکاوترە و تەنانەت کوردانی تاراوگەیش دەگرێتەوە. بە پتر لە 70ساڵە دەچێت کە ڕەوەندی کوردی لە وڵاتە جۆربەجۆرەکانی ئەورووپا و ئەمریکا نیشتەجێیە کەچی ئەرچی ئەم ڕەوەندە بێ دەستکەوتیش نەبووە و دەستکەوتەکانیش زۆرتر ڕوویان لە خەباتی کەسەکییە،بەڵام هەرگیز نەیتوانیوە سەدی یەکی چاوەڕوانییەکان مسۆگەر بکات. کوردانی دیاسپۆرا،لە جیاتی ئەوەی بەدرێژایی ئەم هەموو ساڵە، لۆبی بۆ نەتەوەکەیان دروست بکەن و لەسەر سیاسەتی دەوڵەتان کاریگەر بن و سەرچەشنیش بۆ کۆمەڵگەکەیان بن، بە هەزار داخەوە زۆرینە بە چەشنێک لە نێو ئاشەمێکینەی ڕۆژاوادا تواوەتەوە کە هیچ ئاسۆیەکی ڕوونت ناخاتە بەردەم. چونکە ئەم پرسە پێویستە هەر لە منداڵییەوە بە کولتوور بکرێت. ئەمە قسەی خودی خەمخۆرانی بواری ڕۆشنبیریی کوردییە کە لە دەیان پیشانگە و کۆڕی ڕۆشنبیریی کوردانی ئەورووپادا لە سەد کەس،دوو کەسیان بە کڕینی بەرهەمێکی چاندیی یان بە واتایەکی دی،کتێبێکی کوردی دەست بە گیرفانی نابات. ئەوە لە حاڵێکدایە بە هەزارانمان پێ شک دێن کە بۆ کۆڕێکی ڕووکەشی بە ناو هونەری یان شەواهەنگ(شەوە ئاهەنگ)ێک، بە سەدان دۆلار خەرج دەکەن. لێرەوە پرسەکە کارەساتبارتر دەنوێنێت.
هەرگیز نابێژم،مرۆ ئەو مافەی نییە دووی خواست و ئاواتە

کەسەکییەکانی خۆی بکەوێت بەڵام چونکە ئاستە فەرهەنگییەکە لاوازە،جیاوازیی لە بەینی هونەری ڕاستینە و هونەری سەرقاڵکەریشدا نابینرێت. لە حاڵێکدا وێڕای ڕێز و پێزانینم بە بەشێک لە بەزمگێڕەکان کە لە سای هەژاریی فەرهەنگیی کۆمەڵگەوە سامانیان لە بازرگانان واوەترە،ڕۆشنبیرانی وەک یاقووتییەکان گەڕێک مانەوە لە نەخۆشخانەیان لە لا پێ باشتر لە گۆڕانەوە بۆ ئامێزی بنەماڵە بێت! ئەمە گریانی گەڕەکە و پەردە لە ڕووی هەژاری کولتووریی کۆمەڵگە هەڵدەداتەوە. ئەم پرسە ڕاست دەمباتەوە تا بەردەم واقیعەکی تاڵ کە ئەویش ڕووی لە ڕەخنەگرتنێکی ژنە ڕووناکبیر و شاعیری کورد"مەهاباد قەرەداغی"(1966-2020)لە تێکستی گۆرانییەکی"عەزیز وەیسی"(1967)(1345ی هەتاوی)یە کە کەمینەی تەنانەت ڕۆشنبیریی کوردی ئەوەندە لایەنی گۆرانیبێژەکەی گرت،کەمتر ئاوڕی لە دیوە ڕاستینەکەی پرسە و هەروەها بەرهەمە فەرهەنگییەکانی ئەم ژنە ڕۆشنبیرە دایەوە.

بە لای "حەمەسەعید حەسەن"(1950)ی نووسەر و ڕەخنەگرەوە،"ڕۆشنبیر کەسێکە ڕەخنە لە نەریت دەگرێت، نەک لەوەی پێڕەوی دەکات". (ل28)

هەموو فەرهەنگ و کولتوورێک لایەنی ئەرێنی و نەرێنی تێدایە و بە گوێرەی سەردەمیش ئەم پرسە گۆڕانی بەسەردا دێت. هەر ئەوەندە ئەم تێکستە سەرچاوەکەی لە فۆلکلۆری کوردییەوە هەڵقوڵاوە کە فۆلکلۆریش بەشێکە لە فەرهەنگی نەتەوەیەک و کوردیش خاوەنی یەک لە سامانە دەوڵەمەندەکانی فۆلکلۆر لە نێو گەلانی دنیادایە و کەسیش حاشا لەم ڕاستییە ناکات،کوانە ئیدی کەس بۆی نییە وەبەر توانج یان ڕەخنەی بدات! وەک چلۆن ئەمەی کورد هەنووکە هەندێک دابونەریت و تایبەتمەندیی ئەرێنیی فەرهەنگ و کولتوورەکانی گەلانی دی بە نێو فەرهەنگی کوردی دەگوێزینەوە و لە شوێنی دیکەیشدا گەلێک نەریت و خەسڵەتی ئەو کولتوورانە وەبەر ڕەخنە دەدەین، بە هەمان چەشنیش نابێت دەمارگرژانە و کوێرانە داکۆکی لە هەر جۆرە دابونەریت و سامانێکی بەرینمان کە بە ئێمە سەردەمە ناشێن و ڕەخنەی فرەیان بەرەوڕوو دەکرێتەوە، بکەین و بەڵا لەم ڕێگەیشەوە خۆی لە چاوی خەڵک نەکەین.

ڕەهەندێکی تاڵتری هەژاریی فەرهەنگی ڕووی لە توێژی پێشڕەو یان بەواتایەکی ڕاستتر بەناو ڕووناکبیری کوردە.

ئەو جۆرە بەها و نەرمە جڤاکییانەی فەرهەنگە سەردەستەکان کە لە ڕاستیدا بە دژە فەرهەنگیش بۆ کولتووری کوردی دادەنرێن و لە لایەن توێژی بەناو ڕووناکبیر و پێشڕەوی کۆمەڵگەی کوردییەوە بە نێو کولتووری کوردی دەگوازرێنەوە،خۆی لە خۆیدا لە هەژاریی فەرهەنگییەوە سەرچاوە دەگرێت و ئەم جۆرە گواستنەوەیە گەلێک

مەترسیدارترە چونکە کۆمەڵگەیش دەوری لاسایکەرەوەی ئەم توێژە دەبینێت و بەرەنگاربوونەوە و بنبڕکردنی ئەم دیاردەیەیش بە ساڵان ڕۆشنگەری گەرەکە. بۆیە توێژی پێشڕەوی کۆمەڵ لەم پێوەندیەدا بەرپرسیارێتییەکی قورسی لەسەرشانە و پێویستە دەستبەرداری لاسایکردنەوەی ڕەهای کولتووری زاڵ ببێت.

چونکە توانەوە و بیرکردنەوە و هزرینی ناکوردی بە خۆی یەک لە پەتا کوشندەکان بە حاڵی کۆمەڵگەی کوردییە و بە هۆکارێکی هەژاریی فەرهەنگی دادەنرێت کە سەرچاوەکەیشی توێژی خوێندەوار یان بە واتایەکی ڕاستتر،زانستوەری کوردە. ڕاستە نزمبوونی ئاستی خوێندەواری بە خۆی یەک لە هۆکارە گرینگەکانی بڵاوبوونەوەی هەژاریی فەرهەنگی لە نێو کۆمەڵگەدایە بەڵام لەو لایشەوە ئەمە ڕاستییەکی هەژێنەرە کە تەنانەت بەشێکی بەناو ڕووناکبیری کورد ئەوەندە بیرکردنەوە و خوێندنەوەی ناکوردییە کە سەد مخابن دواتر بەرهەمی هەر ئەم شێوە هزرینە دەگوێزێتەوە بۆ نێو ڕووبەری فەرهەنگیی نەتەوەکەی کە سڕینەوەیان پێ چەتوون و ئاستەم دەبێت. هەر بۆیە هەژاریی فەرهەنگی تەنیا ڕووی لە ڕەشۆک نییە و فرە جار ئەوە توێژی خودی خوێندەوار و بەناو ڕۆشنبیری کوردە کە لەبەر نامۆیی بەرانبەر سامانی فەرهەنگیی خودی خۆی یانژی بە نزم سەیرکردنی زمان و فەرهەنگەکەی خۆی،دەبێتە کۆسپ و لەمپەری سەرڕێی گەشەسەندنی فەرهەنگ و کولتوورەکەی و سووک و سانا ئامێز لە ڕووی فەرهەنگی سەردەست دەکاتەوە و ملکەچی چاندی زاڵ دەبێت. لەم سۆنگەیەوە ئەم ڕەهەندەی هەژاریی فەرهەنگی دەتوانێت مەترسیدارتر بێت.

با بزانین هەژاریی فەرهەنگی چلۆن سەرهەڵدەدات؟

لێرەدا تەنیا ئاماژە بە چەند هۆکارێک دەکرێت.

کاتێک سامان و کەرەستە فەرهەنگییەکان بە شێوەی یەکسان لە نێو کۆمەڵگەدا دابەش نەکرێن،گەلێک ڕوونە هەژاریی فەرهەنگی چێ دەبێت. بە نزم سەیرکردنی چاند و کولتووری خۆ،بە یەکێکی دی لە هۆکارەکانی هەژاریی فەرهەنگی دادەنرێت. ڕاگەیاندنی چەواشەکار و کرچوکاڵ و نەبوونی ئازادیی لە نێو دنیای میدیادا بە خۆ یەک لە هۆکارە گرینگەکانی سەرهەڵدانی هەژاریی فەرهەنگی دێتە ئەژمار.

ئەی چۆن دەتوانین چارەی ئەم ئارێشەیە بکەین؟

دەستەڵات دەتوانێت لەسەر چارەسەرکردنی ئەم ئارێشە گرینگە دەوری سەرەکی ببینێت. بەڵام بۆ ئێمەی کورد کە هێشتاکە بەدەست ئەم دەردە گرانەوە دەناڵێنین،واتە تۆ کە کیانێکی سەربەخۆت نەبوو،پێ ڕوونە میدیا و دەزگای سەربەخۆی ڕاگەیاندنیشت نابێت. پەروەردە و بارهێنانی سەربەخۆیشت نابێت. لێرەوە بەشی سەرەکیی ئەرکەکە

دەکەوێتە ئەستۆی بنەماڵە،میدیا و ناوەندە سەربەخۆ فەرهەنگییەکان و دەتوانن لەسەر چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە کاریگەر بن. قسە لەسەر هەر کامە لەم فەکتەرانەیش بە خۆی پێویستی بە توێژینەوەیەکی تایبەت هەیە. بەڵام ڕاستیت گەرەکە ئێستاکە هیچکام لەو فەکتەرانەیش دەوری سەرەکی خۆی نابینێت. بنەماڵە بەدەست خەمی نانەوە گیرۆدەیە. ناوەند و بنکە فەرهەنگییەکان بوونەتە مەکۆ بۆ تاقمێکی خودی و ئەوانی دی بە ناخودی لەقەڵەم دەدرێن. میدیایش بە خۆی چارەنووسی بوونە و بە فیتی ئەم لایەن و ئەو پارت هەڵدەسووڕێت و زۆر جار کەپییەکی کوشندەی میدیای فارسی،تورکی و عەرەبییە و بگرە بەهاکانی ئەو جۆرە فەرهەنگانە کە دژ و تەنانەت دەگەڵ کولتووری کوردی ناتەبان،بە نەو فەرهەنگی کوردی دەگوێزنەوە کە بەڕاستی ئەمە زۆر هەژێنەرە و فەرهەنگ و کولتووری ڕەسەنی خەت پەراوێز دەخەیت. پرسی بەرنامەسازیی لە نێو میدیای کوردیدا هەر مەپرسە و بە پلانی بەداد دەکات.

دیوێکی دی یان بە واتایەکی تر،ڕەهەندێکی دیکەی هەژاریی فەرهەنگی ڕووی لە بازرگانی کورد و کاسبکارانی ڕووبەری فەرهەنگییە.

زۆرینەی ساماندار و دەوڵەمەندە کوردەکان لە ساڵدا بەم بەنە و بەو بەنەی جیاوازەوە کە کەمتریش پەیوەندی بە فەرهەنگ و کولتووری کوردییەوە هەیە، بە میلیۆنان خەرج دەکەن کە گەر سەدی یەکی ئەم دراوە لە پەناو گەشەپێدان و پێشخستنی فەرهەنگەکەی خۆدا دەکار بەنن،هەم خزمەت بەرانبەر کولتوورەکەیان دێتە ئەژمار و هەمیش وانەیەکی جوان بە نەوەی ئەستا دەگوێزنەوە کە تا چەندە گرینگە مرۆ ڕاژە و خزمەتی فەرهەنگەکەی خۆی بکات کە دواتر ناوێکی شیاویش لە مێژوودا بە خۆ تۆمار بکەن. بەڵام کوا جگە لە قازانج و بەرژەوەندییەکی بەرتەسکی کەسەکەی(تاکەکەسی)پرسی دی ئەوەندە بەهەند وەردەگیردرێت!

لە لایەکی دیکەوە، بە هەزاران کاسبکاری ڕووبەری فەرهەنگییت پێ شک دەبەت کە لەمێژە بازرگانی بە کولتووری کوردییەوە دەکەن، بەڵا بە جارێکیش بووە، دەرزییەک بەخۆدا بچەقێنن و بە لەمەوبەدوا ئەو سامانە زۆرەی لە ڕێی فەرهەنگی دەوڵەمەندی نەتەوەکەیانەوە دەستیان دەکەوێت،ڕێژەیەکی کەمی بخەنە خزمەت فەرهەنگی گەلەکەیان.

لایەنێکی دیکەی هەژارییەکە،ڕووی لە خودی تاکی کوردە کە هەرگیز وەک پێویست بەخۆدا ڕۆ ناچێت.

خەزی هەر لە دەستکورتترین کەس تا بە داراترینمان کە لانیکەم هەر چەند ساڵە و بە تازەکردنەوەی دەفر و دەزگە و کەرەستەی ناوماڵ خەرج دەکەین،سەدی یەکیشی بە دەکارهێنانی لە پەناو بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاریی کۆمەڵەدا تەرخان بدەین کە یەک لەو ڕێگایانەیش خەرجکردن لە

پەناو بەندکردنەوەی وریایی کولتوورییە.
چاو لە هەژمار و تیراژی کەمی چاپی کتێبی نووسەر و ڕووناکبیران بکە و ئەودیوی پرسەکە بخوێنەوە کە بە هەزار ئەفسووسەوە زۆرینەی تەنە بە تەنیشت بەرهەمەکانیدا تێدەپەڕێین و بە پاڵشتیکردنیش بووە ئاوڕێکی بەخێر لە کتێبەکانیان نادەینەوە و لانیکەم نابینە دنەدەرێک بۆ تێپەڕاندنی ژیانێکی نیوەئاسوودی ئەم توێژە پەرۆشەی فەرهەنگەکەمان بەڵام لە ئالییەکی دیکەوە،لە کاسبکارانی کتێب بنەڕەتە کە لە خوانی ڕەنگاڵەیی سیما و کەسایەتییە ناودارەکانی کورد دەخەنەوە و توانای بەبازاڕکردنیان لە هێز و توانای بازرگانە بەعارەکانیش بانترە و کەسیش فززەی لە دەم نایەتە دەر. ئەم پرسە،دوو دیوی هەرە تاڵمان دەخاتە بەرچاو کە بە لای نووسەری ئەم دەدانەوە پەردە لە ڕوویەکی ئاشکرای هەژاریی فەرهەنگی لە نێو کۆمەڵگەدا هەڵدەداتەوە.
ئەم بەچوون و ڕوانینەی ڕووناکبیر،شاعیر و نووسەری کورد،فەرهاد شاکەلی بەرانبەر پرسی هەژاریی فەرهەنگی دەکەمە دواپەیقی ئەم کورتەنووسینە کە لە کتێبی"کە بازنە و لاکێشەکان هەڵدەوەشێنەوە"دا دەنووسێت:"بوارێکی دیکەی زۆر گرنگ هەیە کە بەڕاستی من کەمجار قسەم لەسەر کردووە،چونکە دەزانم کەم کەس تێی دەگەن،مەبەستم هەژاریی فەرهەنگی و هەژاریی زانستییە. ئێمە پێویستمان بە شۆڕشێکی فەرهەنگییە؛شۆڕشێکی ڕاستەقینەی فەرهەنگی".(فەرهاد شاکەلی،لاپەڕەکانی 63-62-61)
کورد گوتەنی"بەدەستێک چەپڵە لێنادرێ"(خاڵ،ل113)،بۆیە ئەم شۆڕشەیش پێویستی بە هەڵماڵینی باسکی هیممەت و کارابوونی هەر هەموو جومگەکانی کۆمەڵ هەیە و گەرەک هەر یەکە و بە دەسەزانەترین شێوە ئەرکەکەی خۆی جێبەجێ بکات.

ژێدەر:

- زمانی گەردەلوول،خەونی شنەبا،فەرهاد شاکەلی،کۆمپانیای چاپ و پەخشی نووسەر،پرۆژەی تیشک،چاپی یەکەم،ساڵی 2008
- ئەو وشانەی دونیایان هەژاند،حەمەسەعید حەسەن،ناوەندی ئاوێر،چاپی یەکەم،2020
- کە بازنە و لاکێشەکان هەڵدەوەشێنەوە،فەرهاد شاکەلی،بڵاوکراوەی ئاراس،چاپی یەکەم،2010
- پەندی پێشینیان،شێخ محەممەد خاڵ،دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم،سلێمانی،چاپی سێیەم،ساڵی 2000 و چەند سەرچاوەیەکی دی

ئەندازیاری زمان.. هەمەر نەریاوی

لە قۆناخێکی فرە ناسک و هەستیاری مێژوودا بە زمانی کوردی کە بە چاخی شۆڕشی زانیاریی و تەکنەلۆژیایش دەناسرێتەوە، ئێمەی کورد لە جیاتی ئەوەی زمانەکەمان لە چاو سەردەمێکی تاریک و نووتەکی دیرۆکدا کە ناحەزان هەمە چەشنە کۆسپ و لەمپەرێکیان دەخستە بەردەم و هەرگیز بە شێوەی ئازاد دەرفەتی پەلهاویشتن و گەشەسەندنیان پێ ڕەوا نەدەبینی و زمانی کوردی لە نێو حوجرە و ژوورەچکەیەکدا بوونی خۆی دەپاراست کە تا ئێستایش لە بەرەکەی دەخۆینەوە مخابن لەم ڕۆژگارە جەنجاڵەدا لە بن ناوی خۆمخۆریی بەرانبەر زمان،تا دێت شێوە ئاخاوتنی ئەم گوند و ئەو گەورەدێ و فڵانە شارۆچکە و فیسارە دەڤەر و هۆز و خێڵ،پتر بە نێو نووسینی کوردی پەل دەهاوێت و لە ڕاستیدا زمانە پاراوە کوردییەکە کەوتووەتە نێو گێژاوستانێکەوە کە تەنێ مرۆی پەرۆشی خۆی گەرەکە تا لەم فەرتەنە چەتوونە دەربازی بکات و نەهێڵێت چیدی خێڵ بکرێتە چاوی نەوەی نوێ و زمانە نەخشینەکە لە بن ئەم باهۆزە نگریسەدا بشاردرێتەوە.

بێ سێ و دوو،یەک لە کوردینووسە پێشەنگ و چەلەنگەکانی ئەم بەستێنەیش کەس نییە جگە لە نووسەری جوانـنووس “حەمەسەعید حەسەن” (1950)کە بە پتر لە 50 ساڵ دەچێت هەموو هەوڵ و خەباتەکەی خستووەتە پێناو نووسین بە زمانێکی گەوهەرینی کوردی کە هەر جارە و گەشەیەک لە توانا باڵاکانی زمانەکەی بە خوێنەر ئاشکرا دەکات و پێی دەڵێ،گەر شارەزای کەل و قوژبنەکانی زمانەکەت بیت یان بە واتایەکی ڕاستتر،گەر وشەی کوردی بەدەست خاوەنە ڕاستینەکەیەوە بێت و بێتە نووسین،ئەوەت لە لا دەردەکەوێت زمانەکەت خاوەن چ سامانێکی گرانبایی و بەپێزە و تەنێ گەرەک بکەوێتە دەست ئەهلەکەی (شارەزا ڕاستینەکەی خۆی).

وەک چلۆن ئەندازیارێک بە دانانی هەر خشتێک لە بینایەکدا پلان و بەرنامەیەکی وردی هەیە و ڕەچاوی هەموو وردەکارییەکی پێویست دەکات،ئێمەی کوردیش لە زمانەکەماندا خاوەنی نووسەرێکین بە ناوی”حەمەسەعید حەسەن”کە بە هەمان شێوە دەجووڵێتەوە و بەوپەڕی وشیاریی و وریاییەوە هەنگاو دەنێت و حسێب بۆ تاقە وشەیەکیش

دەكات و بە یەك لەو دەگمەن نووسەرانەی كورد دادەنرێت زمانی خۆتت سەد هێندە لە لا شیرینتر و جوانتر دەكات. ئەوەندە وشیارانە دەست بە دانانی وشە دەبات كە تۆی خوێنەریش دواتر كە دەست بە پێنووس دەبەیت، فێر دەبیت كامە وشە،چلۆن دەكار بگریت و لە كوێی دابنێیت.
لە سەردەمێكدا شەڕ و ئاژاوە و زەبر و زەنگ و توندڕەیی لە بەردەم ماڵان، بار و بنەی خستووە و بە نێو دڵانیشدا ڕۆچووە، خوێندنەوەی گەلێك بەرهەمی شاعیر،نووسەر و ڕەخنەگری زمانپاراو"حەمەسەعید حەسەن"مرۆ دەباتەوە تا بەردەم ماڵە هەورەكەی دێ و نەرمونیانی بە ناخ دەگوازێتەوە. بەداخەوە لە چاخ و خولی ڕۆشنگەریی و سەردەمی مۆدێڕنیتە و شۆڕشی تەكنەلۆژیادا مرۆ لە جیاتی ئەوەی پەنا بە زمانی گوێ ببات،فێری زمانی دڕك دەبێت و تا دێت توند و تیژی لە هەموو ڕەهەندێكەوە پتر چوارتەنیشتمان دەتەنێت.
دووركەوتنەوە و دابڕان لە زمانی دیالۆگ یان بە واتایەكی دی،وەستان و كپبوونی زمانی ئەقڵ و ئاوێز و تەفكرین،مرۆی ئەم سەردەمە جەنجاڵەی بە دەردێك بردووە،سەد مخابن تا دێت زمانی هەڕەشە و گوڕەشە و زبر، فرەتر برەو دەستێنێت.
تایبەتمەندییەكی باڵكێشی بەرهەمەكانی ئەم نووسەرە لەمەدا خۆ دەردەخات كە هەورت دەكاتەوە و دنەت دەدات ئاوەزمەندانەتر ڕوو لە كایەكانی ژیان بكەیت.
“حەمەسەعید حەسەن” كە لە نێوەڕاستی شەستەكانەوە لە نێو كایە یان مەیدانی ڕووناكبیریی كوردیدا ئامادەیە، بەدرێژایی ئەم هەموو ساڵانە بەردەوام بە بیر و ئەندێشە،خۆی تازە دەكاتەوە و بەری پێنووس و هزر و ئەندێشەكەیشی دەگوازێتەوە بە خوێنەری كوردزمان.
ڕاستیت گەرەكە بەرهەمی حەمەسەعید حەسەن،سەرباری ئەم تایبەتمەندییە سەرنجڕاكێشە،وەك ئیشارەتی پێدرا زمانی كوردییشت سەد هێندە لە لا خۆشەویستتر دەكات و یەك لەو دەگمەن نووسەرانەی دوێنێ و ئەمڕۆی ڕووبەری ڕۆشنبیریی كوردییە كە لە ڕێی زمانێكی سادە و ساكار و پڕ واتاوە، قورسایی و سەنگی زمانی كوردی دە هێندە دەكات.
بە سەدان بەناو زانستوەری كوردی كوردینەزانم پێ شك دێت كە هەڵگری باڵاترین بڕوانامەی زانستیین كەچی درێخ لە ڕووپەلێكی پوخت و پاراوی كوردی لە نووسین و بەرهەمیاندا.
خوێندنەوەی بەرهەم یان بەرهەمەكانی حەمەسەعید حەسەن جگە لەو بابەت و پرسانەی وەبەر توێژینەوەیان دەخات و گەلێك قازانجیشت پێ دەگەیەنێت، بە تەنێ بەسە بۆ ئەوەی فێرە كوردییەكی پاكژ و بێ گرێ و گۆڵش ببیت.
ئەوەی بەرهەمی حەمەسەعید حەسەن بخوێنێتەوە،سەد هێندە شەیدا و

کوشتەی زمانەکەی خۆی دەبێت؛ ئاخر پێش ئەوەی نووسەرێکی لێزان و وردبین و قووڵ بێت،خوێنەرێکی تا سەرئێسقان ئاشقی فێربوون و خوێندنەوەیە و لە کوێ و لە لای کامە نووسەر و کتێب،وشەی جوانی دەست بکەوێت،لە خەیاڵدان و یادگەیدا گلێریان دەکاتەوە و دواتر لە ڕێی زمانێکی پوخت و پاکژ و سادە و ساکار و قووڵەوە،دەیانگوێزێتەوە بۆ خوێنەری کتێبەکانی.

بە واتایەکی دی،حەمەسەعید حەسەن چونکە خوێنەرێکی وردبینە و لە هەر زمانێکدا بەرهەمێکی پڕچێژ و زەنگینی دەست بکەوێت،دواتر کرۆک و ناوەڕۆکی ئەو بەرهەمە دەخاتە نێو خەیاڵدانی کوردانەی خۆیەوە و بە زمانێکی ناسک و پاراو دایدەڕێژێتەوە و دەیگوێزێتەوە بۆ خوێنەری خۆی. بۆیە خوێنەری بەرهەمی ئەم نووسەرە هەمیشە بە تاسە و حەزەوە تا دوادێڕ دەست بە خوێندنەوەی بەرهەمەکانی دەکات. وەک خودی خۆم،بە جاران لە ڕێی خوێندنەوەی بەرهەمی ئەم نووسەرەوە ئاشنا بە دەیان نووسەر و کتێبی زەنگینی دی بوومە و دواتر چێژم لە خوێندنەوەی ئەو بەرهەمانە بینیوە.

حەمەسەعید حەسەن لە لای من بە نووسەرێکی خودان سەلیقە،وردبین و دوورئەندێشیش دادەنرێت بۆیە هەردەم بە بەرهەمی نوێی چەمەڕێا دەمێنمەوە.

هەرگیز لە لام گرینگ نەبووە حەمەسەعید حەسەن لە کام سەنگەرەوە دەردەکەوێت و پشتی کامە لایەن دەگرێت؛ ئەوەی لە لای من جێی بایەخە و بێ هیچپیشی ناگەڕێمەوە،زمانی نووسینی ئەم نووسەرەیە کە وشەی کوردیت لێ لا دەبێتە گەوهەر و گەرەک هەزار زەحمەت وەبەر خۆت بدەیت و بخوێنیتەوە تا دەرک بە زمانە باڵاکەی بکەیت. ئەرچی قەت ڕێژەک لە ڕێژان لە هەست و نەستە پاکژە کوردییەکەیشی دەدەنگ نەبوومە.

حەمەسەعید حەسەن ئەوەندە پەرۆشی زمانی نووسینە کە ئەگەر بابەتێکی ڕەخنەیی لەسەر نووسەر،شاعیر و وەرگێڕێک دەنووسێت،سەرباری ڕۆچوون و ڕانانی خودی بەرهەمی نووسەر،شاعیر و وەرگێڕێک،ئاوڕێکی هەرەقەتیش لە زمانی ئەو بەرهەمە دەداتەوە و دەوری هەڵەچنێکی وردبین دەبینێت و پێداچوونەوەی ورد بە زمانی نووسینی بەرهەمەکەدا دەکات. بۆیە لە سۆنگەوە ئەم ڕووناکبیرە کوردە، یەک لەو دەگمەن ڕەخنەگرانەی نهای ڕووبەری چاندیی کورد دێتە ئەژمار کە جگە لە ناوەڕۆکی بەرهەم و کتێبێک،زمانە کوردییەکەیشی لە لا زۆر گرینگە و ئەوەندە توخنی کتێبێک ناکەوێت یان بە واتایەکی ڕاستتر،بە لای کتێبێکدا ناچێت کە خاوەنەکەی زمانە کوردییەکەی کەڵەوار و نزم بێت. بۆیە لەم سۆنگەوە،ئەم نووسەر و ڕەخنەگرە پشکی شێری بەر دەکەوێت و بە پێشڕەو دادەنرێت.

کەم کتێبی "حەمەسەعید حەسەن"م پێ شک دێت کە کەوتبێتە بازاڕی

کتێبەوە و نەمخوێندبێتەوە. ئەم ڕووناکبیرە کوردە ئەوەندە بە زمانێکی پاراو و ساکار لە پڕ زەنگینەوە دەنووسێت کە مرۆ ھەر کە دەست بە خوێندنەوەی بەرھەمێکی دەکات، ئەستەمە دەستبەرداری ببێت.
لە شەستەکانی ھەتاوی(ھەشتاکانی زایینی) یەوە خوێنەری پەڕتووک و کتێبی کوردیم و سەدان کتێبم پێ شک دێت کە ھەر لە ناونیشان، پێڕست و ناوەڕۆکی کتێبەکەوە،لە خوێندنەوەیان بێتاقەت و وەڕەز و پاشگەز بوومە بەڵام ئەستەمە بەرھەمێکی ئەم نووسەرە بەدەستەوە بگریت و وەلاوەی بنێیت.
نھێنی ئەم گرینگە دەگەڕێتەوە بۆ ڕێزنانی ئەم نووسەرە لە زمانەکەی خۆی یان بە واتایەکی دی،حەمەسەعید حەسەن بە زمانێکی باڵا و بێ گرێ و گۆڵ دەنووسێت. ڕەچاوی وردترین پرسی زمانەوانی(ھەر لە ئەلفبێوە تا ڕێزمان و خاڵبەندی)دەکات و خوێنەر کە مل لە خوێندنەوەی بەرھەمێکی دەنێت،ھەر جارە و شارایەک دەخاتە سەر ھەگبەی ڕۆشنبیریی خۆی و دواتر دەتوانێت ئەو سامانە دەوڵەمەندە بخاتە خزمەت زمانی نووسینی خۆیەوە.
تێبینی: ئەم نووسینەی خرایە بەر دیدەی تۆی خوێنەر،دەرەنجامی خوێندنەوەی نزیک بە 30 پەڕتووک و ھەروەھا بە دەیان نووسینی ئەم شاعیر،نووسەر و ڕەخنەگرە ناودیارەی کوردە کە لە گۆڤار و بڵاڤۆک و ماڵپەڕەکاندا چاپ و بڵاو بوونەتەوە. ھەر لە پەڕتووکە کۆنەکانییەوە ھەر وەک"یەکێتی نووسەرانی کورد چی بەسەر ھات؟"،"شیعر و تیۆر"و "نووسین بە بێ وشە"وە تا "لەسەر باڵی ھەورەوە"و"ئەو وشانەی دونیایان ھەژاند"کە نوێتر و تازەترن.

پێنووسێکی پاراو بۆ زمانێکی غەدرلێکراو.. (فەتتاح ئەمیری لە یادگەی مندا).. ھەمەر نەریاوی

ئەو بزاوتەی دوابەدوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران(1979ی زایینی)بە نووسین بە زمانی دایک دەکەوێتە ڕێ،ئەمجارە لە چاو

ڕابردوو بە شێوازێکی بەرف□وانتر و زۆر خێراتر هەر هەموو شار و شارۆچکە و گوند و لادێیەکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەگرێتەوە و گۆمە مەنگەکە دە هێندە دەشڵەقێنێت.هەوڵەکان وەک هەمیشە سەرەتا ڕووی لە تاکی خەمخۆری چاند و زمانی کوردی دەبێت و پێشڕەوکان دێنە نێو مەیدانەکە و گوڕ و تینێکی تایبەت بە بزاوتەکە د□ بەخشن.

یەک لەو سیما و کەسایەتییە ناوئاشنا و زمانپاراوانەیش"فەتتاح ئەمیری"یە کە لە ڕێی دنیای بەرینی ڕۆمانەوە پێ دەنێتە نێو مەیدانەکە و پێنووسەکەی دەخاتە خزمەت ب□ڵاوکردنەوە،گەشەبەخشین و پێشخستنی زمانی دەوڵەمەندی کوردی. سەرەتا ساڵی 1990،ڕۆمانی"ه□واری بەرە"،وەک ن□ بەرە،لە لایەن ناوەندی ب□ڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی،ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەییووبی لە ورم□ ب□ڵاو دەکاتەوە کە زۆر زوو جێی خۆی ل□ د□ڵاندا دەکاتەوە و خوێنەرێکی فرە دەدۆزێتەوە. نووسەر ئەوەندە بە کوردییەکی سادە و ساکار و پاراو و زەنگین دەنووسێت کە بە هەزاران وشە و دەستەواژەی نوێی سەرزاران دەخاتە خزمەت زمانی نووسین.

لە لای فەتتاح ئەمیری،زمانی گوند(شێوەئاخاوتنی گوندییانە) ئەوەندە پاراوە کە ڕۆمانەکانی دەستپێک بەو شێوازە دەنووسێت.

فەتتاح ئەمیری لە وتووێژێک دەگەڵ گۆڤاری سروە هەر سەبارەت بەم پرسە گرینگە دەڵێ:"بۆ لاوەکانیش،من پێم وایە دەبێ زمانی ڕەسەن لە گوندەکاندا ب□د□زنەوە و لە وشەداتاشین خۆ بپارێزن".(گۆڤاری سروە،مارف ئاغایی،ل23)

ئەم پرسە یادەوەری□کی هەرە شیرینی سەردەمی دامەزرانی کۆڕی زانیاریی کورد لە بەغا(1970)م لە لا زیندوو دەکاتەوە کە بڕیار دەدرێت بۆ کۆکردنەوەی خەرمانەیەک وشە و دەستەواژەی پاراو و ڕەسەنی کوردی،دەستە و گرووپێکی تایبەت ڕەوانەی گوند و لادێیەکانی کوردستان بکرێت و بەری ئەو گەڕانەیش دواتر لە بەرگێکی زانستییانەدا بخرێتەوە خزمەت زمانی نووسین. لێرەوە پەی بە دەوڵەمەندبوونی ئەم شێوەئاخاوتنە دەبەین کە گەر بکەوێتە دەست لێزان،خەمخۆر و دڵسۆزی خۆی، دەتوانێت و دەزانێت چلۆن زمانی کوردی سەد هێندە پێ زەنگینتر بکات کە پڕ ڕوونە ئەم گرینگەیش لە هەموو کەسێک ناوەشێتەوە و فەتتاح ئەمیری□کانی گەرەکە تا پێنووسەکە بەدەستەوە بگرن.

هەر لەم ڕێگەیەوە فەتتاح ئەمیری هەزاران وشە و دەستەواژە و ئیدیۆم بۆ نێو ڕۆمانەکانی دەگوێزێتەوە کە دواتر دەبنە فەرهەنگۆکێکی دەوڵەمەند بۆ زمانی کوردی.توانا و دەستەڵاتە باڵاکەی ئ□م □□واننووسە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەم شارا زەنگینە لە وشەی گوندییانە دەخاتە خزمەت زمانی نووسین.

خاڵەکی باڵکێشی دی سەبارەت بە فەتتاح ئەمیری ئەوەیە کە ئەم ڕۆمانووسە دوابەدوای بڵاوبوونەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری سروە کە ساڵی 1364ی هەتاوی (1985ی زایینی)لەسەر دەستی شاعیر و ڕووناکبیری ناسراو"هێمن موکریانی"(1921-1986)دەردەچێت، پێ دەنێتە نێو بواری ڕۆژنامەگەریی کوردی و دواتر لەم گۆڤارە بەپێزەدا دەوری کارا دەبینێت و گۆشەی "سروەی ئازیز"دەنووسێت. ئەم نووسەرە هەر نەبەردەکێشی(هاوارەبەرە)لە ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی، ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەییووبی لە ورمێ چاپ و بڵاو دەکاتەوە.

قۆناخەکی تری ژیانی ئەم کەسایەتییە کوردە ڕووی لە ئەنجوومەنی ئەدەبیی بۆکانە کە دواتر دەبێتە دەنگ و سیمایەکی ناودیاری نێو ئەنجوومەنەکە و لەو سەنگەرەوە درێژە بە ئاژە و خزمەتەکەی بە سامانی فەرهەنگیی کورد دەدات.

ڕەهەندەکی دیکەی پەرەشەکەی ئەم نووسەرە ڕووی لە پاراستن و خزمەتکردنی زمانی پاکژی کوردییە.ڕاستە لەبەر غەدرەکی دیرەکیی بەرانبەر زمانی کوردی کە سەرچاوە و هەکارەکێشی بۆ زاڵبوونی زمانی سەردەست دەگەڕێتەوە، هەرگیز وەک پێویست ئەو مەڕەت و دەرەتان و دەرفەتە بەم زمانە نەدراوە بە فەرمی پێ بنەتە نێو کایەکانی ژیانەوە بەڵام لە بن سەبەری سەدان خەباتکار و ڕێزەی ئەمەکناسی کورددا ئەم زمانە هەر درێژەی بە سەلماندنی بوونی خۆی داوە و بەم هەموو غەدرە دیرەکییشەوە تا دەت زێتر بوونی خۆی لە نێو زمانە زیندووەکانی دنیادا دەسەلمێنێت و هەنووکێش بەرەو قۆناخی بەزانستیبوون مل دەنێت کە لەبەروە ئەرکەکە پێ گرانتر دەبێت و پێویستە زانستوەری کورد بەدەستوبرد بێتە نێو مەیدانەکەوە کە بەختەوەرانە گەلەک هەنگاوی بەندیش لەم پێوەندییەدا هەڵگیردراوە. لە ڕۆژ ڕوونترە کە بەیینی ئەم ڕێگە پڕ هەوراز و نشێو و دوور و درێژیش لە سای سەدان ڕێبواری خەمخەری وەک "فەتتاح ئەمیری"یەوە مەیسەر بووە. هەر بۆیە ئەم ڕۆمانووسە پێی وایە یەک لە کێسپەکانی بەردەم نووسینی پاراوی کوردی ئەوەیە کە "زۆر کەس وەک فارس و عەرەب بیر دەکاتەوە و بە کوردی دەنووسێت کە ئەوە نابێ". لە ڕاستیدا هەر ئەم پەتایە ئێستاکە بەرەکی زمانی کوردی گرتووە و پێویستە بە هەمووماندەوە کار بۆ دەربازبوون لەم قەناخە ئاڵۆسکاوە بکەین. دیارە یەک لە هەو هەگەرە سەرەکییەکانی ئەم پەتا کوشندەیەیش ڕووی لە خەمساردیی خوێندەواری کورد خاسما توێژی زانستوەرە کە ئەوەندە لە نێو زمانەکانی دیکەدا (بەتایبەت زمانی سەردەست)نغرۆ بووە، زمانە دەوڵەمەندەکەی خۆی لە لا نزم و نەوی دەتە بەرچاو. هەر هەمان ئارەشە کە ڕۆمانووس و ڕووناکبیری کورد، فەتتاح

ئەمیری ئاماژەی پێ دەدات.
وەک خودی خۆم(نووسەری ئەم دێڕانە)ڕاستیت گەرەکە زۆر پێش ئەوەی لە نزیکەوە فەتتاح ئەمیری ببینم،لەڕێی نووسینەکانییەوە دەمناسی و ئاشنا بە قەڵەم و خامە پاراوە کوردییەکەی بووم. لە ناوەڕاستی شەستەکانی هەتاوی(ناوەڕاستی هەشتاکانی زایینی)خوێندکاری زانستگەی تاران بووم. سروە و ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی(پێشکاری سەلاحەدین ئەییووبی) هاتبوونە نێو کایەی ڕۆشنبیریی کوردی ڕۆژهەڵاتەوە. هۆگرێکی هەرەقەتی سروە و بەرهەمەکانی ئەم ناوەندە بووم. هەر لەو ڕێچنەیەوە بە پێنووسی فەتتاح ئەمیری ئاشنا بووم کە گەشەیەکی لە سروەدا(سروەی ئازیز) بە خۆ کردبووەوە و بەری خامەکەی بە خوێنەر و بەردەنگ دەگوێزتەوە. بەڵام دواتر و بۆ جاری یەکەم لە کۆڕەیادەکەی مانگی گەلاوێژی ساڵی 1374ی هەتاوی(1995)کە بە ڕێزنان لە کەسایەتی مامۆستا”عەبباس حەقیقی”(1902-1997)شاعیر لە شاری بۆکان،بەڕێوەچوو،چاوم بە فەتتاح ئەمیری کەوت کە ئەندامێکی کارای دەستەی بەڕێوەبەر بوو. من دەگەڵ دوو هاوڕێی هەژام بە ناوەکانی برایم بەریاجی(شاعیر و میدیاکار) و هاوژینەکەی سوورەییا مەولانی(میدیاکار)بانگهێشتی ئەو کۆڕەیادە کرابووین و لە تارانەوە ڕوومان لە بۆکان نا کە سەفەر و گەشتەکەمان چەند یادەوەری سەیر و جیاوازی لێ دروست بوو کە نووسین و گێڕانەوەی با بمێنێت بۆ کات و وەختی خۆی. من لەسەر شیعرێکی مامۆستا حەقیقی بابەتێکم ناردبوو کە دیارە وەرگیرابوو و بابەتەکە بە قسەی خودی بەڕێوەبەران بە یەکەم ناودێر کرابوو. یەک لەو سیما نازەنینانە بەوپەڕی میهرەبانییەوە ئامێزی لە ڕوو کردینەوە،فەتتاح ئەمیری بوو. یادەوەری ئەو ڕووداوە فەرهەنگییە هەر هەمیشە لە خەیاڵدانمدا بە زیندوویی دەمێنێتەوە.
ئەرچی کۆچی دوایی فەتتاح ئەمیری بە خەسارێکی گەورە بۆ ئەدەبی کوردی دادەنرێت بەڵام ئەوەندە وشەی ڕەنگاڵەیی بە زمانەکەی بەجێ هێشتووە کە هەر ساتێ و ڕوو لە بەرهەمێکی بکەیت،سەدان پەیقی نازەنینی کوردییت بەدەستەوە دێت و گەلێک کەلێنت بۆ پڕ دەکاتەوە کە هەر ئەوەندەیش بەسە بۆ گەورەیی ئەم نووسەرە کوردە.
جێی ئاماژەپێدانە فەتتاح ئەمیری، ساڵی 1325ی هەتاوی(1946)لە گوندی “مەنیچەر”ی محاڵی “ئاختاچی”سەر بە شاری بۆکان چاوی لە ڕووی ژیان هەڵدەنێت و ڕۆژی 21ی دەسەمبەری 2024(1ی بەفرانباری 2724)یش لە تەمەنی 78 ساڵیدا بۆکان بە هەمیشە دەبەتە دواهەواری و خاکی ئەوەندەرە بە لەمەوبەدوا دەبێتە نزرگەی ئاشقانی ئەدەبی کوردی و لە تەنیشت گۆڕە پیرۆزەکەی مامۆستا “عەبباس حەقیقی” دا بە خاکی نیشتمان دەسپێردرێت.

ئەم ڕۆماننووسە بەدرێژایی سالانی تەمەن ئەم بەرهەمانەی بە کتێبخانەی کوردی بەخشیوە: ڕۆمانی”هاوارێ بەرزە”،ساڵی 1990، ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی، ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەییووبی لە ورمێ، ڕۆمانی میرزا،1993،چاپەمەنیی خانی،ڕۆمانی زیندەخەو،دەزگای چاپ و پەخشی ئاراس،2003،هەولێر، گێژەڵووکە(بەرگی یەکەم) و خەم و خەیاڵ(بەرگی دووەم)،پەخشکاری ئامیار،چاپی یەکەم،1400ی هەتاوی.

ژێدەر:

- وتووێژی تایبەتی هاژە لەگەڵ ڕۆماننووسی کورد فەتتاح ئەمیری،ڕێزبەری 1394ی هەتاوی
- فەتتاح ئەمیری لە گێڕانەوەی ڕیاڵەوە تا خوڵقاندنی کەشی جادوویی،ماڵپەڕی کوردشۆپ
- “شەونم”*ی نەو وێژەی کوردی،نووسین و توێژینەوە ،هەمەر نەریاوی،ژمارە 4ی گۆڤاری “ڕێزان”،ڕەشەممەی 1393ی هەتاوی،ڕووپەڕەکانی 14 تا 18

*شەونم، ناوی بەرهەمێکی مامۆستا “عەبباس حەقیقی”یە.

- گۆڤاری فەرهەنگی، ئەدەبیی سروە،ساڵی هەشتەم،خەرمانانی 1371ی هەتاوی و چەندان سەرچاوەی دی

ماڵباتێکی گەوهەرین.. نووسین و توێژینەوە: هەمەر نەریاوی

(لە بن نسەی کەچێ ئەبەدییەکەی دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی دا)

کلیلەوشە:ماڵباتی ئیبراهیمی،هیوا قادر،ئاوێر،شەپۆل،بەنی هەتوان،کورد

من بۆ تەنها دەمرم و مردن پێم دەڵێ:
پیاوێ غەریبەکێ ئەم ئەوارەیە گوێچکم لێ بکەوێ،
من دەڵێم؛دەڵێ پێ ئاوەکانی سەر پەڕەی گوێچکانتم
پێ بفرۆشێ،با تونیم نەبێ.
ئەفسووس من وەختم نەماوە بۆ کڕینی گوێ.
(هیوا قادر،ل81)

پەیڤی بەرایی:

گەر بە ناو ڕووپەڕی دیرۆکی کورددا بگەڕێین،سەدان ماڵباتی خەمخۆر و گەلپەروەرمان پێ شک دەت کە هەر یەکە و لە گۆشە و سووچێکی نیشتمانەکەی کوردان یانژی لە تاراوگە و غوربەتەوە، سەرچاوەی ڕاژە و خزمەت بەرانبەر چاند و زمانی کوردی بوونە و هەوڵیان داوە زمان و کولتووری کوردی شانبەشانی زمان و چاندی نەتەوەکانی سەر ئەم گۆی زەویە پێش بکەوێت و ناوی کورد و فەرهەنگەکەیشی هەردەم ناوەکی درەوشاوە و گەشی سەرزاران بێت.

بەدرخانییەکان،جەلیلەکان،جەلیزادەکان،موکریانییەکان،موفتیزادەکان و مودەڕیسەکان، تەنێ ناوی چەند بنەماڵەیەکی نیشتمانپەروەر دێتە ئەژمار کە بەختەوەرانە تا دێت نموونەیان زێتر دەبێت. ئەم کورتە نووسینە ئاوڕێکی کورت دەداتەوە لە ماڵباتێکی تا سەرئێسقانی گەلپەروەری دی هەر لەم پەیوەندییەدا کە ئەویش ماڵباتی “ئیبراهیمی”یە کە چەندان سیمای دیاری تێدا هەڵکەوتووە؛ سەرتۆپەکانیش بریتینە لە مامۆستایان “ئاوەر”،”شەپۆل”و”بەنی هەتوان”.

ماڵباتێک نغرۆی گەلپەروەری:

ماڵباتی ئیبراهیمی(مەلا سەعید ناسراو بە”ئاوەر”(1932-2004) ،محەممەد ساڵح ناودەر بە “شەپۆل”(1933-2018) و محەممەد بە نازناوی “بەنی هەتوان”(1947-2024)،یەکێکی دی لەو بنەماڵە درەوشاوانەی نێو مێژووی کورد دێتە ئەژمار کە هەر هەموو تەمەن و ژینی خۆی بە گەلەکەی خۆ بەخشیوە و بەدرێژایی ساڵانی ژیان،زێترین خزمەتی بە ڕووبەری زانست،ئەدەب و ڕۆشنبیریی نەتەوەکەی خۆ کردووە.

ئەم ماڵباتە،سەرەڕای ئەوەی هەر یەکە و لە گۆشەیەکەوە لە هەوڵی بڵاوکردنەوە،پەرەپێدان و پێشخستنی زمان و فەرهەنگەکەی خۆدا بوونە، بە خاکەڕایی و ڕەوشتبەرزییش،ویردی سەرزارانە و هەنووکەیش ئەم نەریتە و خەسڵەتە بەندەی بە نەوەی ئێستایشی گوێزتووەتەوە و هەر ئێستاکەیش ئەم ماڵباتە دەیان مرۆی گەلپەروەری تێدایە کە هەر کامە و لە ڕەهەندەکەوە لە پێناو پێشخستنی دۆزی نەتەوەکەی خۆدا خەبات دەکەن.

ماڵباتی ئیبراهیمی لە سەردەمێکدا پرسی هەرە هەستیاری پەروەردەی لە لا گرینگ دەبێت کە تا ئێستایشی لەگەڵ بێت،ئەم بابەتە بە بایەخە ئەوەند لە لای ئەمەی کورد ئاوڕێکی هەرەقەتی و ڕاستینەی لە نادرێتەوە و هەرگیزیش نەبووەتە پەرۆشەکی سەرەکی. پێ ڕوونە ئەو گەلەی ژێرخانی پەروەردەیی لاواز بێت،کەمتر دەتوانێت لە داهاتوودا لە بەری ڕۆشنبیریی نەتەوەکەی بچنێتەوە. هەر بۆیە تا چەندە بایەخی فرەتر بە پرسی پەروەردە دابنرێت،سبەی خاوەنی کۆمەڵگەیەکی

خەمخۆرتر بەرانبەر چاند و زمانی نەتەوەکەمان دەبین.
ئیبراهیمییەکان لە ڕۆژگارێکی ئەنگوستەچاودا ڕێیان دەکەوێتە گەورەباژێڕێکی وەک تاران کە بە هەزارانمان پێ شك دێت شەرمیان لە ناسنامەی خۆ دەکرد و کوردبوونی خۆیان دەشاردەوە بەڵام گەورە و گچکەی ئەم ماڵباتە پاش تەمەنێکی دوور و درێژ دەڵێی هەر لە نێو چەقی نیشتمانەکەی خۆدا گەورە بوونە و پەروەردەیەکی تەواو کوردانە بە ئاکار و کردار و گفت و لفتیانەوە دیارە و بگرە هەر درێژەپێدەری ڕێگا و ڕێبازەکەی گەورەکانی خۆنە. هەر بۆیە پرسی پەروەردە ئەوەندە دەوری گرینگ دەبینێت. مرۆڤ کە شەرم لە زمانەکەی خۆ بکات، بێ سێ و دوو شەرم لە خودی نەتەوە و ناسنامەکەیشی دەکات و خۆیشی لە هەمبەر زمان و نەتەوەکانی دیکەدا پێ نزم و نەوی دەبێت.
وەک نموونە ئاماژە بە مامۆستا شەپۆل دەدەم کە بەردەوام لە پێناو پێشخستن و گەشەپێدانی پەیڤی کوردیدا خەباتی دەکرد. جاری وایە لە مەتەرێزی ڕادیۆوە ئەو ئەرکەی جێبەجێ دەکرد و جاری دواتریش سەنگەری ڕۆژنامەگەریی کوردی هەڵدەبژارد و هەر ئەوەندە بزانین کە پاش سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی 1979(1357ی هەتاوی)دووی وەرگرتنی مۆڵەتی بڵاڤۆکەکی کوردی دەکەوێت و گۆڤاری "گرشەی کوردستان" لە تارانەوە بڵاو دەکاتەوە. ئەم گۆڤارە هەر بە هەوڵی تاکەکەسیی ئەم مرۆڤە نەتەوەپەروەرە تا 9 (نۆ) ژمارەیەکی لێ دەردەچێت.
دوابەدوای ئەوەی لە نەوەدەکانی هەتاوی بەملاوە(2012) ڕووم لە شاری سنە نا،لە سای نزیکایەتی دەگەڵ بنەماڵەی مامۆستا شەپۆل لە تاران،هەر زۆر زوو دەگەڵ خودی دوکتۆر "محەممەد"ی برای و دوکتۆر شێرکۆی کوڕی مامۆستا محەممەد ئاشنایەتیم پەیدا کرد و ئەوەی چاوەڕوانیم دەکرد ڕاست هەر بە هەمان شێوە دەرچوو و ئەمانیش ڕاست نموونە باڵاکەی گەلپەروەریی و خاکەڕایین. لە دەیان کۆڕ و دانیشتندا دەگەڵ دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی لەسەر خەم و پەرۆشەکان پێکەوە بیر و ڕامان گۆڕیوەتەوە. لێرەوە پێی بەو گرینگە دەبەین کە هەر لە کەڤنەوە پەرۆشەکی سەرەکیی ئەم ماڵباتە،زمان و کولتووری نەتەوەکەی بووە و دوکتۆر محەممەدیش وەک گەورەکانی پێش خۆی لە هەمان پێناودا خەباتی کردووە؛هەر بۆیە ناوی هەردەم لە مێژووی کورددا وەک خۆری بەیان درەوشاوە دەبێت.

لە ئامێزی ژیاندا:
دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی ناسراو بە "بێنی هەتوان"،ساڵی 1326ی هەتاوی(1947ی زایینی)لە شاری مەهاباد لەدایک دەبێت. "محەممەد ئیبراهیمی محەممەدی"، برا بچووکی مامۆستایان دوکتۆر محەممەدسەعید

ئیبراهیمی ناسراو بە ئاوەر و دوکتۆر محەممەدساڵح ئیبراهیمی ناسراو بە "شەپۆل"ە و بنەماڵەیەکی گەوهەرینە کە هەر لە کۆنەوە تا هەنووکە بە دڵسۆزی بەرانبەر نەتەوەکەی خۆ ویردی سەرزارانە.

نووسەر و توێژەر،دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی ،تەمەنێکی دوور و درێژ لە ڕێی وانەوتنەوەوە بووبوو بە سەرچاوەی خزمەت. ئەم کەسایەتییە خودان سەنگە،مامۆستای چەندان زانستگە بوو و تەمەنێک لەو ڕێچنەیەوە خزمەتی چەند بوارێکی وەک فێرکاریی و پەروەردە،زمان و چاندی کوردی دەکرد.دەیان نووسینی لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا بڵاو بووەتەوە کە لەو بەینەدا دەکرێت ئیشارەت بەدەینە "سیروان" و "ئاسۆ".

ئەم نووسەرە خاوەنی چەندان بەرهەمی بەپێزی وەک "وارگەی مێژوویی کورد"،وەرگێڕانی گوێبژێرێک لە "کتێبی کورد و کوردستان"ی "ڤاسیلی نیکیتین"(1885-1960) بۆ سەر زمانی کوردییە و،لە دەیان کۆنفرانس و کۆنگرەیشدا دەوری کارا دەبینێت.

ئەم مرۆ ڕێحسووکە،نازناوی "بەنی هەتوان"ی بە خۆ هەڵبژاردبوو کە لەبەر خۆشەویستی بەرانبەر مەلا مستەفا بارزانی(1903-1979) خۆی بەو نازناوە ناودەر دەکرد چونکە بارزانیی نەمری بە باوکی مەرهەم و ساڕێژکەری برین و زامی کوردان دادەنا.

دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی هەر بە تەمەنی گەنجیی ئەو شانازییەی پێ دەبەڕێت ساڵی 1979،لە کاتی ئەسپەردەکرانی تەرمەکەی بارزانیی نەمردا لە شاری شنۆ ،لەسەر گڵۆڕەکەی شیعر بخوێنێتەوە و تەڵقینی داداوە.

سەرەنجامیش لە دواڕۆژانی پاییزی ڕەنگاڵەیی نیشتماندا ڕۆژی چوارشەممە،28ی سەرماوەزی 2724(18ی دێسەمبەری 2024)لە شاری سنە کۆچی دوایی کرد و ڕۆژی پێنجشەممە،29ی سەرماوەزیش خاکی پیرۆزی نیشتمان بوو بە دواهەواری.

شاری سنە کە هەمیشە باوەشی بۆ گەلپەروەران ئاوەڵا بووە،بەوپەڕی میهرەبانییەوە ئامێزی لە ڕووی ئەم مرۆ خاکەڕایەیش کردەوە و لە بەشی هونەرمەندان و ناودارانی ئارامستانی بەهەشت محەممەدیی ئەم شارەدا ماڵەچکەیەکی بۆ تەرخان کرا و تەرمەکەی بە هەمیشە لە باوەشی خاکی نازەنینی ئەم بەشەی نیشتماندا ستاری گرت؛لێرەوە ئەم کردە و هەڵوێستە بەندەی دەستەی ڕێزنان لە ناودارانی کوردستان بەرز دەنرخێنم و ئەم هەنگاوەیان جێی پێزانین و دەستخۆشیی فرەوانە.

دەرەنجام: دێرێک شایەتی ئەوە دەدات کە ماڵباتی ئیبراهیمی، یەک لە بنەماڵە هەرە ڕەسەنەکانی نێو کورد دەتە ئەژمار کە بەشی فرەی تەمەن و ژینیان لە پێناو بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی زمان

و چاندی کوردیدا تێپەڕیوە و ئەم نەوە،ئەم وانە گرینگەی بە نەوەی پاش خۆی گوێزتووەتەوە و هەر هەموو(گچکە و گەورە)بە بێ جیاوازیی ڕەگەز بە گەلپەروەری سەرتەپن. ئەوەی لە نزیکەوە ئاشنا بەم ماڵباتە نازەنینە بێت،دەزانێت پەرەشەکی سەرەکیی لە لای بنەماڵەی ئیبراهیمی،پاراستن و پێشخستنی کولتوور و زمانی کوردییە بە گوێرەی سەردەم. خاکەڕایی،ڕەوشتبەرزیی و گەلپەروەری،سێ تایبەتمەندی هەرە دیاری نێو ئەم ماڵباتە گەوهەرینە دێتە ئەژمار.هەر بۆیە گەر ئاوڕێک لە تاکە تاکەیان بدرێتەوە،ئەو ڕاستییەت لە لا دەردەکەوێت وێڕای خۆتەیارکردن بە زمانی زانست،خەمخۆرییەکەیشیان بەرانبەر نەتەوەکەیان لە باڵاترین ئاستدایە. دیارە ئەم پرسە بە ژێرخانەکی بەهێزی پەروەردەیی دەگەڕێتەوە و ئەو ڕاستییەمان لە لا خویا دەکات تا چەندە لەسەر بنەمای پەروەردەیەکی کوردانە دەڕۆن و ڕاژە و خزمەتکردنی چاند و کولتووری کوردییان هەتا چەندە لە لا گرینگە. لێرەوە تێدەگەین لە لایەکەوە بارهێنانی زارۆک لەسەر بنەمای پەروەردەیەکی کوردانە و دواتریش گرتنەپێشی ڕێبازی زانستی بە بڵاوکردنەوە،پەرەپێدان و پێشخستنی چاند و زمانی کوردی لە لای ئەم ماڵباتە بەهەند وەرگیراوە. هەر ئەوەندە بەڵام کوڕ و کچی نێو ئەم بنەماڵە گرانقەدرە لە چەندان مەتەرێزی وەک دەروازەی زانست،وەرگێڕان،نووسین و میدیا و ڕاگەیاندنی کوردی سەرقاڵ و مژولی ڕاژە و خزمەت بە زمان و کولتوورەکەی خۆن. ئەم ماڵباتە بە درێژایی تەمەن، هەردەم ڕووناکایی بە گەلەکەی بووە و لە هەر وشە، نووسین،ئاخاوتن و دەرکەوتنێکدا،تەنێ هەر یەک پەیڤ خۆ دەنوێنێت و بەس؛ ئەویش ناوی پیرۆزی “کوردستان”ە.

نووسین و توێژینەوە: هەمەر نەریاوی

ژێدەر:

• دیوانی هیوا قادر،چاپخانەی هاووڵاتی،2012،کوردستان
• باوکی خۆشەویستم،ماڵئاوا،نامەی دیاکۆ ئیبراهیمی بۆ کۆچی دواییی باوکی کە لەسەر قەبرەکەی لە لایەن ئازاد ئیبراهیمی(1979)،نووسەر و میدکاکاری ناسراوی کوردەوە خوێندرایەوە.
• کورتە باسێک لەسەر ژیانی مامۆستا مەلا سەعید ئیبراهیمی،ئازاد ئیبراهیمی،ماڵپەڕی هاژە،خاکەلێوەی 1401ی هەتاوی
• دوو چڵە نەرگزی نیشتمان و تەمەنێک خزمەت،هەمەر نەریاوی،دووحەوتەنامەی لووتکە،ژمارە 30،مارتی 2018

لە ڕاستەوە: عومەر فارۆقی- محەممەد ئیبراهیمی- هەمەر نەریاوی- ئیبراهیم ئەحمەدی – ئیرەج عیبادی.

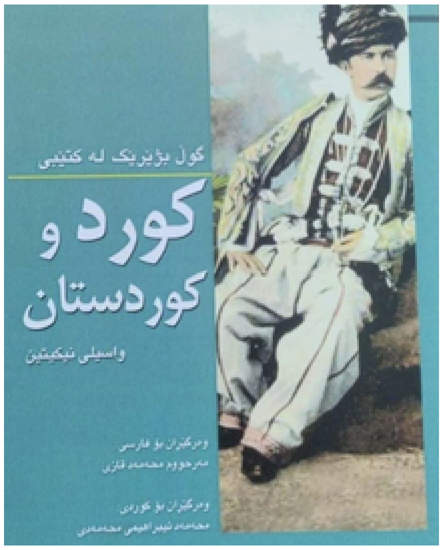

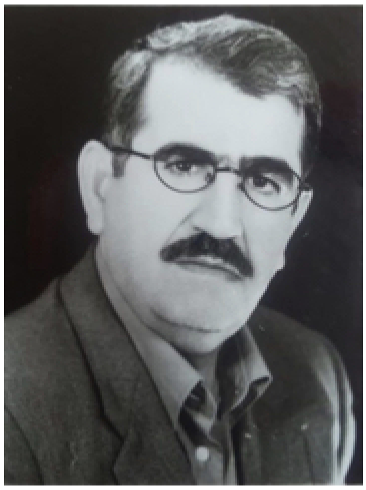

لە دڵی ڕادیۆوە.. هەمەر نەریاوی

(بۆ کۆچە پاییزییەکەی حیسامەدین ئەمین)

گەر بمهەوێت کورت و پوخت سووکە ئاوڕێک لە ژیانی مامۆستا و پەروەردەکار، نووسەر و شاعیر "حیسامەدین ئەمین" بدەمەوە، سێ قۆناخ دەگرێتەوە.

قۆناخی یەکەم ڕووی لە خودی ژینگەی سنە و دواتر خولی مامۆستایەتییە کە دەبێتە وانەبێژ و مامۆستای قوتابخانە لە کوردەواری و بگرە چەندان شاری فارسنشیندا. ئەم مێژووە ساڵانی خوێندنی ئەم کەسایەتییە لە شاری سنە و دواتر زانستگەی تاران دەگرێتەوە. بە واتایەکی ڕاستر،ساڵی 1324ی هەتاوی(1945)لە سنە کۆتایی بە خوێندنی دواناوەندی دەهێنێت. ساڵی 1337(1958)لە زانستگەی تاران،لە بەشی زمان و ئەدەبی فارسی وەردەگیردرێت و لەو مەتەرێزە زانستییەوە درێژە بە خوێندنی باڵا دەدات. قۆناخێکی هەرە هەستیاری ژیانی حیسامەدین ئەمین کە ڕووی لە بواری پەروەردە و بارهێنانە و وەک مامۆستای قوتابخانە بەوپەڕی بەرپرسیارێتییەوە ئەم ئەرکە گرینگە ڕادەپەڕێنێت. دواتر هەر لە تاران درێژە بە خوێندنی باڵا دەدات و بڕوانامەی ماستەر لە زمان و ئەدەبی فارسی وەردەگرێت و وەک مامۆستای قوتابخانە بۆ ماوەی چەندان ساڵ، وانە بە قوتابییان دەڵێتەوە.

لە ڕێی خوێندنەوەی نووسینی نووسەرێکی فارسینووسەوە بە ناوی "عیسا سەفا"لە بن سەردێڕی"مامۆستای یەکەم"، پتر پەی بە توانا و ژیریی و

ئاستی باڵای زانستیی و هەروەها بەمشووربوونی حیسامەدین ئەمین لە هەمبەر چینی دەستکورت و هەژاری کۆمەڵگە دەبەین و تازە تێدەگەین سیما تیشکاوییەکانی نەتەوەکەمان تا لەژیاندان،چەندە تەنیا و غەریب و نامۆ دەژین. نووسەرێک کە بە چەند بەرە سەرچاوەی خزمەت و ڕاژەیە و چەنـــدان نەوە پێـــدەگەیینێت،دواتر لە لایەن خـــودی نەوەی نوێوە پەراوێز دەخرێت و تا لەژیاندا دەبێت، غەریبانە دەژییت.

ئەمە چەند تەنیایین تا لەژیانداین و چەندە دەورمان جەنجاڵە بە مردن!

ئەم دەردە هەژێنەرە ئینتیزاری هەر هەموومان دەکات، بۆیە پێویستە کـاری هەرەقەتـی بە بکرێـت و ئەمە گرینگییـش لە ڕێـی پەروەردە و بارهێنانەوە مەیسەر دەبێت. گەرەک بە ژێرخانی کولتووریی کۆمەڵگە خەبات بکەین و وەک چلۆن لە پێناو دەستخستنی دەستکەوتی ماددییدا تێدەکۆشین،دە هەنـدێ بە بنیاتنـانی ژێرخـانێکی بەهـێـز و پتەوی فەرهەنگی بۆ کۆمەڵگەکەمان هەوڵ بدەین. لە داد و ئینساف بەدوورە کە مرۆ پێشڕەوەکانی کۆمەڵگەکەمان لە هەر بوارێکی زانستیدا بەم چەشنە تا لەژیاندان،غەریبانە و بێناز بژین و هەرکە پێی ژینیان هەڵوەری،تازە ئەودەم جەنجاڵ بەپا بکەین و شینیان بۆ بگێڕین.
دواتر ئەم نووسەرە فارسینووسە باس لە خەمخۆرییەکانی حیسامەدین ئەمین وەک مامۆستای قوتابخانە دەکات کە چلۆن ڕێبازی ژیانی خودی خۆی دەگۆڕێت و دەبێتە چرا بۆ ئەم و دەیان قوتابیی دیکە.
بەڵام قۆناخی دووەمی ژیانی ئەم کەسایەتییە ڕووی لە دنیای میدیا و ڕاگەیاندنی کوردییە. ساڵی 1337ی هەتاوی(1958)دەگەڵ ڕادیۆ کوردیی تاران دەکەوێتە هاوکاری و بەم چەشنە پێی بە ڕادیۆ دەکرێتەوە و سەرەتا وەک بێژەر دەست بە خەباتی میدیایی دەکات.
تا ساڵی 1344(1965)لەسەر خەباتی میدیایی لە ڕادیۆ کوردیی تاران بەردەوام دەبێت. پاش ئەوەی ڕادیۆ کوردیی تاران بە ساڵانێک وەشان و پەخشی دەوەسـتێت،بەشی زۆری خەباتکارانی ڕادیۆ کـوردیی تـاران دەگوێزرێنەوە بۆ ڕادیۆ کوردیی کرماشان و لەو شارەوە درێژە بە خزمەت و خەباتی خۆ دەدەن. هەر لەم سەنگەرەوە حیسامەدین ئەمینیش لەبەر ئەوین و هۆگری بە کولتوور و زمانی کوردی،ڕوو لە شاری قەسری شیرین دەنێت و لەوێوە درێژە بە هاوکارییەکەی دەگەڵ ڕادیۆ کوردیی کرماشان دەدات. بە واتایەکی ڕاستتر،لە ساڵی 1345ی هەتاوییەوە تا ساڵی 1351(1972)لە ڕادیۆ کرماشاندا کار دەکات. دواتر دەگەڕێتەوە تـاران و لەسـەر داواکـاری کەسـایەتی نـاوداری کـورد،دوکتەر "محەممەدسـدیق موفتیزادە"(1300-1363)(1921-1984)،دیسـانەوە لە ڕادیۆ کوردیی تاران درێژە بە هاریکاری دەدات و ئەم هاوکارییەیش

تا ساڵی 1357ی هەتاوی(1978) بەردەوام دەبێت
بەدرێژایی تەمەنی نەزیک بە 80 ساڵەی ڕادیۆ کوردی لە پار و بەشی ڕۆژهەڵاتی نیشتماندا (1325ی هەتاوی،1946ی زایینی)سەدان مرۆی خەباتکار و خەمخۆری زمان و چاندی کوردییمان پێ شک دێت کە لەم ڕۆچنەیەوە سەرچاوەی ڕاژە و خزمەت بوونە و هەوڵی بووژاندنەوە، بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی فەرهەنگ و زمانی کوردییان داوە. پێ ڕوونە ناوێکی ناسراو و دیاری ئەم مەیدانە هەراو و بەرینەیش"حیسامەدین ئەمین"ە کە نزیکەی 11 ساڵ لە ڕێی ڕادیۆ کوردییەکانی تاران و کرماشانەوە وەک سیمایەکی درەوشاوە،خزمەتی زمان و کولتووری کوردی دەکات و جێپەنجەی بەسەر دیرۆکی ڕادیۆ کوردییەکانەوە دیارە. ئەو قۆناخەی حیسامەدین ئەمین ڕوو لە ڕادیۆ کوردی دەنێت،دەیان سیمای نەتەوەیی و خەمخۆر لە ڕادیۆ کودییەکانی تاران و کرماشاندا مژولی خزمەت بە سامانی فەرهەنگیی کورد دەبن. دوکتۆر محەممەدسدیق موفتیزادە(1921-1984)،شوکروڵڵا بابان(1923-2012)،خەسرەو خان شێخکانلوو(1925-2004)هومایۆن کەمانگەر(1942)،مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی(1913-2001)،سوارە ئێلخانیزادە(1937-1976)،سەیید ئیبراهیم ستوودە(1926-2000)،عەزیز عەلەوی(1930-2019)،سەیید جەلال نیزامی(1951)،سەیید تایەر هاشمی(1915-1991)،مەلا محەممەد ڕەبیعی(1932-1996)،دوکتۆر عابید سیراجەدینی(1923-1995)،میدیا زەندی(1940-2008) و عوسمان ئەحمەدی(1937)،تەنیا چەند ناوێکی دیاری ئەم بەستێنە دێنە ئەژمار. لەو چاخ و خولەدا ڕادیۆ بە قۆناخێکی هەستیاردا تێدەپەڕێت کە بە قۆناخی زێڕین دەناسرێتەوە،چونکە دەوری فێرگە بۆ هەر هەموو کورد دەبینێت. ئەم دەستکەوتە مەزنە بەر حیسامەدین ئەمینیش دەکەوێت.
دوا قۆناخ و سێیەم قۆناخ لە ژیانی حیسامەدین ئەمین ڕووی لە ساڵانی پاش خانەنشینبوونە کە دەگەڕێتەوە سنە و تا دوا ڕۆژانی ژین هەر لەم شارەدا دەمێنێتەوە. ئەم ساڵانە خەمساردییەکی فرەی پێوە دیارە کە بەشی سەرەکی بەرەکی خۆی دەگرێتەوە کە لە هەمبەر چاپ و بڵاوکردنەوەی نووسینەکانیدا کەمتەرخەم دەبێت کە دیارە ئەم پرسەیش بۆ خۆ گەلێک هۆ و هۆگەری لە پشتە. بەشەکەی دیکەیشی ڕووی لە خەمساردی کۆمەڵگە بەرانبەر بەم کەسایەتییەیە کە وەک پێویست ئاوڕی لێ ناداتەوە.
چەندان جار لە نزیکەوە ئەم کەسایەتییەم بینیبوو و دەگەڵی قسەم کردبوو. مرۆیەکی سادە و ڕۆحسووک و ئارام بە جانتا گچکەکەی سەرشانی بە شەقامەکانی شاردا دەهات و دەچوو بەڵام تەنیایی و دۆخی سەختی ژیان و گوزەران ئەو بەست و تاقەتەی لێ بڕیبوو تا پێکەوە بە

وردی لەسەر مێژووی ڕادیۆ و گەلێک پرسی دی باس بکەین و ڕووپێوەی دوێنێ هەڵبدەینەوە. ئەمە قەدەری بە سەدان سیمای ناودیاری کوردە کە تا لە ژیاندان، بە دۆخێکی سەختدا تێدەپەڕن و هەرگیزیش وەک پێویست ئاوڕیان لێ نادرێتەوە. هەر بۆیە هەگبەی ڕەنگاڵەییەکەی تەمەن دەگۆڕێ خۆ دەبەنە بن گڵ و کەمەڵێ لە خەرمانەیەک یادەوەریی ڕەنگین و زەنگین بێبەش دەبێت.

شیاوی ئاماژەپێدانە "حیسامەدین ئەمین"، ساڵی 1315ی هەتاوی(1936)لە شاری سنە دیدەی لە ڕووی ژیان هەڵدێنێت. بۆ خۆی دەڵێ،خەڵکی گوندی"باینچێ"ی سنەیە.

سەد مخابنیش ئەم نووسەر و شاعیرە درەنگانی شەوی 14 لەسەر 15ی ڕەزبەری 2724(6ی ئۆکتوبەری 2024)لە نێو ماڵەکەی لە شاری سنە بۆ هەمیشە چاوانی لێک دەنێت و هەگبەی ساڵانی خزمەت و خەمخۆری بۆ یادگار بەجێ دەهێڵێت.

ژێدەر:

• ماڵپەڕەی عیسا سەفا، بەشی ئەدەبی www.assa safa.net

• ڕادیۆ کوردیی تاران لە بەردەم دەروازەی دیرۆکدا،هەمەر نەریاوی،گۆڤاری ڕێزان،ژمارە3،ڕێبەندانی 1393ی هەتاوی

• وتووێژی گەڵان نیوز دەگەڵ حیسامەدین ئەمین،ماڵپەڕەی گەڵان نیوز،گەڵاڕێزانی 1402

• وتووێژی کوردپرێس دەگەڵ حیسامەدین ئەمین، بەشی فەرهەنگ و هونەر،8ی تەمووزی 2019

پلار، لە قەڵای ڕۆشنبیرییەوە دەنگ هەڵدەبڕێت. . هەمەر نەریاوی

(پەیڤێک بۆ کۆڕی ساڵانەی تەنزی کوردی)

پاش چاوەڕوانییەکی زۆر و خەباتێکی دوور و درێژ و فرەوانی خەمخۆرانی چاند و فەرهەنگی کوردی، یەکەمین کۆڕی زانستیی ساڵانەی تەنزی کوردی لە بن ناونیشانی "پلار"، ڕۆژی چوارشەممە، 13ی پووشپەڕی 2724 (3ی جۆلای 2024) لە شاری "مەریوان"ی قەڵای پتەوی ڕۆشنبیریی ڕۆژهەڵاتی نیشتمان بە پشکداریی جەماوەری فەرهەنگدۆست و شارەزایانی بواری ساتیر بەڕێوە چوو.

کۆڕەکە ئێوارە تا درەنگانی شەو درێژەی هەبوو و لە کۆتاییشدا بە بەخشینی سپاسنامە و دیارییەکی ڕەنگاوڕەنگیی بە وتاربێژ و بەشدارانی پانێلەکان دوایی هات.

کۆڕەکە، سێ پانێل و چەندان وتاری لە خۆ دەگرت. لە پانێلی یەکەمدا چیرۆکنووس و ڕەخنەگری ئەدەبی، دوکتۆر ئەحمەد غوڵامی بە توێژینەوەیەک لە بن سەردێڕی "ژیانی ئایرۆنیک و گەڕانێکی گاڵتەجاڕانە لە بێ هیواییدا (خوێندنەوەیەک بۆ فیلمی "هیوا"ی یەڵماز گۆنای) (1937-1984)، سینەماکاری ناوداری کورد و دواتر "ناسر وەحیدی" (1958) چیرۆکنووس و نووسەریش بە بابەتێک بە ناونیشانی "تەوس لە چیرۆکەکانی حەسەن قزڵجیدا"، دەروویەکیان لە ڕووی ڕەهەندە جیاوازەکانی تەنز لە لای ئەم دوو کەسایەتییە کوردەوە. ئەکتەر و شانۆکار، دوکتۆر قوتبەدین سادقی، (1952) ئاوڕی لە تەنز لە ئەدەبی شانۆیی دایەوە کە زۆرتریش خوێندنەوەکەی پشتئەستوور بە ڕۆچوون بە ئەدەبی فەرەنسایی و فارسیدا بوو و کەمتر لای لە خودی ئەدەبی کوردی کردەوە کە بە لای نووسەری ئەم دێڕانەوە هۆکاری ئەم پرسەیش دەگەڕێتەوە بۆ کاڵبوونی ئەزموونی ئەم کەسایەتییە لە خوێندنەوەی پەڕتووکی کوردی یان بە واتایەکی ڕاستتر، خەمساردیی و بەهەندوەرنەگرتنی بەرهەمی زمانەکەی خۆی و قاڵبوونەوەی بۆ زمانەکانی دیکەوە.

پانێلەکەی دی، دوو توێژینەوەی لە خۆ دەگرت لە بن

سەردێڕی"ئەدەبیاتی ناجەد و قابیلیەتەکاش شێعرەی کوردیەنە" کە نووسەر و توێژەر و ڕۆژنامەوانی ناودیاری ڕۆژهەڵات،"عادڵ محەممەدپوور"(1957) پێشکەشی کرد و هەروەها شیعرێکی تەنزی چاپنەکراو بە شێوەی لێکی کە توێژەری ناوئاشنا "حەمەڕەشید ئەمینی"(1954) ئاوڕی لێ دایەوە.
مافناس،دوکتەر ئەسعەد ئەردەڵان(1947)لەسەر فەلسەفەی تەنز بە خوێندنەوە بە ئەدەبی فارسی وتارێکی پێشکەش کرد. لە سێیەم پەنێلدا نووسەر و تەرەوان و شاعیر"جەبار شافعی زادە"(1978) ئاوڕی لە ئەدەبی منداڵانی کورد و بێبەشبوونی لە تەنز دایەوە کە یەک لە توێژینەوە باڵکێشەکانی نێو ئەم کۆڕە بوو. ئەم نووسەر و توێژەرە کوردە بە زمانێکی پاراو،باسی لە کەموکووڕیی و کەلێنەکانی لەم بوارەدا کرد و ڕەخنەی لە خەمساردیی نووسەر و ڕۆشنبیری کورد لەم پەیوەندییەدا گرت کە مخابن جێگە و پێگەی منداڵەی کورد لە نێو ڕووبەری ئەدەبی کوردیدا گەلێک نزم و نەوییە و شاعیر و نووسەری کورد هەرگیز ئەدەبی منداڵانی لە لا نەبووەتە پێرەشەکی سەرەکی و ئەوەیش لەم بوارەدا بەردیدە دەکەوێت زێتر بە گەورەساڵە نووسراوە و سەدی یەکی پێرەشەکانی زارەکی کورد لە خۆ ناگرێت. ئەم توێژەرە بە هێنانەوەی دەیان میناک و نموونە،دە هێندە جوانی بە بابەتەکەی بەخشی.
دووەم بابەت لەم پەنێلەدا ڕووی لە تەنز لە شیعر و فۆلکلۆری کوردی بوو کە لە لایەن عەداڵەت کەریمی و دوکتەر ڕووناک سەمەدییەوە نووسرابوو کە بابەتەکە عەداڵەت کەریمی پێشکەشی کرد.
دواتر لە کورتە ڤیدیۆیەکدا ئاوڕ لە تەمەنێک خەباتی ئەدەبیی نووسەری ناوداری کوردی فارسینووس"مەنسوور یاقووتی"(1949)درایەوە. دوا بەشی کۆڕەکەیش چەندان وتاری لە خۆ دەگرت. میدیاکار،شاعیر و نووسەر"هەمەر نەریاوی"بە بابەتێکی توێژینەوەیی لە بن سەردێڕی"دەروویەک لە ڕووی تەنز(بەمکوەبوونەوە لە تەنز لە ڕادیۆ کوردیدا)بەشداری کۆڕەکەی کرد.
ئەم بابەتە لەبەر ئەوەی کەوتبووە درەنگانی شەو،نووسەر و توێژەر زێتر ئاوڕی لە میناک و نموونەکانی تەنز لە ڕادیۆ کوردی دایەوە تا بتوانێت بڕێک لە بێتاقەتی شەو لە لای بەشداران بڕەوێنێتەوە. ئەم توێژینەوەیە دواتر چاپ و بڵاو دەکرێتەوە و دەخرێتە بەر دیدەی هۆگرانی ئەم بەستێنە.
پاشان دوکتەر "خالق جەلیل نژاد"سەیدای زانستگە،باسی لەسەر فەلسەفەی تەنز کرد. دوا بابەت ڕووی لە خودی کەسایەتی یەکەم،بەڕێوەبەر و خەمخۆری ئەم کۆڕە،"خاڵد ڕەووف"(1974) بوو کە دەیەویست ئاوڕ لە هۆکارەکانی گەشەنەسەندنی تەنز لە کوردەواریدا

بداتەوە کە بەوپەڕی سینگفراوانییەوە لە بەر بەتاقەتبوونی جەماوەری بەشدار،وازی لە بابەتەکە هێنا. لە وتارەکەی لیژنەی داوەرانیشدا ئاوڕێک درایەوە لە کرچوکاڵبوونی بەشی فرەی وتار و بابەتە بەرێکراوەکانی بۆ کۆڕەکە،خەمساردیی نووسەران بەرانبەر ژانری تەنز، نزمبوونی ئاستی تەنز لە ڕووبەری ڕۆشنبیریی کوردیدا و چەند خاڵێکی دی.کۆڕەکە، بە بەخشینی سپاسنامە و پێزانینی تایبەت بە بەشدارانی پەنێلەکان و وتاربێژان کۆتایی هات.
دیارە یەکەمین هەوڵەکان هەمیشە وەک هەنگاوی بەرایی سەیر دەکرێن و زۆریش ئاسایی دەبێت کە کەموکووڕییان پێوە دیار بێت نەخاسما بۆ ئەمەی کورد و خەمخۆرانی ئەم بوارە کە سەرەڕای گشت کێشە و ئارێشە و کەند و لەندەکانی بەردەم،سەربەندانە و بوێرانە هەنگاوی یەکەمیان هەڵگرت. نووسەری ئەم چەندە دێڕە هەقی دەخوازێت کۆڕەکانی داهاتوو هەزار هێندە زەنگین و ڕەنگینتر ببن کە پێ ڕوونە ئەم گرینگییەش بە یارمەتی و هاوکاریی دڵسۆزان و شارەزایانی ئەم بەستێنە مەیسەر دەبێت و پێویستە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی پاڵپشت و یارمەتیدەر بێت و لە هیچ چەشنە هاریکارییەک بۆ سەرخستنی ئەم پرۆسە گرانبارییە درێخی نەبێت.
شیاوی ئاماژەپێدانە کۆڕەی ساڵانەی تەنزی کوردی ڕۆژی چوارشەممە،13ی پووشپەڕی 2724(3ی جولای 2024)لە هۆڵی مامۆستا “قانع”ی سەر بە ئیدارەی فەرهەنگ و ئیرشادی ئەم شارە بە هۆی هەوڵ و خەمخۆریی ئەنجوومەنی فەرهەنگی،ئەدەبیی مەریوان و پەیفکاتەر لە شاری مەریوان بەڕێوە چوو.

هۆمەر نەریاوی

کۆنفرانسی میرزا ئەحمەد داواشی و پەیڤێک. هۆمەر نەریاوی

بەڕێوەچوونی هەر چەشنە کۆبوونەوە،کۆنفرانس و فێستیڤاڵێک، یەک لە پێوەرەکان بۆ کۆمەڵگەیەکی سەردەمیانە دێتە ئەژمار و گەرەک بەهەند وەربگیردرێت. ڕووداو و بویەری لەم چەشنە،هەوایەکی تازە بە نێو کۆمەڵ دەگوازێتەوە و دەرفەتێکیش دەخاتە بەردەم کۆمەڵەی ڕۆشنبیری

تا بە ئامادەییەکی باشترەوە بە داهاتوو، پلان و بەرنامە دابڕێژێت.
ڕاستە ئەمەی کورد لەم بوارەدا هەشتاکە خاوەن ئەزموونێکی دوور و درێژ نین و بگرە لە سەرەتادایین، لە هەنگاوی شیاویشمان ناوە.
بە ساڵانێک دەچێت لە شار و دەڤەرە جۆربەجۆرەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا یان لە ڕێی دەزگە و دامەزراوە فەرمییەکان یانژی ناوەندە سەربەخۆکانەوە چەندان کۆنفرانس و فێستیڤاڵ بەڕێوە دەچێت.
هەر کامە لەم ڕووداوانەیش بە گوێرەی کەشوباکە،هەڵگری کەموکوڕی تایبەتمەندییەکن. بەڵام ئەوەی لەم نێوانەدا گرینگە ڕووی لە دەستەی بەڕێوەبەرە کە تا چەندە لە ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی ئەم پرسە هەستیارەدا شارەزا و پسپۆڕن و بە پلانەوە بەرەو پیری ڕووداوەکە دەڕوات. تا چەندە لە بانگهێشتی میوان و خەڵکانی ڕووناکبیر و پسپۆڕی ئازاد و سەربەخۆدا بڕیاربەدەست بە خۆیەتی و کرۆکی ڕووداوەکەی بەلاوە گرینگە.
دەڤەری هەورامان بە هەموو پار و بەشەکانییەوە لە چاو ناوچەکانی دیکەی کوردستان (لە بەر گەلێک هۆ و هەوگەر)لەم سەنگەوە هەژارترە و ئەو دەرفەتەی پێنەدراوە وەک پێویست خۆی لەم بوارەدا تاقی بکاتەوە.
ئەوە لە حاڵێکدایە کە هەورامان،ئەو ناوچە زەنگین و دەوڵەمەندەی کوردستان دێتە ئەژمار کە خاوەنی مێژوو و چاند و کولتوورێکی دێرین و ڕەنگاڵەییە و هەر لە کۆنەوە تا هەنووکە بە هەزاران سیما و کەسایەتی دروشاوەی لە گەلێک بواردا تێدا هەڵکەوتووە کە بەشێکیان کەمتر ئاوڕیان لێ دراوەتەوە.
“میرزا ئەحمەد داواشی”(1905-1980)، یەک لەو کەسایەتییە دیارانەی ئەم ناوەی نیشتمان دێتە ئەژمار کە بەداخەوە لە خودی ناوچەکەی خۆیشیدا غەریب دەنوێنێت و کەمتری لەسەر نووسراوە. بە چەند ساڵێک دەچێت کە “تۆژینگەی کوردستاناسیی زانستگەی سنە” باسکی هیممەتی لێ هەڵماڵیوە و تا ئێستا چەند کۆنفرانسێکی لەم پێوەندییەدا بەڕێوە بردووە. بەڕێوەبردنی کۆنفرانسەکیش بە شاعیر و سیمایەکی ناوچەی هەورامان جێی پێزانین و دەستخۆشیی فرەوانە. وەک خودی بەڕێوەبەرانی کۆنفرانسەکە ئیشارەتیان پێداوە،نزیکەی شەش مانگێک بەو پرسەوە سەرقاڵ بوونە و هەموو هەوڵەکیشیان خستووەتە گەڕ تا کۆنفرانسەکە بەسەرکەوتوویی بەڕێوە بچێت. سەرەنجام ڕۆژی 19ی گوڵانی 2724 (8ی مای 2024)کۆنفرانسەکە لە زانستگەی سنە و لە چەند پەنەلێک(لە دوو هۆڵی مەولەوی و فیردەوسی)دا بەڕێوە چوو.
بە پێویستی دەزانم لەسەر ئەم کۆنفرانسە ئاماژە بە چەند خاڵێک بدەم.
یەکەم خاڵ، ئەوەی لە ناوەندێکی زانستی دەوڵەتەوە و چاوەڕوان

دەکرێت، بایەخدانان بە نەزم و تەکووزی و پلان و بەرنامەیە کە ئەم خاڵە لە کۆنفرانسەکەدا ئەوەند بەرديدە نەدەکەوت و شپرزییەکی فرەی پێوە دەبینرا.

دووەم،کەسایەتییەکی فارسزمانم لە نێو کۆنفرانسەکەدا بەرچاو نەکەوت کە وتار یان بابەتێک لەسەر میرزا ئەحمەد داواشی پێشکەش بکات کەچی پێشکەشکار بەردەوام خۆی بە باڵای زمانی فارسیدا هەڵدەواسی. هەروەها زمانی ئاخاوتن و قسەکردنی چەند وتاربێژێکی کۆنفرانسەکەیش لە ئاست پێگەی ناوەندێکی زانستیدا نەبوو و زۆتر شیاوی کۆڕ و دانیشتنی نێو فەرمانگە فەرمییەکان بوو!

سێیەم، نەبوونی بەرنامەیەکی چڕ و پڕ و دانانی کاتێکی دیاریکراو بۆ وتاربێژان بوو کە هەر ئەم پرسە هەرا و زەنایەکی لە نێو هۆڵەکەدا نابووەوە.

چوارەم،خۆهەڵواسینی بەڕێوەبەران بە”فەرهەنگی ئێرانی”!دا بوو کە بووبووە بنێشتەخۆشەی تەنانەت چەند وتاربێژێکیش و بەردەوام پاتە دەکرایەوە کە گوایە پێویستە میرزا ئەحمەد و کەسایەتییەکانمان بە هەموو ئێران بناسێندرێن کە ئەرچی وەک خودی خۆم بە چاوێکی ئەرێنی سەیری ئەم پرسە دەکەم بەڵام ئەمە ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگرە کە نەک کۆمەڵگەی ئێرانی بگرە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی ئێرانییش هەرگیز فەرهەنگ و چاندی کوردی لە لای نەبووەتە پەرێشێکی نەک سەرەکی بگرە لاوەکییش و تەنانەت فرە جاریش بە هەڕەشە دادەنرێت. بەڵگەیش لەم پێوەندییەدا یەک و دووان نین. دیوێکی ئەم پرسە، ڕاست درێژکراوەی سیاسەتە دزێوەکەی ڕژێمی پاشایەتیی حەمە ڕەزا پالەوی(1919-1980) لە هەمبەر مێژوو و کولتووری کوردە کە ئەو سەردەمە لە ڕێی سیمایەکی ناسراوی وەک “ڕەشید یاسمی”(1896-1951) یەوە جێبەجێ دەکرا.

پێنجەم، بەڕێوەچوونی پانێلەکان لە دوو هۆڵی جیاوازدا بوو کە ئەرچی دەرفەتی دەخستە بەردەم بەشداربووان بە گوێرەی حەز و ویستی خۆ بڕیار بدەن بە کامە پانێل پشکدار بن،لێ لەبەر چەند هۆکارێک،ئەم پرسە بۆ خۆ بشێوییەکی لە کۆنفرانسەکەدا دروست کردبوو.

شەشەم، قەرەباڵغبوونی ناوەرۆک و بەرنامەی کۆنفرانسەکە بوو کە هیچ پێویستی نەدەکرد ئەو هەموو وتار و بابەت و وتاربێژەی تێدا جێ بکرێتەوە هەر ئەمەیش بە لایەنێکی لاوازی کۆنفرانسێکی زانستی دادەنرێت.

حەوتەم،سەرەڕای ئەوەی بەڕێوەبەران ئاماژەیان بەو خاڵە دەدا کە گوایە نزیک بە شەش مانگێکە بەو ڕووداوەوە سەرقاڵن بەڵام لە باری ڕاگەیاندن و میدیاییەوە کارێکی ئەوتۆی بۆ نەکرابوو؛تەنانەت لە نێو خودی شاری سنەدا بەزەحمەت دوو لافیتە و پارچەنووست بەرديدە

دەکەوت کە بۆ کۆنفرانسەکە پەلکێشت بکات. بە واتایەکی دی، بەشێکی فرەی ڕۆژنامەنووس و میدیاکاران هەر ئاگاداری ڕووداوەکەیش نەبوون. ئەوە لە حاڵێکدایە لەسەر لافیتەی خودی کۆنفرانسەکە بە "کۆنفرانسی نەتەوەیی" ناودێر کراوە!
هەشتەم، ئەمە وتەی سەرزاری بەڕێوەبەرانی کۆنفرانسەکە بوو کە ئێمە دەمانەوێت نەک لە ئاستی کوردەواری بگرە لە هەموو ئێراندا میرزا ئەحمەد داواشی بناسێنین کەچی زۆربەی بەشداربووان ڕووی لە خودی بەڕێوەبەرانی زانستگە و بەشێکی گ□و□چنکراو و هەرە کەمی ڕووناکبیرانی ناوچەی هەورامان(ڕوانسەر،جوانڕۆ و پاوە) بوو. بە واتایەکی ڕاستتر، نووسەر و ڕۆشنبیرێکی دەڤەر و ناوچەکانی دی کوردستانت لە کۆنفرانسەکەدا بەردیدە نەکەوت کە ئەمە ڕاست بەپێچەوانەی بانگەوازەکەی ئەم بەڕێزانەیە. گەلێک پێویست بوو بازنەکە بەرفرەوانتر بکرێت و نووسەر و □وناکبیری فرەتر بۆ کۆنفرانسەکە بانگهێشت بکرێت(ئەگەر تەنێ وەک بەشداربوویش بێت.).
سەرەڕای ئەم خاڵانە بەڵام هەمیشە یەک لە بەشە باک□شەکانی فێستیڤاڵ و کۆنفرانسەکان ڕووی لە بەشی پەراوێزە کە هەلێکی شیاو بۆ بەشداربووان بە مەبەستی ئاشنابوون بە سیما و کەسایەتییە جۆربەجۆرەکان دەڕەخسێنێت. زۆر جار پرسە جیاوازەکانی بەرباس لە کۆڕ و دانیشتنەکانی پەراوێزی ئەم چەشنە جڤین و کۆبوونەوانە،گەرم و گوڕتر لە خودی کۆنگرەکان دەنوێنن و دەرفەتێک بۆ بەشداربووان دروست دەبێت تا پێکەوە بکەونە گفتوگۆ و باسوخواس و بیر و ڕاگۆڕینەوە. هەر ئەم پرسەیش دواتر کۆنفرانس و ک□بوونەوەی دیکەی بەدوادا دێت. گەرەک ئاماژە بەم خاڵەیش بدرێت کە ژمارەیەک نووسەر و توێژەری وەک حەمەڕەشید ئەمینی،سەیید ئیسماعیل حسێنی،محەممەد یەعقووبی، ئەکرەم وڵەدبەگی،سابیر عەزیزی،عوسمان نووری،عەداڵەت کەریمی و هتد لە پەنێلەکاندا پشکدار بوون و لەسەر لایەن و ڕەهەندە جیاوازەکانی ژیان و شیعر و کەسایەتیی ئەدەبیی میرزا ئەحمەد داواشی قسەیان کرد. هەروەها کۆنفرانسەکە چەندان وتاربێژیشی لە خۆ دەگرت کە لەو نێوانەدا دەکرێت ئیشارەت بدەینە کەسانی وەک محەممەدعەلی سوڵتانی،سەیید موعتەسەم سەییدزادەی هاشمی،یادگار کەریمی،حسێن محەممەدی(کوڕی شاعیر)،مەسعوود بینەندە و هتد.
کۆنفرانسەکە بە هەموو خاڵە ئەرێنیی و لاوازەکانیەوە کۆتایی هات؛ئومێدە بۆ لەمەوبەدوا کۆنگرەی بەپێزتری بەدوادا بێت.
جێی ئاماژەپێدانە ناوەندی توێژینەوەی کوردستاناسی ساڵی 1379ی هەتاوی(2000)لەسەر ڕەزامەندیی بەشی توێژینەوەی وەزارەتی زانست، توێژینەوە و تەکنۆلۆژیای ئێران، گرووپی توێژینەوەیی زمانناسیی و تۆرەی کوردی دامەزرا و چالاکیی فەرمیی خۆی دەست پێ کرد. دواتر دوو

لقی توێژینەوەیی "لێکۆڵینەوە لەسەر مێژوو و فەرهەنگی کوردستان" و لێکۆڵینەوەی ستراتژیک و پەرەپێدانی کوردستان" هاتنە ئاراوە و ڕێبەندانی ساڵی 1394ی هەتاوی(2016)،مەڵبەت بۆ توێژینگەی کوردستاناسی دەرچوو.

پێویستە ئاماژە بەم خاڵەیش بدرێت وەک لە دیوانەکەی شاعیردا هاتووە، میرزا ئەحمەد داواشی،کوڕی محەممەد، ساڵی 1323ی کۆچی(1905)لە شاری "ڕوانسەر"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەدایک دەبێت. (دیوانی میرزا ئەحمەد داواشی،ل14)

میرزا ئەحمەد دواتر بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی وشیاریی خۆی لە چەند بوارێکدا ڕووی لە چەند گوندێکی ئەم ناوە دەکات و وەک لە خودی دیوانە چاپکراوەکەیشیدا ئیشارەتی پێدراوە، تا دوا ساڵی ژیان لە گوندی"کانی خەران"دا دەمێنێتەوە. میرزا ئەحمەد،پەیوەندییەکی نزیکی دەگەڵ ژمارەیەک شاعیر و نووسەری ناسراوی وەکوو سەیید تایەر هاشمی(1915-1991)،شێخ محەممەدسەعید نەقشبەندی(1930)،محەممەدعەلی سوڵتانی(1957) و هتد بووە. یەک لە خەسڵەت و تایبەتمەندییە سەرەکییەکانی شیعری میرزا ئەحمەد داواشی نزیککردنەوەی زار و بنزارەکانی زمانی کوردییە کە ئەم پرسە بۆ ژمارەیەک بە ناو نووسەر و توێژەری ئەستا لە دەڤەری هەوراماندا کە سەد مخابن لە بەر ناشارەزایەتی یان هەر هۆکارێکی تەماویی دی، دەیانەوێت کەلێن بخەنە نێو زمانی کوردییەوە، زۆر جێی تێڕامان و سەرنجڕاکێشە. شیعری ئەم شاعیرە، باشترین بەڵگە بۆ سەلماندنی ئەم ڕاستییە دێتە ئەژمار کە زمانی کوردی،دارێکی پڕ لقوپۆپە کە هەر کامێ لە زار و بنزارەکانی دەبنە مایەی دەوڵەمەندیی خودی شادارەکە.

سەرەنجام ئەم مرۆڤە نیشتمانپەروەرە ساڵی 1980 کۆچی دواییی دەکات و لەسەر وەسییەتی خۆی،لە ئارامگەی "سەروەیس"و لە تەنیشت مەزاری "وەیسی قەرەنی"دا دەنێژرێت.

بە وتن دەشێت کە" سەروەیس"دەکەوێتە بەشی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و بەسەر بەرزاییەکەوە لە نێوان جادەکەی ڕوانسەر-کرماشاندایە و نزیکەی 7 کیلۆمەترێک لە جادەی سەرەکییەوە دوورە. وەک دەگوترێت مەزاری "وەیسی قەرەنی"لەوێیە. ساڵانەیش بە هەزاران کەس بۆ هاتنەدی مرازیان،ڕوو لەوێندەرە دەکەن.

هیجران

تا کەی لە هیجران دووریت بناڵەم؟
تا کەی بە مەیلی،هاوار وە ماڵەم؟
تا کەی چون"فەرهاد"ئاهر بشۆ لەم؟
بەدینە چون تۆ،باوەڕ نەکا پێم
هەر من چون فەرهاد ئاوارەی چینم

شەهید شەیدای،شێوەی شیرینم
هەر من پەرێ تۆ،هوون دڵ وەردم
هەر من پەرێ تۆ،گرانەن دەردم
نە نە وە ڕاسی،ڕاز نەبا تەکەم
بوویەرە چێشەن، تەقسیرا تەکەم
هەر من چون مەجنوون،وەیلان هەردم
زەلیل و زار و زەبوون و زەردم
تۆ بیت وە"تەرسا"ی لاو شێوە شیرین
من بیم وە"سەنعان"،دەیری بیم لە دین
من هەر لە سەفا، تۆ لە جەفا بیت
گونای من چێشەن،وێت بێوەفا بیت
(دیوانی میرزا ئەحمەد داواشی،ل219)
ژێدەر:
دیوانی میرزا ئەحمەد داواشی، کۆکردنەوەی حسێن محەممەدی و پێداچوونەوەی حەبیبوڵڵا کەریمی، تاران، پەخشکاری ئیحسان،چاپی یەکەم،1389ی هەتاوی

پەڵەهەورێکی بەهاری و سووکەڵەبەفرێکی زستانە.. هۆمەر نۆریاوی

(مەنووچەر کەیخسرەوپوور لە خەیاب□دانی مندا)

پاش ئەوەی لە نەوەدەکانی هەتاوی(2011)بەملاوە ڕووم ل□ □ شاری سنە نا،ئاشنا بە زۆر سیما و کەسایەتی پەرۆش و خەمخۆری نێو ڕووبەری وێژە و ئەدەب بووم.
ڕۆژێک دەگەڵ نووسەر و شاعیری هاوڕێم "ئیرەج عیبادی"(1949)لە تەک مرۆیەکی ڕۆحسووک و وریای نێو ڕووبەری ئەدەب شارەزایەتیم پەیدا کرد. کاک ئیرەج وتی،چیرۆکنووسە و کرماشانییە و زۆر دەمێکە لە شاری سنەدا دەژیت.
ب□و □□زانە دەگەڵ کاک ئیرەج پێکەوە بە فارسی قسەیان دەکرد،خۆم دە

قسـەیان تێهەڵقورتانـد و وەبەر لۆمەم دان. عەرزی چیرۆکنووسـە خـاکەڕاکەم کرد، هـاوڕێ گیان، کەڵهوڕی، دیـالێکت و زاراووەیەکـی دەوڵەمەند و زەنگینی زمانی کوردییە و "ئەڕا وەگەرد یەک وە کوردی قسە نییەکەن"؟

ڕوخساری میهرەبانی پێدەکەنی و شۆقێکی سەیر دایگرت. ڕاست وەبیر چیرۆکنووسـی پێشڕەو و مرۆدۆسـت"ئەلی ئ□شـ□رف دەروێشیان"(1941-2017) کەوتمەوە. ڕەنگە ڕۆژبەرەکەی ئەم ڕووداوە کە ئێستا ئاماژەی پێدەدەم، بۆ پتر 25ساڵ لەمەوپێش بگەڕێتەوە. دەستم دابـووە وەرگێڕانی کۆمەڵەچیرۆکێکـی ئەم نووسـەرە. کـاتێک کورتەچیرۆکەکانم بۆ دەخوێندەوە، بە دەستێکی چاویلکەکەی دادەگرت و نەرمە ئەسرینێک بە ڕوومەتە پڕ میهرەکەیدا دەتکایە خوار. دەمبینی چەندە بە کوردییەکەی خەنی دەبوو و بزەیەک دەزایە نێو نیگایەوە.

ئەم ڕووداوە پـاش 20ساڵ،جـارێکی دی بەڵـام ئەم جارەیـان لە شـاری سنەدا پاتە بووەوە کە ئەویش ئاشنابوون بە مەنووچەر کەیخسرەوپوور بوو. ئیدی لەو دەمەوە ئاشنایەتییەکەمان ڕووی لە هۆبەی نزیکتر نا و پێکەوە بەردەوام لەسەر ئەدەبی دوێنێ و ئەمڕۆی کوردی و گەلێک تۆرەوانی کورد قسە و باسمان دەکرد و بیر و ڕامان دەگۆڕییەوە.

مەنـووچەر کەیخسـرەوپوور،لە کۆتـایی چلەکـانی هەتاوی(کۆتـایی شەسـتەکانی زاییـنـی)دەبێتە مامۆسـتای قوتابخـانە. قوتـابییەکی ئەمەکناسـی نووسـەری گەلپەروەری کـوردی فارسـینووس"ئەلی ئەشـرەف دەروێشیان"بوو. ئەوەی ڕۆژێک لە ڕۆژان سووکە پێوەندییەکی دەگەڵ نووسەری مرۆدۆست"ئەلی ئەشرەف دەروێشیان"بووبێت،دەزانێت چەندە خاوەنی ویژدانێکی بێدار و ڕۆحێکی یاخی بووە. دەروێشیان،هەرگیز لە بەرانبەر ملهـوڕ و سـتەمکاردا بێـدەنگ نەبـووە و لە ڕێـی پێنووسەکەیەوە هاواری بڵند دەکردەوە. مەنووچەر کەیخسرەوپووریش سەردەمێک لەم نووسەرەوە نزیک دەبێتەوە کە لە قۆناخێکی هەستیاری ژیاندایە و تازە دەبێتە مامۆستای قوتابخانە و لە بن ڕاوێژ و ڕێنمونییەکـانی مـرۆی پێشڕەوی وەک دەروێشیـان دا دیـدەی زێتـر بەرەوڕووی جیهانی چوارتەنیشت دەکرێتەوە و دواتر ئەم هەموو وانەیە بۆ ژیان دەکار دەگرێت و درێژە بە ڕێبازی مرۆییەکەی ئەم جۆرە سیما درەوشاو□ن□ دەدات.

مەنووچەری مامۆستای قوتابخانە،نامەیەک بۆ ئەم نووسەرە پێشەنگ و جوایەزنووسە دەنێرێت و ئەویش وەرامی نامەکەی دەداتەوە و چەند پەڕتووکێکیشی بۆ دەنێرێت. نامەکەی دەروێشیان ئەوەندە کارتێکەری قـووڵ لەسـەر مەنـووچەر کەیخسـرەوپوور دادەنـێت کە هەم درێـژە بە خوێـندنی بال□ـا و خوێـندنەوە دەدات و هەمیـش هەر بە ڕێبازی□ک□یـدا دەڕوات.

لە بەشێکی نامەکەی مامۆستا ئەلی ئەشرەف دەروێشیان دا هاتووە:" مەنووچەری ئازیز، نامەکەتم وەرگرت. بوویت بە مامۆستای قوتابخانە، ئەرکێکی گەلێک چەتوون و گرانە. بەڕێوەبردنی ئەرکی دیتران(خەڵکانی دی) بەرپرسیارێتییەکی پڕ گرانە. پەروەردەکردنی مرۆ، ئەرک و کارێکە لە هەموو کەسێک ناوەشێتەوە. ئەگەر ئەرکێکی دیکەت لە ئەستۆ بووایە ئەوە دەکەوتەوە سەر خۆت چلۆن هەڵسوکەوت بکەیت لە،مامۆستایەتی ئەرچی لەم وڵاتەدا ئەوەندە بایەخی پێنادرێت، ئەرک و کارێکی گرینگ و مایەی شانازییە. مەڵێ ئیدی بوومە مامۆستای قوتابخانە. ئەمە سووکایەتی و بێڕێزیکردنە بە پێگەی ئەرەستوو(322-384ی پێش زایین). هاوڕێی ئازیزم،کاتێک لە پێناو ڕۆشنگەرییدا خەبات دەکەیت،گەرەک ئاگات لە شێوەی ئاخاوتن و قسەکردنت بێت. سەرەڕای خوێندنەوەی بەردەوام،پێویستە درێژە بە خوێندنەکەت بدەیت. هیچ پێویست ناکات تەنە لە بەشی پزیشکیدا وەربگیردرێیت و درێژە بە خوێندن بدەیت. ڕوو لە بەشی ئەدەب و زانستە کۆمەڵایەتییەکان بکە،کە مرۆڤناسی بخوێنە،زانستی پەروەردە بخوێنە. فرە زمانیش ببە.

سەمەد(1939-1968)(مەبەست،سەمەد بەهرەنگییە کە بە چیرۆکنووس و نووسەرێکی پێشڕەو لە ئەدەب و وێژەی فارسیدا دادەنرێت. وەرگێڕ)جگە لەوەی مامۆستای قوتابخانە بوو،فرە زمانی ئینگلیزییش بوو بوو و ئەو هەموو کتێب و پەڕتووکەیشی نووسی".(ژیوار،ل64)

پێویستە ئیشارەتیش بەم خاڵە بدرێت کە مێژووی نامەکەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1348ی هەتاوی(1969).

مەنووچەر کەیخسرەوپوور ئیدی بە دید و ڕوانگەیەکی تازە و جیاوازەوە دەڕوانێتە پیشە و کاری وانەوتنەوە و تەمەنێک بەوپەڕی پەرۆشییەوە وانە بە قوتابییان دەڵێتەوە. کەچی بەشێکی کات و ساتەکەیشی بە ڕۆچوون بە دنیای ئەدەب خاسما خوێندنەوەی چیرۆک و ڕۆمان و دواتر چیرۆکنووسین تەرخان دەکات.

سەردەمێک لە تەورێز دەبێت و درێژە بە خوێندنی باڵای دەدات و ئەزموونی خۆی لەو شارەدا دەوڵەمەندتر دەکات و ئاشنا بە گەلێک کەسایەتی ڕووناکبیر دەبێت. دواتر بە زۆر شار و شارۆچکەی کوردستاندا دەگەڕێت و لە کۆڕ و کۆبوونەوەکاندا ئەزموونی ساڵانی خوێندنەوەی خۆی دەخاتە بەردەم.

ئیرەج عیبادی،لە کتێبی"ئەنجوومەنی ئەدەبیی مەولەوی،لقی سنە"دەنووسێت:" کات،کاتی وتار و ئاخاوتنی مەنووچەر کەیخسرەوپوورە،ئارام و هێمن لەسەر مێزەکەی دانیشتووە. نووسەرێکی کرماشانی دانیشتەی سنە. زنجیرە وتارەکانی لە بن سەردێڕی"لێکدانەوەی ئەدەبی چیرۆکنووسی"گەلێک باڵکێشە؛پێشتریش

نووسینەکانی لە چەندان گۆڤار و بڵاڤۆکدا چاپ و بڵاو بوونەتەوە. لە گلێرکردنەوەی ئەفسانە و فۆلکلۆر، پەندی بەرینان و بەیت و مەتەڵە کوردییەکاندا دەگەڵ ئەلی ئەشرەف دەروێشیان هاوکاری کردووە”.(ئەنجوومەنی مەولەوی،ل71)

ئیرەج عیبادی هەروەها لەسەر ئەم چیرۆکنووسە دەڵێ:”مەنووچەر لە ڕێی منەوە پێی بە ئەنجوومەن کرایەوە و بوون بە ئەندام”.(سەرچاوەی پێشوو،ل138)

بەرهەمەکانی مەنووچەر کەیخسرەوپوور سەلمێنەری ئەوەن ئەم نووسەرە تا چەندە لەسەر چیرۆک و ڕۆمان قووڵ بووە. لە ڕاستیدا چیرۆکنووسێکی وریا و بلیمەت بوو. مەنووچەر کەسخسرەوپوور چونکە خوێنەرێکی وریا و وشیاری شیعریش بوو،لەم بوارەیشدا توانای خۆی تاقی کردووەتەوە و خاوەنی زۆر شیعری ناسک و پاراویشە. ڕەنگە شیعری مەنووچەر وەک چیرۆکەکانی قووڵ نەبن بەڵام زمانە شیعرییەکەی سادە و ساکار و پڕ واتایە. تۆ بنۆڕە چەندە ساکار لە قووڵ چاو لەم چەند چەمکە(ژیان،مردن،ئەڤین،دابڕان،یاد)دەکات:

ناچاریت هەر دەبێ بژیت..
چەمەڕای مردن بمێنیت،
ئەڤین هەر تاقە جارێکە،
دابڕان پڕپڕ ئەستەمە،
یادت،پاتە دەبێتەوە و
ناوی تۆش،.(….)..!؟..

مەنووچەر،تا دەهات پتر شەیدای ئەدەبی کوردی دەبوو و لە کۆڕ و دانیشتنەکاندا بە پێی توانا بە کەڵهوڕی قسەی دەکرد و هەر جارە و گۆشەیەک لە زانستە بەرفرەوانەکەی بە ئامادەبوو و بەشدارانی کۆڕەکان دەخستە ڕوو.

ڕاستیت گەرەکە ئەو سەردەمەی مەنووچەر دەست بە نووسین دەکات،زمانی کوردی دەرفەتی وەک ئێستای لەبەردەم نەبووە کە ئەوەند گشتگر بووبێت؛هەر بۆیە وەک سەدان نووسەری کوردی دی، بە فارسی دەنووسێت و بەری هزر و ئەندێشەی دەخاتە نێو چوارچێوەی ڕووپەڕەی گۆڤار و ڕۆژنامان.

ڕۆچوونی من بە دنیا گچکە و پڕمیهرەکەی ئەم نووسەرەدا سەلمێنەری ئەم ڕاستییەیە مەنووچەر، دەورێکی کارا لە ئەنجوومەن و بنکە ئەدەبییەکانی شاری سنەدا هەر وەک ئەنجوومەنی مەولەوی، بێسارانی،ئاوێنەی کوردستان،لووتکە و هتددا دەبینێت. گەلێک کورتە چیرۆک و نووسینی لە گۆڤار و بڵاڤۆکەکانی سنەدا هەروەک ئاسۆ،تاڤگە،(دیار کهن)،ژیوار،لووتکە و…چاپ و بڵاو بوونەتەوە.

شـــاعیر و تۆرەوان،”غەریـــب کوردســـتانی”(1967)کوڵی دڵەکەی بۆ دواکۆچەکەی ئەم نووسەرە بەم چەشنە دەردەبڕێت :

کزەی وەفر لـویل وە ڕێی ڕاخەوە
دەنگ دووس ناتێ وە ئێڵاخەوە
چەوم کەفتە زێد کوێنە هەواران
زێد هەر ئەو زێدە و نەمەنیە یاران

مەنووچەر کەیخسرەوپوور بەشێکی فرەی تەمەن و ژیانی لە شاری سنە و خوێندنگەکانیدا تێدەپەڕێنێت، بە واتایەکی دی،لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران ڕوو لەم شارە دەکات و تا دوادەمی ژینیش هەر ل□ ســ□ن□دا دەمێنێتەوە و هەر ســ□ن□یش دەبێتە دواهەواری؛هەر بۆیە لەم سۆنگەوە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی و بگرە دەزگای پەروەردە و بارهـێنانی ئەم شارە گەلێک قەرزباری ئەم مرۆ ڕۆحسووکەیە. بە سەدان کوڕ و کەنیشکی ئەم شارە لە ڕێی وانەکانی مەنووچەر کەیخسرەوپوورەوە هەر لە خوێندنگەوە تا بنکە و ناوەندە ئەدەبیی و چاندییەکان گەشەیان کردووە و دواتر بۆ خۆ بوونەتە مامۆستا،نووسەر،تۆرەوان،ئەندازیار و پزیشک. مەنووچەر،نمـوونەی هەرە بال□ای مامۆستایەکی ڕاستینەی قوتابخانە بوو. وەک مامۆستا “شەریف حوسێن پەناهی”(1954)دەڵێ:

دەنگی بەرزی دەرسی جوان
ئەڕوا بەرەو ئاسمان
(ملوانکەی شین،ل25)

ئەم خ□ســ□□□ت و تایبەتمەنـدییە بە جـوانترین شێـواز لە لای ئەم مەنووچەری مامۆستای خوێندنگە خۆی دەردەخست.

شیــ□اوی ئاماژەپێــدانە چیرۆکنـــووس و شــــاعیر”مەنووچەر کەیخسرەوپوور”سال□ی 1326ی هەتاوی(1947)لە شاری شائاباد(ئیسلامئاوای ئێستا)سەر بە ستان و پارێزگەی کرماشان،لەدایک دەبێت. لە تەورێزدا بڕوانــامەی بکالۆریوســی زەوینـاســی وەردەگرێــت و دواتـر لە خوێنـدنگەکانی شـاری ســنەدا دەبێتە مامۆســتای قوتابخـانە و لەم بوارەدا درێژە بە ڕاژە و خزمەتەکەی بە قوتابییانی کورد دەدات.

تا ئێستا سێ بەرهەم لەم نووسەرە چاپ و بڵاو بووەتەوە کە بریتین لە:نهێنی ئەو چیرۆکە کۆنە،نووسراوە پەرش و بڵاوەکانم و گێتی لە زمان منەوە.

سەد مخابن ڕۆژی سێشەممە،8ی ڕەشەممەی2723(27ی فێبریوەری 2024) دڵە میهرەبانەکەی ئەم چیرۆکنووسە لە شاری سنە لە لێدان کەوت و لە گۆڕستانی بەهەشت محەممەدیـی ئەم شـارەدا بۆ هەمیشە لە خـاکی نیشتماندا ئارامی گرت.

پەڵەهەورێکی باراناوی
لە هەورێکی باراناویی بەهار دەچوو،

نەرمێ دەهات،دادەباری و
وەکوو بزەش،
تەنێ سێبەرێکی نەخشین،
لە خەیاڵدان دا جێ دەما.
کە د□ پ□یقی،
خودی خۆی زەردەخەنە بوو،
شیرین شیرین،
لەسەر دڵان ڕۆ دەنیشت و
بۆ هەمیش□
لە ئەلبۆمی یادگاردا
نەخشی دەبەست.
ئەم ڕێبوارە چاوبەفرینە،
لە ڕەشەممەی چاوکاڵەوە،
چاوی هەر چاوەنۆڕی بەهار و
نەرمە بارانێ وەک خۆی بوو،
کەچی دڵە نەرمۆڵەکەی دەیگوت:
“مەنوو”گیان، بەسیەتی لێدان،
ئارام بگرە و بۆ هەمیشە
بگرە وچان.

سنە
9ی ڕەشەممەی 2723

ژێدەر:

1 – گ□ڤ□اری ژیوار،ژمارە 3،ساڵی حەوتەم، بەفرانباری 1394ی هەتاوی، نامە مێژووییەکەی ئەلی ئەشرەف دەروێشیان بۆ بەرزڕاگرتنی پێگەی مامۆستا
-2 ئەنجوومەنی ئەدەبیی مەولەوی، لقی سنە، ئیرەج عیبادی، پەخشکاری تەوەکولی، تاران، چاپی یەکەم، 1400ی هەتاوی
3 – ڕووپەڕی غەریب کوردستانی لە تۆڕە جڤاکییەکاندا
4 – ملوانکەی شین، شەریف، چاپی پێنجەم، چاپخانەی پەیام، مەهاباد، 1979 (1358ی هەتاوی)

منطقه آزاد کردستان طبلی توخالی که همه بر آن کوبیدند
مشارکت انتخاباتی با شعور یا با شعار ؟
دوره ی اسلحه کشی بر روی حیوانات کی تمام می شود ؟
بیانیه ی جبهه متحد کورد در محکومیت اعدام ها در عربستان
فروغ تمام وزن زنانگی شعر ایران است
نامه تاریخی علی اشرف درویشیان در تجلیل از مقام معلم
چرمچی: آزادی وقتی از حد خارج شود اندیشه از بین می رود
شناسایی موانع بازدارنده حمایت مالی از ورزش کردستان
یادداشت‌های بی‌مزه و منت یک لیسانس بیکار
تمرکز گرایی - دولتی کردن آموزش و بازتولید نابرابری

ادبی

نامه تاریخی علی اشرف درویشیان به معلم جوان (منوچهر کیخسرو پور) در تجلیل از مقام معلم

منوچهر عزیز

۱۳۹۸ علی اشرف درویشیان

علی اشرف درویشیان

برخی از آثار درویشیان:

ترجمه:

زمانی دایک و ڕۆژێک.. نووسین و توێژینەوە: هەمەر نەریاوی

کلیلەوشە: زمانی دایک،زمانی ئۆردوو،زمانی بەنگالی،زمانی کوردی،هەژار موکریانی،خانای قوبادی

دەستپێک: زمان بۆ پێناس و ناسنامەی هەموو نەتەوەیەک دادەنرێت. زمانی دایک، بۆ زمانی یەکەمی منداڵ دەگوترێت و یەکەم زمانیش دێتە ئەژمار کە منداڵ فێری دەبێت و دەکاری دێنێت و ئەویش بریتییە لە بەشێکی سەرەکی ناسنامەی کەسێکی، جڤاکیی و چاندیی زارۆک. لە ڕاستیدا زمانی دایک، بەو زمانە دەگوترێت مرۆ بە یەکەمجار فێری دەبێت، توانای بەسەردا دەشکێت، باشتر دەتوانێت پێی بئاخفێت ، بەکاری بێنێت، خۆی پێ بناسێت و خەونی پێ ببینێت.
زمانی کوردییش، بە یەک لە زمانە هەرە دەوڵەمەندەکانی سەرگەی زەوی دادەنرێت کە خودانی چوار دیالێکتی دەرین و زەنگینە کە هەر کامە لەم زاراوانەیش،دەیان بنزاریان لێ دەکەوێتەوە.
مێژووی خەبات لە پێناو پاراستنی زمانی دایکدا مخابن بەخوێن دەنووسرێتەوە و ئەم دیرۆکەیش دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1952 و خۆپیشاندانی بەنگالەکانی بن حوکمی ڕژێم و دەسەڵاتی ئەو کاتی پاکستان کە دەیەویست زمانی ئۆردوو بەزۆرەملێ بەسەریاندا بسەپێنێت.
ئەم توێژینەوەیە دەیەوێت سەرەتا ئاوڕێک لە خودی پێناسەی زمانی دایک و پاشانیش گرینگیی و بایەخی زمانی دایک بداتەوە و ئەو ڕاستییەیش بخاتە بەردەم خوێنەر کە تا چەندە گرینگە مرۆ بۆ پاراستنی کولتوور و چاندەکەی خۆ، پارێزەری زمانەکەی بێت.
مێژوویەک بۆ زمانی دایک:
نیوچەی دووگەی هیندستان کە سەردەمی خۆی لە بن ڕکێف و حوکمی بەریتانیدا بووە،لە ساڵانی 1947-1948دا گۆڕانێکی قووڵ بەخۆوە دەبینێت و چوار وڵات دەبنە خاوەنی کیانی سەربەخۆی خۆ. یەک لەم وڵاتانە پاکستان دەبێت کە لە بەشی ڕۆژاوای، خەڵکەکەی بە ئۆردوو و بەشی ڕۆژهەڵاتی بە زمانی بەنگلایی یان بەنگالی قسە دەکەن. ڕۆژی 21ی فێبریوەری ساڵی 1952 شەڕشۆڕێک لەو پارەی بن حوکمی پاکستان لە لایەن بەنگالییەکانەوە دەست پێ دەکات کە ئەرچی خوێن دەڕژێت بەڵام لە ئەنجامدا دەسەڵات و ڕژێمی پاکستان پەملی زمانی بەنگالییەکان دەبێت و بە فەرمی ددان بە زمانیاندا دەنێت.

دیاکۆ هاشمی(1965)،نووسەر و زمانناس لە وتارێکدا سەبارەت بە زمانی دایک دەنووسێت: “هەموو یاسا نێونەتەوەیییە جیهانییەکان پاڵپشتی لە مافی زمانیی نەتەوەکان دەکەن. باشترین میناک لەو پێوەندییەدا “جاڕنامەی جیهانیی مافی زمان”ە کە “حەسەن قازی”(1946)لە زمانی ئینگلیزییەوە وەریگێڕاوەتەوە سەر زمانی کوردی. بۆ نموونە لە ماددەی 26دا دەڵێ: “هەموو کۆمەڵگە زمانییەکان لێان دەوەشێتەوە پەروەردەیەکیان هەبێ کە دەرفەت بدا بە ئەندامەکانیان بەتەواوی زمانی خۆیان فێر بن و لێی ڕابێن”.

(دیاکۆ هاشمی،زمانی دایک)

لە وڵاتانی زێتر تاکڕەوی جیهانی سێیەمدا کە باوەڕیان بە یەک زمان، یەک نەتەوە و یەک ئاڵا هەیە،لەمێژە ئەم سیاسەتە پەیڕەو دەکرێت و دەرفەتی ئەوە بە کەمەنەتەوەکانی نێو ئەو وڵاتانە نادرێت لە پەنا زمانی فەرمیدا،زمانی نەتەوەکانی دیکەیش بخوێندرێت و پێی بنووسرێت. هەر ئەم سیاسەتە چەوتە،دەنگی نەتەوە بندەستەکانی کە خودان زمانی سەربەخۆن، بڵند کردووەتەوە و ئەم نەتەوانەیش لە پێناو پاراستنی زمانەکەی خۆدا تا هەنووکە خەباتێکی دوور و درێژیان کردووە و هێشتایش ئەم خەباتە هەر درێژەی هەیە و بە سەد داخەوە هێشتاکە گەلێک وڵات و ڕژێم هەیە کە دەرفەتی خوێندن و نووسین بە زمانەکانی دی نێو چوارچێوە دەستکردە جوگرافییەکەی خۆی نادات.
کوردیش، یەک لەو نەتەوە دێرینانەی مێژووی مرۆڤایەتی دێتە ئەژمار کە پاش دابەشکران لە نێوان چوار ڕژێمدا هەر لەو سەردەمەوە تا هەنووکە بۆ پاراستنی زمانەکەی خۆی خەبات دەکات و لەم پێناوەیشدا قوربانییەکی زۆری داوە لێ هەرگیز دەستبەرداری زمانەکەی نەبووە و هەنووکەیش لەسەر داوا ڕەواکەی مکوڕە.

شاعیر و وەرگێڕی ناودیاری کورد”ناسر حیسامی”(1959) خاوەن شیعرێکی گەلێک ناسک و پاراو لەم پێوەندییەدایە کە قسەی نێو ناخی گشت تاکێکی کورد دەکات:

مەلان کاتێک لە باغان پۆل دەبەستن
درەخت کاتێک لەبەر باران دەوەستن
کە نەیزاری قەراخ گۆلاو لەبەر (با)
وەکوو شمشاڵژەنێک،شمشاڵ بەدەستن
مرۆڤی سەرزەوی کاتێک کە شادن،
کە غەمبارن،کە هوشیارن،کە مەستن
کە گیانداران لەبەر ئازار دەناڵن
دەنا کاتێک ئەویندار و بەهەستن

هەمووی بە زمانی خۆ دەدوێ و دەخوێنێ
ئەدی بۆچی زمانی من دەبەستن؟
(زمانی دایک، ناسر حیسامی)

2ی ڕەشەمە(21ی فێبریوەری)ساڵی 1999 لە لایەن ڕێکخراوی نەتەوەکانەوە بە داکۆکی و پشتیوانی لە زمانی کەمەنەتەوەکان و پاراستن و پێشگرتن بە فەوتانی زمانیان، بە ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک ناودێر کراوە.

بەڵام ئەم ڕۆژە(2ی ڕەشەمە)،لە نێو ڕووپەلی ڕۆژمێری نەتەوەی مەدا،ڕۆژی کۆچی دوایی کەسایەتییەکی نەتەوەپەروەریشە کە هەموو تەمەن و ژیانی خۆی بە زمان و چاندی میللەتەکەی بەخشی.

هەژار موکریانی(1921-1991)،یەکێکە لە کۆڵەکە و ئەستووندەکە سەرەکییەکانی پارێزەری چاند و زمانی کوردی کە لە ڕێی شیعر،وەرگێڕان و نووسینەوە،زۆرترین ڕاژە و خزمەتی زمانەکەی کردووە. هەژار بە یەک لە خەمخۆرە هەرە قەتییەکانی ئەم زمانەیش دادەنرێت، تا بەوەندەرە دەڵێ:

بە کوردی دەژیم، بە کوردی دەمرم
بە کوردی دیدەم،وەرامی قەبرم
بە کوردی دیسان زیندوو دەبمەوە
لەو دنیاش بە کورد تێهەڵدەچمەوە
(بۆ کوردستان، هەر کوردم،ل21)

لەسەر مێژووی ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک، گەلێک پەڕتووک نووسراوە و بە سەدان وتاری زانستییش بڵاو بووەتەوە. بۆیە بە پێویست نازانم پتر لەسەر ئەم پرسە بڕۆم.

ئەوەی بە لای منەوە گرینگە و پەیوەستە هەڵوێستەی لەسەر بکرێت،سیاسەت و پلانی فەرهەنگییە کە زمان بە کۆڵەکە سەرەکییەکەی لەقەڵەم دەدرێت و گەرەک کورد لە ڕێی سیاسەتێکی ڕوونی فەرهەنگییەوە،هەر لە ژێرخانەوە دەست پێ بکات و پەروەردەی بنەڕەتی بەهەند وەربگرێت. ئەگینا دواتر ئاڵۆزستانێک چێ دەبێت و هەر یەکێ و لە سووچێکەوە(بە ناوی زمانی دایک)، بە تەورەکەی دەستی، پەل و پۆی دارەکەی دەبڕێتەوە. کەس دژ بە فرەزاراوەیی و ئاوەدانەوەی هەرەقەتی لە دیالێکتە هەرە دەوڵەمەندەکانی زمانی کوردی نییە و بگرە لەسەر هەمووانیشە بەهەندیان وەربگرین.

ئەمە ڕاستییەکی هەژێنەرە کە هەر لە تەنیشت خەمانەوە بە دەیان و بگرە سەدان زانستوەری کوردمان پێ شک دێت کە هەرگیز زمانی نەتەوەکەی خۆ،ڕۆژێک لە ڕۆژان نەبووەتە خەم و پەرۆشیان. تەنانەت زۆر جار لە کۆڕ و کۆنفرانسەکانیشدا سووکە بە لای زمانەکەی خۆدا

تێدەپەڕن کە گوایە،زانستیی نییە. نا بێژن بە خۆ هەرگیز توانای نووسینی وتارێکی زانستییمان بە زمانی خۆ نییە.

پێ ڕوونە شێوە هزرینی بەشێک لە مەڕەی زانستوەری کورد لە بن کارتێکەری زمانی سەردەستدایە و تا ئێستا نەیتوانیوە خۆ لە بن هەژمموونی ئەو زمانە دەرباز بکات. چونکە هێشتاکە لەژێر سێبەری ترسناک و بەری پەروەردە بە زمان و ئەقڵییەتی زاڵ و سەردەستدایە و بە خۆیشی باوەڕی بە خۆی و ناسنامەکەی نییە.

بەڵام با بزانین زمانی دایک چلۆن پێناسە دەکرێت و بۆچ گرینگە بەم زمانە بخوێنینەوە و بنووسین؟

وشەی دایک،لە باری زمانییەوە مەبەست هەمان سەرەکییە؛بۆیە زمانی دایک، هەمان زمانی باوباپیرانی مرۆیە. بە واتایەکی دی،زمانی دایک، بەو زمانە دەگوترێت کە مرۆ یەکەمجار فێری دەبێت،توانای بەسەردا دەشکێت،باشتر دەتوانێت قسەی پێ بکات،بەکاری بێنێت،خۆی بناسێت و خەونی پێ ببینێت.

بە زمانێکی دی،زمانی دایک،زمانی یەکەمی منداڵە و یەکەم زمانە کە زاڕۆڵە فێری دەبێت و دەکاری دێنێت و ئەویش بریتییە لە بەشێکی سەرەکی ناسنامەی کەسێکی، کۆمەڵایەتی و چاندیی زارۆک.

ئەی بۆچ زمانی دایک گرینگە؟

چونکە،زمانی دایک،شوناسی نەتەوەیە. هۆکارە بۆ ڕەنگدانەوە و وەرگرتنی دابونەریتی کۆمەڵایەتی نەتەوەکەی. لە ڕێی زمانی دایکەوە،منداڵ دەتوانێت باشتر خۆی بناسێت و هەست بە ناسنامەی بکات و باشتر دەتوانێت تواناکانی دەربخات. هۆکارە بۆ فێربوونی زمانی دووەم و هەروەها کرانەوەی بە ڕووی ناسینی زمانی نەتەوەی تردا. دەنگی دایک و سۆزی،وا لە منداڵ دەکات لە بیرکردنەوە و فێربووندا کاراتر و چالاکتر بێت.

بۆ گەشەکردن،منداڵ پێویستی بە سۆز و خۆشەویستیی دایک و باوک هەیە و ئەمەیش لە ڕێی زمانەوە دەگوێزرێتەوە.

پڕۆفیسۆر "کاتلین هێگ"،زماناس دەڵێ: "لە ڕێی زمانی دایکەوە دەتوانیت باشتر هەست و نەستت دەربڕیت".

دوکتۆر "موحەڕەم ئاقازادە"(1347ی هەتاوی،1968)توێژەر و ڕاوێژکاری پێشووی بەشی فێرکاری لە بەرنامەی ڕێکخراوی نەتەوەکان،دەڵێ: "ئەوەی زمانی یەکەمی،زمانی خوێندنگە نییە،لە قوتابخانەدا تووشی نائەمنیی و ناهێوریی لە باری سۆزداریی و عاتیفییەوە دەبێت".

"ئیسمایل بێشکچی"(1937)،کۆمەڵناسی تورک و گەورە داکۆکیکاری مافی کوردان،دەڵێ:"ئەگەر بتەوێت نەتەوەیەک سەرشۆڕ و کۆیلە و بێناسنامە

بەت، پەیوەستە ئەلفبێی ئەو نەتەوەیە لەناو ببرێت و، ڕێگا نەدرێت بە زمانی دایکیی خۆی بدوێت".
شاعیری گەلپەروەری کورد، عەبدوڵا پەشێو(1946)یش دەبێژێت: "زمان، شەرەفمانە، ناموسمانە، غیرەتمانە، هەموو شتێکمانە".

ئەنجام:

زمان بە پێناس و ناسنامەی هەموو نەتەوەیەک دادەنرێت. مێژووی خەبات لە پێناو پاراستنی زمانی دایکدا مخابن بەخوێن دەنووسرێتەوە و ئەم دیرەکۆیێش دەگێڕێتەوە بۆ ساڵی 1952 و خۆپیشاندانی بەنگالەکانی بن حوکمی ڕژێم و دەستەڵاتی ئەو کاتی پاکستان کە دەیەویست زمانی ئۆردوو بەزۆرەملێ بەسەریاندا بسەپێنێت. بەڵام سەرەنجام ڕژێمی ئەو کاتی پاکستان ددان بە زمانی بەنگالیدا دەنێت و ئەم زمانە مافی خۆی وەردەگرێت. ڕێکخراوی نەتەوەکانیش بۆ داکۆکی و پشتیوانی لە زمانی کەمەنەتەوەکان و پاراستن و پێشگرتن بە فەوتانی زمانیان، ڕۆژی 21ی فێبریوەری ساڵی 1999 بە ڕۆژی جیهانیی زمانی دایک ناودێر دەکات. زمانی کوردییش، بە یەک لە زمانە هەرە دەوڵەمەندەکانی سەرگەی زەوی دادەنرێت کە خودانی چوار دیالێکتی دێرین و زەنگینە کە هەر کامە لەم زاراوانەیش، دەیان بنزاریان لێ دەکەوێتەوە. جگە لە پارەکی کوردستان(باشوور) ئەم زمانە هەرگیز بە فەرمی ددانی پێدا نەنراوە و دەرفەتی خوێندن و نووسین بەم زمانە نەدراوە کەچی سەرباری هەموو کەسپ و تەگەرەکانی بەردەم، توانیویەتی خۆی بپارێزێت.
فرەزاراوەیی لە نێو زمانی کوردیدا ڕاستە زۆر جار سەرئێشە دروست دەکات بەڵام سەرەشێیەکی شیرینە و گەر بە شێوەیەکی ئاوەزمەندانە و بە بیرەکی نەتەوەییەوە سەیر بکرێت، دەتوانێت فاکتەرەکی بەهێز بۆ یەکگرتوویی نەتەوەییش بێت. لەبەرەوە ئەرکی ئێمەی کورد لەم سەنگەوە گەلێک قورستر دەبێت کە پەیوەستە لە پێنا ناساندنی دیالێکتەک بە زمانی فەرمی، ئەو دەرفەتەیش بە شێوەی یەکسان بخرێتە بەردەم ئاخێوەرانی زاراوەکانی دیکەیش کە هەر کامە لە چوارچێوەی جوگرافیاییەکەی نیشتمانەکەیدا بە دیالێکتەکەی خۆی بخوێنێتەوە و بنووسێت تا هەموو پێکەوە ڕاگری خودی کێشەکە سەرەکییەکە بن کە ئێویش زمانی کوردییە و هەر لەم ڕێگەیشەوە دەتوانین هەستی نەتەوەیی لە نێو ناخماندا بەهێزتر بکەینەوە و هەرگیزیش بەدیدەی هەڕەشە و مەترسی چاو لە هیچ کامە لە دیالێکتەکانی زمانەکەمان نەکەین.
بەڵا هەموومان وەک خانای قوبادی(1704-1778) چاو لە زمانەکەمان بکەین:

ڕاستەن مواچان فارسی شەکەرەن
کوردی جە فارسی بەڵ شیرینتەرەن
پەی چێش؟ نە دەوران ئەی دنیای بەدکێش
مەحزووزەن هەر کەس بە زوبان وێش
(خوسرەو و شیرین،ل14)

ژێدەر:

1 – ڕۆژی نەتەوەیی زمانی دایک،دیاکۆ هاشمی،ماڵپەڕی یاگەی زمانی کوردی
2 – ڕووپەڕەی ناسر حیسامی لەسەر تۆڕی فەیسبووک
3 – بۆ کوردستان،دیوانی هەژار،دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس،چاپی چوارەم،هەولێر،2001
4 – ڕۆژنامەی شەرق و ماڵپەڕی ئەسغەر زارع کەهنموویی asgharzareh.ir ، شەممە 3ی ڕەشەممەی 1392ی هەتاوی
5 – ڕۆژنامەی "شەرق"،ژمارە 1471 ، ڕۆژی 3/12/1390،لاپەڕەی 19
6 – گۆڤاری بەیان،ژمارە 17،جۆلای 2021،بۆچ دەبێت بە کوردی بخوێنینەوە و بنووسین،هەمەر نەریاوی
7 – خوسرەو و شیرین،خانای قوبادی،لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاریی کورد،بەغداد،1975
و هەروەها چەندان ڕووپەڕەی دیکە لەسەر تۆڕە جڤاکییەکان

قاسپەی دەنگەکی هەورامانی.. هەمەر نەریاوی

(کورتە گوزەرێک بە ڕووبەرە هونەرییەکەی مامە بەخشەدا)

یەکەم: هەورامان، مەکۆی ڕەسەنترین نەغمە کوردییەکانە؛مێژووی هونەری کورد ئەمەمان پێ دەڵێت. ناخی هەر مرۆیەکی هەورامانی و بگرە خودی باڵندە و شاخ و داخی ئەم دەڤەرە لەوانەوە لە مەلەدی و ئاوازی هەرە کۆن و ڕەسەنە و هەشتاکە هونەرمەندان(سترانبێژ و ژەنیار)وەک پێویست نەیانتوانیوە ئەم سامانە هەرە زەنگین و دەوڵەمەندە بۆ ئەرشیف بکەن و بیخەنە سەر گەنجینەی هونەری کوردی.

دوویەم: لە خەیاڵدان و یادگەی گشت مرۆڤێکی هەورامانیدا سووچێک دانراوە بە گۆرانیبێژێک کە سۆزی ناخەکەی ڕاست لە دەنگی ژەرەژ و کەوی سەربەرزاییەکانی نیشتمان دەچێت. کە دەسترێت ،هەموو هەورامان خۆی دەبەتە مەلەدی و گۆرانیی کوردیت دە هێندە لە لا شیرینتر و لەبەردڵانتر دەبێت.

ئەم دەنگە خاوەنی ڕابردوویەکی گەشە و لە هەر شار و شارۆچکە و گوند و شاخ و پێدەشتێکی هەوراماندا زایەڵەی بەند و جێ پەنجەی خزمەتی دیارە.

“جەهانبەخش غەففووری”یان هەمان “مامە بەخشە”ی لای هەورامانییەکان، بە یەک لە دەنگە شاز و ڕەسەنەکانی سترانی هەورامی دادەنرێت و شانبەشانی کەڵە هونەرمەندانی وەک ئەسمان هەورامی(1935)،شەفیع کەیمنەیی(1942)، حەمەحسەن کەیمنەیی(1933)،جەمیل نەوسوویی(1946)و سەباح هەورامی(1962)،ڕابردوویەکی پرشنگداریان بە گۆرانی هەورامی دروست کردووە و ئەمڕۆکە بە سەدان هونەرمەندی دی،درێژەپێدەری ڕێباز و ڕێچکە هونەرییەکەی ئەم گۆرانیبێژانەن.

هونەرمەند بەخشە، بە یەک لە ئەستووندەکە سەرەکییەکانی ئاواز و مەلەدی ڕەسەنی کوردی دادەنرێت کە لە هەورامانی سەرکەشەوە دەنگی بە هەموو نیشتماندا بڵاو دەبێتەوە. هەفتا(70)ساڵە ڕاژە و خزمەت بە گۆرانی هەورامی بە خۆی بەڵگەیەکی هەرە ڕوونە بۆ سەلماندنی هەمان ڕاستی. ئەسمان کەیمنەیی،جەمیل نەوسوویی و فەتحوڵڵا جوانڕۆیی(1952)،لە هاوڕێ هەرە نزیکەکانی ئەم هونەرمەندە دێنە ئەژمار کە پێکەوە دەیان گۆرانییان تۆمار کردووە.

زۆر جار مرۆ کە گوێی لە گۆرانییەکی بەخشە دەبێت،لە کوێی ئەم گەردوونە بەرینە بیت،ڕاست خودی هەورامانی بیر دەکەوێتەوە چونکە ئاواز و مەلەدی ئەم بەشەی نیشتمان لە سترانیدا خۆ دەردەخات. ڕاستە ئەسمان کەیمنەیی بە “پاشای سیاچەمانە” دادەنرێت بەڵام بەخشەیش یەک لە کەڵەکە سەرەکییەکانی سیاچەمانەیە.

سێیەم: لەو نێوانەدا ئەوەی بەخشە لە گۆرانیبێژانی دی جیا دەکاتەوە،ڕووی لە وردە بەزم یان هەمان بەزمی چەپڵەیە لە نێو گۆرانیی هەورامیدا کە داهێنەرەکەی خودی ئەم هونەرمەندەیە و مۆرکی خودی خۆی پێوەیە. بۆیە بەخشەی هونەرمەند لە نێو گۆرانی هەورامیدا بە سەرتۆپی بەزمی چەپڵە لە قەڵەم دەدرێت.

چوارەم: بەخشەی هونەرمەند ڕاستە خەڵکی گوندی “شەشمە”ی سەر بە شارۆچکەی دەبزوێنی “نەوسوو”ە بەڵام هەر لە تەمەنی گەنجییەوە ڕوو لە شاری جوانڕۆ دەکات و بەشی زۆری تەمەنی لە قەڵای جوانڕۆدا وە پشت سەر دەنێت. هەر لەم ڕێگەیشەوە پەیوەندییەکی پتەو لە نێوان

د□ق□ری جافایەتی بە ناوەندێتی جوانڕۆ و نەوسوو دروست دەکات و هەر ل□ □□□ی ئەم هونەرمەندەوە بە سەدان لاوی گۆرانیبێژی ئەم ناوەی نیشتمان،شوێن ڕێچک□ی دەکەون و بە هەورامی دەسترن.
بەخشە بەدرێژایی تەمەنی، 50 گۆرانی بە گوڵجاڕی سترانی کوردی دەبەخشێت. کرمان کرمانە، ئەی کەڵی ملبەرز ، نەهیەی خاڵماوی،عەجەب فەڕ بەخشەن،گوڵە وەحاجی مریەم و ئاوەدان جوانڕۆ ،لە سترانە دیارەکانی مام بەخشە دێنە ئەژمار کە بۆ هەمیشە لە یادگەی مرۆی ئەم د□ق□ر□دا دەمێننەوە.
پێنجەم: هونەرمەند مامە بەخشە، یەکەم کەسیش دەبێت کە ئامێری دەف دێنێتە نێو گۆرانیی هەورامی و سۆزی نێو ئامێری دەف لە نێو تەکیە و خانەقا و مزگەوتەوە بۆ دنیای گۆرانی کوردی دەگوێزێتەوە و هەر لەم ڕێگەیشەوە دەنگی گۆرانی و ئامێر ئاوێتەی یەکدی دەبن. ئیدی لێرە بەدواوە سترانی هەورامی پێ دەنێتە نێو قۆناخێکی دی و زۆر خێراتریش بە هەر هەموو کوردستاندا بڵاو دەبێتەوە.
جێی ئاماژەپێدانە هونەرمەند جەهانبەخش غەففووری(بەخشە)ساڵی 1936(1316ی هەتاوی)لە گوندی “شۆشمێ”ی نێزیک شارۆچکەی “نەوسوو”ی سەر بە شاری “پاوە”ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەدایک دەبێت و سەرەنجامیش ڕۆژی 12ی گەڵاڕێزانی 2723(2023)لە تەمەنی 87 ساڵیدا لە شاری جوانڕۆدا کۆچی دواییی دەکات و خاکی ئەم ناوەی نیشتمان دەبێتە دوا هەواری.

هۆمەر نۆریاوی

ژێدەر:

1 – کەڵی ملبەرزوو هەورامانی،ماڵپەڕی فرات(ANF)،ن□قمبەری 2023
2 – خاڵۆی ڕێبواری هونەر و جوانی،عوسمانی نووری(ڕێبین)،گوتاری نوێ
3 – بە احترام مامۆ بەخشە و برای هنرمندان جوان،دکتر محمد یعقوبی،دەنگی نۆریاو
4 – باوەرین ئەو ساز شیوەن سەدایێ، پەیامی ئەنجوومەنی فەرھەنگی-ئەدەبیی مەریوان بۆ کۆچی تاهەتایی هونەرمەند بەخشە
5 – دەنگێک بە قووڵایی و پانتایی هەورامان،دەنگی نۆریاو

پیاوێک و شارایێک بەرهەمی دەستنووس. هەمەر نەریاوی

(پەیڤەک بۆ سدیق بۆرەکەیی)

کە ئاوڕێک لە دوێنەی ژین دەدەمەوە، دەچمەوە بۆ قۆناخێکی ژیان و ساڵانی خەبات و کارکردن لە نێو ڕادیۆ کوردیی تاران و سەدان یادەوەری ئەو ڕۆژگارەی تەمەن.
دەتەوێ یادم بۆ ساڵانێک نووسەر و توێژەر"سدیق بۆرەکەیی"(سەیفیزادە)چەندان بەرنامەی لەسەر ناوداران و وێژەی کوردی بۆ ڕادیۆ دەنووسی. بەرنامەکانی دەهێنا بۆ ڕادیۆ و بۆ چەندان کاتژمێر لە ڕادیۆ دەمایەوە. ئەرکی پێداچوونەوە و هەڵەچنیی بەرنامەکان لە بەشی کوردیی نێوەڕاست و ئێستەی هاوڕێی زمانناس و توێژەرم،"ئەییووب گازرانی"بوو کە بە شێوەیەکی گشتی،زۆر جاران مشتومڕێک لە نێوان نووسەری دەق و تێکستەکان و هەڵەچندا لەسەر زمان دروست دەبوو. تا ئەرکی پێداچوونەوە و هەڵەچنییەکە کۆتایی پێ دەهات،دەرفەتێک دەڕەخسا و بۆرەکەیی دەگەڕا خەباتکارانی ڕادیۆ لەسەر زۆر پرسی ئەدەبیی و ڕۆشنبیری قسەی دەکرد. پاشان بۆ خۆی دەچوو بۆ نێو ستۆدیۆی ڕادیۆ و هەر بۆ خۆیشی بێژەر و پێشکەشکاری بەرنامەکان بوو.
سدیق بۆرەکەیی کە سەردەمی خۆی لە نێو ئەرتەش(سوپا)دا کەسێکی پلەدار و دەستڕۆیشتوو بووبوو و سەدان شوێن گەڕابوو،لە هەر گەشت و گەڕانێکدا بە سەرپاک ناوچە و دەڤەرە کوردستانییەکانیش، بە سەدان کەنەبەیاز یان بە واتایەکی ڕاستتر، بەرهەمی دەستنووسی دەست کەوتبوو و دواتر بە خۆی و بە ناوی خۆیەوە ئەو بەرهەمە بەبایەخ و ناوازانەی لە چاپ دەدا. بۆیە دەتوانین بڵێین سدیق بۆرەکەیی هەنووکەیش خاوەنی کتێبخانەیەکی دانسقە و گرانباییە کە پڕیەتی لە سەدان کتێبی بە پێزی دەستنووس.
سدیق بۆرەکەیی ڕاستە لەو پێناوەدا ئەرک و زەحمەتێکی فرەی بەر دەکەوێت بەڵام لەو لایشەوە هەر بە پاڵپشتی ئەو سامانە دەوڵەمەندە،خۆی دوو هەندە لە نێو ڕووبەری فەرهەنگیی کورددا دەردەخات. هەشتاکەیش کتێبخانەکەی پڕیەتی لە دەیان بەرهەمی دەستنووسی ناوازە لەسەر ئەدەب،مێژوو و چاندی کوردی و لەسەر کەسانی خەمخۆری نێو ئەم ماڵباتەیە ئەو سامانە گرانباییە پاش تاوتوێ و هەڵسەنگاندن و ڕاستکردنەوە،ڕەوانەی بازاڕی چاپ بکەن و

بەرھەمەکان بخرێنە بەردیدەی خوێنەر و نەھێڵن چیدی ئەو کتێبە بەپێزانە گەرد و تۆزی زەمەنیان لێ بنیشێت.

وەبیرم دێتەوە جارێکیان لە سەردانێکی بۆ ڕادیۆ،دیوانێکی دەستنووسی “میرزا شەفیع پاوەیی(1819-1888)کە لەسەر پێستی ئاسک نووسرابوو،دەگەڵ خۆی ھێنابوو بۆ ڕادیۆ و لەسەر نرخ و بایەخی ئەو دیوانە قسەی دەکرد. ھەفتەیەکی پێ نەچوو گەڕایەوە بۆ ڕادیۆ و ھاواری لێ بەرز بووەوە کە دیوانەکەی ھەر لە ڕادیۆدا لێ بزر بووە،ئیدی نازانم بەڕاست دیوانەکەی میرزا شەفیع لە ڕادیۆ ون بووبوو یان لە شوێنێکی دی و چارەنووسی دیوانەکە بە کوێ گەییشت. کە ھەواڵی کۆچی دوایی “سدیق بۆرەکەیی”م بەرگوێ کەوت،ڕاست ئەو دەمانەی ڕادیۆم بیر کەوتەوە.

ئەوەی ئێستاکە ڕوونە و نکۆڵیشی لێوە ناکرێت ئەوەیە کە “سدیق بۆرەکەیی”،کەسایەتییەکی دیاری نێو ڕووبەری ڕۆشنبیریی کوردی نەک لە ڕۆژھەڵات بگرە لە ھەر ھەموو کوردستان بوو کە بە پاڵپشتی سامانە زەنگین و دەوڵەمەندەکەی لە باری بەرھەمی دەستنووسەوە لە نێو ھەر ھەموو کورددا بە کەسێکی ناسراو دادەنرا. ئەرچی قسە و باس لەم نێوانەدا زۆرە و وەختی خۆی بەرەوڕووی ڕەخنەیەکی فرەیش بووەوە کە وەک پێویست خۆی بەو بەرھەمە پڕبایەخانەوە خەریک نەکردووە و فرەتر چاوی لە چاپکردنی کتێب بڕیوە.

بۆ نموونە یەک لە دیوانە گرانبای□ دەستنووسەکانی شاعیری ناوداری کورد،مەولەویی تاوگۆزی لە بەردەستدا بوو کە بەداخەوە لەبەر نەبوونی شارەزایەتی بەتەواوەتی لەسەر دیالێکتی ھەورامی،دیوانەکە بە ھەڵە و پەڵەیەکی زۆرەوە کەوتە بەردیدەی خوێنەر و لە چاپ درا.

یاخۆ وەختی خۆی بەرەوڕووی ڕەخنەیەکی زۆری مامۆستا ھەژار بووەوە کە جارێک وتبووی”زۆر کەس کتێب دەکات”. بۆرەکەیی لە وتارێکدا ل□□ بن ناونیشانی”ڕەخنە لەسەر ھەنبانە بۆرینە”ھێرشێکی توندی کردە سەر مامۆستا ھەژار(1920-1991). لە بەشێکی وتارەکەیدا نووسیبووی”زیانی ھەنبانە بۆرینە لە سوودی زۆرترە”.

وتارەکە وەختی خۆی لە گۆڤاری ئاوێنە،ژمارە 12،ساڵی 1372ی ھەتاوی(1993)چاپ بووبوو. ئەم ھێرشەیش بێ وەرام نەمایەوە. سدیق بۆرەکەیی تا مامۆستا ھەژار لە ژیاندا بوو ھیچی نەگوت بەڵام پاش مەرگی ھەژار،کەوتە ڕەخنەگرتنێکی توند کە گوایە مامۆستا ھەژار زمانناس و چی و چی نەبووە و قامووسەکەی ھەڵە و پەڵەی زۆری تێدایە. ھەر ئەو سەردەمە لە بیرمە ئەم پەلامارە توندەی سدیق بۆرەکەیی بۆ سەر مامۆستا ھەژار،بەرەوڕووی ڕەخنەیەکی فرەی

ڕۆشنبیران بووەوە. لە هەمان قۆناخدا لە شارۆچکەی “عەزیمییە”ی سەر بە گەورە شاری کەرەج،لە لایەن کۆمەڵە لاوێکی گەلپەروەرەوە، نامیلکەیەک بە ناوی “و□لامنام□”ل□ ب□رسقی هێرشەکەی سدیق بۆرەکەیی بۆ سەر مام هەژار لە چاپ درا کە هەڵگری خودی وتارەکەی سدیق بۆرەکەیی و و□لامی نووسەرانی تر بە ڕەخنەکەی بۆرەکەیی بوو.

ئێستا کە نە مامۆستا هەژار و ن□ی□ش سدیق بۆرەکەیی هیچیان لە ژیاندا نەماون،لەسەر ڕووناکبیرانە بە ویژدانەوە بپەیڤن. چونکە سەرەنجام ئەوەی دەمێنێتەوە و هەرگیزیش لە بیر ناکرێت،ڕاژە و خزمەت بە زمان و کولتووری کوردییە کە هەر کام لەم دوو کەسایەتییە،هەر یەکە و بە گوێرەی توانای خۆ،خزمەتێکی فرەوانیان بە سامانی فەرهەنگیی نەتەوەکەیان کردووە. ئەرچی بە لای منەوە خودی کەسایەتی و بگرە بەرهەمەکانی مامۆستا هەژار خاوەن سەنگ و قورسایی سەد هێندەن.

وەک پێشتر ئاماژەی پێدرا م□ر□ گەرەک هەمیشە بە ویژدانەوە ڕاستییەکان بخاتە ڕوو. هەر بۆیە وەک خودی خۆم،بۆ نووسینی دەیان بەرنامەی ڕادیۆیی،وەکوو ژ□ند□ر و سەرچاوەیەکی گرینگ،پەنام بۆ چەندان بەرهەم و کتێبی بۆرەکەیی بردووە بۆیە لەم سۆنگەوە خۆم بە قەرزبار دادەنێم.

سدیق بۆرەکەیی بە لەچاپدانی دەیان کتێبی وەک فەرهەنگی ماد،مێژووی وێژەی کوردی، ناودارانی یارسان،پێشبینییەکانی ئێل بەگی جاف،نامەی سەرەنجام و هتد،خزمەتێکی بەرچاوی کورد و کولتوورەکەی کردووە و سەرباری هەموو ڕەخنەکان،لەم پێوەندییەدا ئەرکی سەرشانی خۆی جێبەجێ کردووە.

بۆ وتن دەشێت سدیق بۆرەکەیی(سەفیزادە)ساڵی 1322ی هەتاوی (1943)لە گوندی “زەڕینە”ی سەر بە ناوچەی هەوشار و شارۆچکەی دیواندەرە،چاوی لە ڕووی ژیان هەڵهێناوە و ڕۆژی 4ی گەلاوێژی 2723(2023)یش لە تەمەنی 80 ساڵی، لە تاران کۆچی دوایی کرد و لەسەر وەسییەتی خۆی، تەرمەکەی ڕەوانەی شاری مەهاباد کرا و ڕۆژی پێنج شەممەیش، 5ی گەلاوێژی 2723،لە بەشی ناوداران و هونەرمەندانی گۆڕستانی مەهاباددا ئەسپەردەی خاکی نیشتمان کرا.

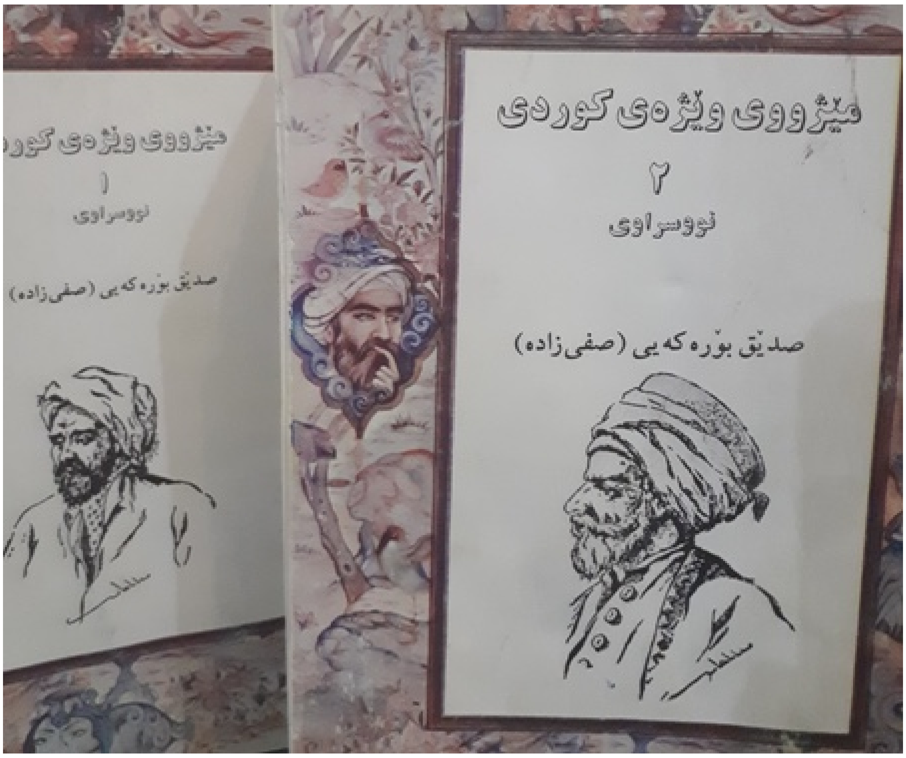

ژێدەر:

1 – وەڵامنامە،دەقی ڕەخنەی سدیق بۆرەکەیی لەسەر هەنبانە بۆرینەی مامۆستا هەژار و وەڵامی نووسەرانی تر،کۆکردنەوەی ساڵح هەرکی(ڕێبوار)،چاپی گزنگ(لقی ئاوارەی یەکێتیی لاوانی دیموکراتی کوردستان)،ساڵی 1995

2 – دیوانوو میرزا شەفیعی پاوەئی،کۆکردنەوە و ئامادەکردنی محەممەد خالیدیی مەکی،چاپی یەکەم،دەزگەی چاپ و پەخشی ئارێ،1401ی هەتاوی(2022)

3 – مێژووی ئەدەبی کوردی،دوکتۆر مارف خەزنەدار،دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس،چاپی یەکەم،بەرگی حەوتەم،هەولێر،2006

بۆ “حەسەن زیرەک” بوون،گەنجی فەرهادی گەڕەکە… نووسین و توێژینەوە: هەمەر نەریاوی

شمشاڵەکە..مرد

ئاوازەکانی چوونە سەر مەزارەکەی

کە سەیریان کرد:
لق و پۆپی دارتووەکان
بوونەتە"خاوکەر"ی سەوز و
باڵندەکانیش بۆ گوێی
دارئەرخەوان!
(شمشاڵ،شێرکۆ بێکەس،ل499)
وشەی بەرایی:
کورد،نەتەوەیەکی هەستپاکژ و زووباوەڕە و هەست و نەست بەسەر ئاوەز و ئەقڵیدا زاڵە،هەر لەم سۆنگەیشەوە بەدرێژایی دیرۆک زەرەرمەند بووە.
بە ماوەیەک دەچێت یەک لە ئەستووندەکە سەرەکییەکانی موزیک و گۆرانی کوردی،"حەسەن زیرەک"بووەتە پرسێکی سەرەکی نێو کۆڕ و کۆمەڵانی خەڵک و بگرە کۆمەڵەی ڕۆشنبیریی کوردی و لە نێو چەقی پرسەکەدایە و لە بن نسێی ئەم گەورە هونەرمەنەدا هەر یەکە و بە جۆرێک لە مەیدان و گۆڕەپانەکەدا ئامانجەکەی خۆی بەرەوپێشەوە پاڵ پێوە دەنێت. بەڵام گەلێک ڕوون و خویایە ویژدانە بەدارەکان هەردەم لە مەیدانەکەدا ئامادەنە و کەسیش ناتوانێت تەسقاڵێک لە سەنگ و قورسایی ئەم هونەرمەندە ڕاستینەیە کەم بکاتەوە چونکە بە شایەتی خودی مۆسیقا و گۆرانیی ئۆستای کوردی،هێشتاکە زۆرینە هەر لە بەری هونەرە واڵاکەی حەسەن زیرەک دەخواتەوە.
دیوی ڕاستینەی پرسەکە:
لەمێژە ئەم ڕستەیە بووەتە بنێشتەخۆشەی سەرزاران کە "حەسەن زیرەک نەخوێندەوار بووە". بەڵام کێ بێت و نەزانێت حەسەن زیرەک بۆ مۆسیقای کوردی دەوری دایک دەبینێت و بە خەزنەی ئاواز و مەلۆدی کوردی دادەنرێت. ئەم هونەرمەندە لە ئامێزی هونەری ڕەسەنی نەتەوەیەکی خودان هونەردا پەروەردە بووە و لە بن سێبەری بەخت و چارەنووسەکەی خۆدا بست بە بستی خاکی کوردستانەکەی دەگێڕێت. ئەم گەشت و گەڕانە زۆرە، سامانێکی فرەوانی ئەوتۆ دەخاتە بەردەست حەسەن زیرەک کە کورد نەک ئەمڕۆکە بەڵکوو بۆ هەتایە لێی بەهرەمەند دەبێت و شانازییشی پێوە دەکات.
"عەلی مەردان"ی مەزن بەمجۆرە باس لە زیرەکی نەمر دەکات: " تەنیا خودا بۆ خۆی دەزانێ کە من چەندە حەسەن زیرەکم خۆش دەویست و بە نەمانی زیرەک،گۆرانییەکانی لە گەروومدا خنکان. من قەت حەسەن زیرەک لە بیر ناکەم و ئەو باشترین گۆرانیبێژ بوو".
ئێمە وەڵام و بەرسڤەکە بۆ ئەوانەی نازانم لەبەر چ هۆکارێک دەیانەوێت شکۆی هونەری نەتەوەیەک بشکێنن!
ژەنیاری هەرە ناودیاری کورد "موجتەبا میرزادە"کە خزمەتەکەی بە

حەسەن زیرەک لای کەس شاراوە نییە،سەبارەت بە هونەری باڵای زیرەک دەڵێ :"حەسەن زیرەک ئەرچی نەخوێندەوار بوو،بەڵام شیعری زۆربەی گۆرانییەکانی هەر هەمان ساتی تۆمارکردن دەهۆنییەوە.ئەو خاوەنی بیرگە و زەینێکی تیژ و بۆ لەبەرکردنی شیعر و مۆلۆدی و مەقام، کەسێکی ناوازە و کەموێنە بوو و حەسەن زیرەک ئیدی لە مۆسیقای کوردیی دا دووبارە نابێتەوە،چونکە جوانترین و لەبەردڵانترین مۆلۆدی و گۆرانی بە گوێجاڵی گۆرانی کوردی بەخشی".

کاتێک موجتەبا میرزادە بەو چەشنە لەسەر ئاستی وریایی هونەریی حەسەن زیرەک دەدوێت ئیدی مرۆ سەری سووڕ دەمێنێت بۆچ خودی خۆمان بەردەوام هەڵە زەقەکە پاتە دەکەینەوە و پێوەرمان بۆ خوێندەواری تەنێ بڕوانامەیەکی ڕواڵەتییە کە هەزاران بڕوانامەی باڵا بۆ گەردی بەرپێی بەرهەمێکی حەسەن زیرەک نابێت!

موزیکزان و ژەنیاری هەرە بەتوانای کورد "ع.ج.سەگرمە"یش بەمجۆرە وەسفی زیرەک دەکات: "حەسەن زیرەک لووتکەی گۆرانی کوردی لە سەدەی بیستەم دایە".

ئەمە تەنیا ڕا و بۆچوونی چەند گەورە سیمایەکی هونەری کوردی لەسەر حەسەن زیرەک بوو کە کورد گوتەنی"هەر کەس کەسە، حەرفێکی بەسە".

کەس نییە حاشا لەم ڕاستییە بکات کە حەسەن زیرەک بەڕاستی زیرەک و وریا و بلیمەت بووە و لە سەختترین ڕۆژگاری ژیندا هەرگیز یاری بە هونەری نەتەوەکەیەوە نەکردووە و قەت لە دووی گیرفان ئاخنین نەبووە و بەرانبەر میللەتەکەی تا سەر ئەسقان ڕاستبێژ بووە.

تا باسی حەسەن زیرەک دێتە ئاراوە، دەگوترێت نەخوێندەوار بووە کەچی سامانی هونەریی و بەرهەمەکانی ئەم هونەرمەندە بۆ خۆی بەڵگە و شایەتن بۆ ئاستی باڵای وریایی و وشیاری.

حەسەن زیرەک لە سەردەمێکدا داهێنەر و پێشەنگ بووە کە کورد خاوەن میدیا و دەنگی خۆی نەبووە. بەڵام حەسەن زیرەک دەرفەتە چکۆلەکانی بەردەم خۆی بە باشترین شێواز بۆ پێشخستنی هونەری نەتەوەکەی قۆستووەتەوە و سەرەرباری کەند و لەند و بەرفرەوانەکانی بەردەم،بەوپەڕی توانایەوە خزمەتی هونەری نەتەوەکەی کردووە؛ڕاستە دەیان سیمای خۆمخۆر و لەخۆهاتووی وەک موجتەبا میرزادە،عەلی مەردانی مەزن و ...دەبنە پاڵپشت و یارمەتیدەری بەڵام حەسەن زیرەک بۆ خۆی هەگبەی هونەرییەکەی لەبووێژی مۆلۆدی و ستران بووە.

حەسەن زیرەک لە پێتەک و گەترە و تەنێ لە سای بەهرەی دەنگخۆشییەوە نابێتە حەسەن زیرەک. ئەم هونەرمەندە سەرانسەر نیشتمانەکەی دەگەڕێت و ئاشنا بە هەموو سووچ و قوژبنە هونەرییەکانی نەتەوەکەی بووە و دەگەڵ سەدان هونەرمەندا دادەنیشێت و کار دەکات.

ئەم هونەرمەندە لە سەردەمێکدا دەبێتە حەسەن زیرەک کە ئامێرەکانی

تەکنەلۆژیا وەک ئەمڕۆ ئەوەندە پێشکەوتوو نەبوونە کە هەر نووزەیەک بە ناوی هونەرەوە فەخر بە میللەتەکەی بفرۆشێت و لە مەیدانێکی ئامادە و بەرفرەواندا لەم سامانە زەنگینە هونەرییە بەهرەمەند ببێت و بگرە بە ناڕەوایش تەراتێنی تێدا بکات.
ئەمڕۆ هەر لە هونەرە بەرزەکەی حەسەن زیرەک دەوەشێتەوە هەرکە گوێبیستی گۆرانییەکی دەبیت، ڕاست دەتباتەوە تا نێو خودی شاخ و داخ و دۆڵ و بنار و چیای نیشتمان چونکە ناخی سیخناخە بە بەرامەی ئاواز و مەلۆدییە ڕەسەنەکانی گوند،شار،شارۆچکە و یەک بە یەکی ناوچە و دەڤەرەکانی کوردستان و ئەمەیش دەرەنجامی ئەزموونە دەوڵەمەندە هونەرییەکەی ئەم هونەرمەندەیە.
لە نێو ڕووبەری هونەری کوردیدا کەم گەروو و قوڕگی هونەرییت پێ شک دێت ئەوەندەی حەسەن زیرەک بێخەوش و پاکژ بێت و ماف و حەقی تەواوەتی بە وشە کوردییەکان بدات و وەک خۆ بەژێیان بکات.
ئەو پەیوەندییەی هەموو چین و توێژەکی کۆمەڵ بە گۆرانییەکانی حەسەن زیرەکەوە دەیگرێت لە کەمتر هونەرمەندێکدا دەبینرێت. هۆکاریش ئەوەیە گۆرانی زیرەک دەڵێی لە گەرووی خودی جووتیار و شوان و ...کوردەوە دەردەچێت.
حەسەن زیرەک بەسەر سەدان پردی گچکە و گەورەی هونەردا دەپەڕێتەوە و لە ئاواز و مەلۆدی هەر ناوچە و دەڤەرێکی کوردستانەکەی توێشەبەرییەک پێ دەکات و لە سای لێزانیی و کارامەیی خۆیەوە پتر لە 1500گۆرانیی ڕەسەنمان پێ دەبەخشێت کە هونەرمەندانی ئەم سامانە هەر لە دوێنەوە تا سبەیێکی دوور دوور لە بەرەکەی دەخەنەوە و سەرپاکیش قەرزباری ئەم گەورە هونەرمەندەن.
حەسەن زیرەک هۆبە بە هۆبە،دیوەخان بە دیوەخان و هەوار بە هەواری نیشتمانەکەی پشکنیوە تا زیرەکی لە دەرچووە کەچی بە سەد داخەوە ئەمڕۆکە ژمارەیەک مەرەی کاڵفام و هەلپەرستی بەناو دەنگخۆش دەیانەوێت لە ڕێی ئەم سامانە فرەوانە هونەرییەوە لەپڕێک ببەن بە کوڵێک و دووکانێک بۆ خاپاندنی جەماوەر بۆ خۆ بکەنەوە،ڕاستە جەماوەر هێشتاکە بە هەست و نەستەوە بڕیار دەدات لە شوکر هەنووکە ئاستی وشیاریی هونەریی خەڵك بەرز بووەتەوە و هەست بە جیاوازییەکان دەکات.
هەرگیز دژ بە بەهرە و توانای کەس نەبوومە و نیم و ناشبم بەڵام گەیشتن بە ئاستە واڵا هونەرییەکەی حەسەن زیرەک شەونخوونییەکی زۆر و ڕەنجی فەرهادی گەرەکە.
حەسەن زیرەک یەکە و قەتیش پاتە نابێتەوە. ڕەنگە بە هەزاران سەوداسەر و ڕێبواری قوتابخانە و ڕێبازە هونەرییەکەی بن بەڵام هەموان تەنە لەبەرە هونەرییەکەی زیرەکی مەزن دەخەنەوە و سامان

زیرەک، ئیحسان زیرەک و … تەنیا تامی خودی خۆیان دەدەن و نە زێتر.
ئای چەندە بەختەوەرە زیرەکی نەمر تا دێت ڕێبوار و شەیدای هونەرە ڕەسەنەکەی سەر لە ئاسمان دەسوێت!!!

دوا پ□یف:

یەکەم: پتر لە 50 ساڵ بەسەر مەرگی جەستەیی حەسەن زیرەک دا تێدەپەڕێت کەچی هێشتاکە زۆربەی بەناو هونەرمەندی ئەمڕۆکەی کورد قەرزباری هونەرە بەرزەکەیەتی و هێشتایش پەنا بۆ ئاواز و مێلۆدییە ڕەسەنەکانی ئەم هونەرمەندە دەبەن.

دووەم: حەسەن زیرەک،زادەی د□ق□ر□کە سیخناخ و لێوڕێژ بە تۆرە و ئەدەبی کوردی؛هەر بۆیە ئەم سامانە ئەدەبییە دەبێتە گەورەترین پاڵپشت بۆ حەسەن زیرەک و زووتر پێدەگات.

سێیەم: ئەوانەی پێیان وایە تەنیا لە سای بەهرەی دەنگخۆشییەوە دەتوانن کتوپڕ بەسەر پەیژەکانی هونەردا سەر بکەون و هەر بە شەوێک یەک بە یەکی قۆناخە هونەرییەکان ببڕن،تەواو لە هەڵەدان و هەرگیز هونەرمەندێکت پێ شک نایە ل□ پڕێک بووبێتە کوڕێک.

چوارەم: حەسەن زیرەک،خاوەنی بیرگە و زەینێکی تیژ بووە و هەرکە جارێک شیعرێکت بۆ خوێندبایەوە ،دەستبەجێ لەبەری دەکرد و بە بێ هەڵە و پەڵە و بە زمانێکی پاراو، بەرگی گۆرانی بەوەردا دەکرد.

پێنجەم: حەسەن زیرەک ، نەک حەوت مەنزەڵ بەڵکوو هەفتا قۆناخی هونەر دەبڕێت تا دەبێتە ئەو زیرەکەی کورد تا هەتایە شانازی پێوە دەکات و نەوە لە دوای نەوەیش پتر شوێن هونەرە واڵاکەی دەگرێت. چونکە حەسەن زیرەک مڵکی نەتەوەیەکە و هەرگیز ناتوانیت بە شار یان د□ق□ر□کەوە بیبەستیتەوە.

شەشەم: حەسەن زیرەک ڕەنجی هەزار فەرهاد دەکێشێت و سەدان لەمپەری سەرڕێ لا دەدات تا ئەو حەسەن زیرەکەی لێ دەردەچێت کە کورد و ناکورد پەسنی دەدات و ڕێز لە هونەرە بەرزەکەی دەنێت.

حەوتەم: لە ڕۆژگارێکدا گەلانی وریا و وشیار ت□□□ جقاکییەکان بە باشترین شێواز دەخەنە خزمەت پێشخستنی ئاستی وشیاریی گەلەکەیان،سەد حەیف و سەد مخابن ئەم دەستکەوتە بۆ نەتەوەکەی من بووەتە سەرئێشە و بگرە مێمڵ و هۆکارێکیش بۆ لەخشتەبردنی کۆمەڵ.
دیارە ئەم پرسەیش لە ڕێی ژمارەیەک مرۆی هەلپەرست و کاسبکاری تەواو ئامادە و تەیاری نێو گۆڕەپانەکەوە ئەنجام دەگرێت و بە دوای ئامانجێکی پۆخڵ و دزێویشدا دەچێت کە هیچ لە بەرژەوەندی هونەر و کولتووری کوردیدا نییە و بگرە خۆڵ لە چاوی جەماوەر دەکات و خەڵک چەواشە یان بە واتایەکی ڕاستتر دەخاپێنێت. هەر بۆیە ئەرکی گشت مرۆیەکی وریا و وشیاری سەردەمە دژ بەم گێژەڵووکە هەژێنەرە بوەستێتەوە و ڕاستییەکان وەک خۆ بخاتە بەردەم جەماوەر.

شیاوی ئاماژەپێدانە هونەرمەندی بەناوبانگی کورد"حەسەن زیرەک"، ساڵی 1921 (1300ی هەتاوی)لە شاری "بۆکان"چاوی لە ڕووی ژیان هەڵدێنێت و پاش عومرێک چەرمەسەریی و دەربەدەریی و تەمەنێک خزمەتکردنی گۆرانی کوردی، ڕۆژی 4ی پووشپەڕی ساڵی 1351(1972) نەخۆشی بەرۆکی دەگرێت و سەرەنجامیش ئەم گەورە هونەرمەندە لە نەخۆشخانەی بۆکان بە ناموڕادی سەر دەنێتەوە و بۆ هەمیشە گۆرانییەکانی بە کوردستان دەبەخشێت.لەسەر وەسیەتی خۆی "نالەشکێنە"دەبێتە دوا هەواری ژینی. زیرەک بێ هەتایە بە دەنگێکی ڕەسەنی نێو گۆرانی کوردی دەمێنێتەوە کە تێپەڕینی زەمەن،قەت توانای ئەوەی نابێت گەردێک بخاتە سەر چریکەی دەنگەکەی.

ژێدەر:

1 – دیوانی شێرکۆ بێکەس،بەرگی یەکەم،چاپی دووەم،سلێمانی 2002،لە چاپکراوەکانی پرۆژەی کتێبی دانسقە

2 – پەندی پێشینیان،شێخ محەممەدخاڵ،چاپی سێیەم،سلێمانی 2000،دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

3 – گۆرانیبێژە نەمرەکان،بەشی دووەم،باکووری،چاپی یەکەم،هەولێر 2002،دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

4 – چریکەی کوردستان،میدیا زەندی،پەخشکاری بەرەکەیی،1376ی هەتاوی(1996)

5 – حەسەن زیرەک ،لووتکەی گۆرانیی کوردیی سەدەی بیستەم،هەمەر نەریاوی،دووحەوتەنامەی "دیار کهن"،ژمارە 84،گەلاوێژی 1394ی هەتاوی(2015)

میدیای خەواڵوو و نیشتمانێکی دەشکاو… هەمەر نەریاوی

کورد بۆ پتر لە 25ساڵە دەچێت کە بۆ خۆی ئەو توانایەی دەست کەوتووە خۆی خودانێتی کەناڵێکی سەتەلایتی بکات یان بۆ واتایەکی دی، بۆ خۆی خاوەنی کەناڵی سەتەلایتی بێت(مەد تی ڤی،کۆتاییەکانی 1995ی زایینی). کەچی بەدرێژایی ئەم هەموو ساڵە هەست بە پلانێکی وردی نەتەوەیی لە نێو هیچ کەناڵێکی کوردیدا ناکرێت. ڕۆژانە بە بەرچاو هەموومانەوە گوند و شار و شاخ و داخمان دەکەوێتە بەر هێرشی

دەـــدانـەی ناحەزانمـــان کەچـی کەناڵەکانمـــان، جەمـــاوەر هەر بە
دراما،فیلم و ڕیکلام بە بەرهەمەکانی وڵاتانی تا سەر ئێسقان دژە
کورد و لە ڕاستیدا کوردکوژەوە لە خەو دەکەن.

کەناڵێکی وڵاتانی سەردەستم بۆ دەستنیشان بکەن تاقە بەرنامەیەک لەسەر ئەم گەلە بندەستە بڵاو بکاتەوە و ئەو ویژدانەی تێدا بێت ڕاستینەکانی ئەم نەتەوە ژێردەستە وەک خۆی بخاتە بەردیدەی بینەر و بەردەنگەکـانی و تۆسـقاڵێ باسـێک لەسـەر مـافە ڕەواکـانی بێنێتە ئـاراوە. ئەوەی ئەوان لەسـەر ئێمە پیشـانی بینەر و بەردەنگـی خۆ دەدەن،ڕاست پێچەوانەی واقیعە و سەد هێندە تاڵ و تفتترمان دەکات بەڵام میدیای ئێمە ،ئەوەندە بەردەنگی خۆی خاسما توێژی گەنجی خوێندەواری گەمژاندووە هەتا لە شەقام و کۆڵانەکانی ئەستەمووڵ ،تاران و قاهیرەدا دووی خەونەکانی بکەوێت.
تکایە بۆ ساتێکیش بووە هەڵوەستەیەک بکەن و لەمە زۆتر خۆت لە چاوی خەڵک مەکەن. کاتێک ئاستی پێوەندی و ئاڵوگۆڕی ڕۆشنبیری نێوان ئێمەی کـورد و ناحەزانمـان هەر بەراوەرد نـاکرێت و حسـێبی سـەرە دەزوویەکیشمـــان بۆ نــاکەن و تەنیـــا یەکلایەنە وەبەر بەردمـــانی میدیایمان دەدەن،ئیدی ئەم هەموو ملکزکردن و نوشتانەوەیە بۆ؟!
ئێستا ڕوو لە هەر کەناڵێکی کوردی بکەیت تا دێت بیەوێت بەناو وەرگێڕی ئەم زمان و ئەو زمانی تێدایە. دە با بۆ ساڵانێک خۆ لە درامـا و فیلـم و ڕیکلام بە بەرهەمـی چـرووک، بێبـایەخ و تێکـدەری وڵاتانی ناحەزی کورد پێی بگرین. وا بچێتە پێش سبەی گەنجی کورد بەرانبەر چاند و کولتوورەکەی خۆی بە تەواوەتی نامۆ دەبێت و لە نێو بەها و ڕەوشتە نزمەکانی ئەودیو فیلم و درامای ناحەزاندا نغرۆ دەبێت و ڕزگارکردنی زۆر زەحمەتە.
پرسەکە زۆر قووڵتر لەوەیە بکرێت بە وتارێک باس لەسەر هەموو ڕەهەنـدەکانی بکەیــن. ئەمە ئەرکـی بە نـــاو بنکە و ناوەنـدەکانی توێژینەوەی میدیاییە کە خێراتر بێنە نێو مەیدانەکە و باسکی مەردانەی بۆ هەڵبماڵن و دەرەنجامـە هەژێنەرەکـانی ئەم پرسـە پڕمەترسییە بخەنە بەردەست دەسەڵاتی کوردی و لەڕێوە سنوورێک دابنێن و چیدی بە بیانووی بەرنامەی بە ناوەڕۆک،شکۆی نەتەوەیەک نەشکێنن. لەو لایشەوە دەسەڵاتدارانی کورد بە بێ تاقە جارێکیش بووە لە جیاتی ئەو هەموو شان و قۆڵماچکردنەی بێگانەکان،لەم هەموو خەواڵوویە دەستکردە ڕابنەوە و تۆسقاڵێک لەو گشت ڤیان و میهرەی بەرانبەر داپڵۆسێنەران دەکاری دێنن،بەرانبەر خودی نەتەوەکەیشیان بەو چەشنە میهرەبان بن.
دوا وتە ئەوەیە با وانەیەکیش لە مێژوو وەربگرین و سەرەڕای هەموو

جیاوازیی و بگرە ناکۆکییە ورد و درشتەکانمان،لە هەندێک قۆناخی هەستیاردا پاڵپشت و پشتیوانی یەکدی بین و لە هەمبەر ناحەزانماندا یەکهەڵوێست بین.
وڵاتانی سەردەست گەر هەزار کێشە و ناکۆکیی ورد و قووڵیشیان لە نێواندا هەبێت، کاتێک پرسەکە ڕووی لە کورد بێت سێ و دووی لێناکەن و لە کوێی جیهان بێت بەتوندی دژ بە هەموو دەستکەوتێکمان دەوەستنەوە.

ئێمە هەزار جار لە خۆڵ و خوێندا دەگەوزێندرێن کەچی وەک پێویست دەنگمان دلێر نییە چونکە ناوماڵمان پەرتە و بۆ خۆ یەکگرتوو و یەکڕیز نین لێ دەنگی ناحەزانمان لە نێو خودی خاکەکەی خۆماندا وەک تۆپ لە دنیادا دەنگ دەداتەوە. بۆ؟
چونکە سەرەڕای یەکهەڵوێستبوونیان بەرانبەر کورد،خودی خۆیشمان شینی دنیایان بۆ دەکەین.
بەخۆدا نەچینەوە سبەی دەبینە بەرداشی مێژوو و هەڵەکان دیسانەوە لە زەرەری خۆ پاتە دەکەینەوە. پێویستە مر□یانە هەڵسوکەوت بکەین بەڵام لە ناوماڵی خۆدا بە هەمان ڕۆحییەتەوە بەرانبەر گەلەکەمان هەڵسوکەوت نەکەین ئەم پرسە تەنێ وەک ڕووداوێک سەیر دەکرێت و سبەیش بە فەرامۆشی دەسپێردرێت. سەر□ تا گەرەک لە هەمبەر خۆدا د□س□□ز و خەمخۆر و پەرۆش بین دواتر بەرانبەر بەوانەی هەڵوێستی مرۆیی و بڵند دەنوێنن.
میدیای کوردی نابێت شەرمنانە لە هەمبەر دۆزی ڕەوای نەتەوەکەیدا بجووڵێتەوە و نەتوانێت لە نێو ستۆدیۆکانی خۆی(لە کورستان)دا قسەی خۆی لە هەمبەر ناحەزاندا(وەک میوان،شارەزا و …)بێنێتە زمان.
هەرگیز ئەو ڕۆژە بە چاو نابینین ناحەزان بە هیچ دەستکەوتێکی مە خەنی و خۆشحاڵ بن؛ئیدی با دەستبەرداری خۆشحاڵکردنیان بین و وەک چلۆن مام□□مان دەگەڵ دەکەن ئێمەیش بە هەمان شێوە بجووڵێینەوە.
دیرۆک و مێژوومان بە دڵخۆشکردنی ئەم و ئەو□ و ت□پەڕی و چ دادیشی نەداین کەچی دڵشکاوی ڕاستینە نیشتمانەکەی خودی خۆمانە و ڕۆژانەیش بە بەرچاومانەوە دەتوێتەوە و بۆک□وزیشی تا عەرشی عالا دەچێت!!

“نەمرەڕێ”و شاعیرێک لە دووی ئاسمانێکی ساماڵتر بۆ شیعر… هۆمەر نۆریاوی

وشەی دەستپێک:

“نەمرەڕێ”، یەک لە ب□رh□م□ شیعرییی□ نوی□کانی شاعیری جوایەزنووس” پێشەوا کاکەیی”یە کە وەک خودی خۆی، ئەمجارەیش بە گەشتێکی تری شیعری دەمانگ□□ن□تەوە بۆ نێو جیهانە پاکژە شیعرییەکەی خۆی کە دەیەوێت جیهانێک بێت بەدوور لە ژەنگ و ژار و هەردەمیش میهرەبانی لێ بچ□□ت. جیاوازی ئەم گەشتنامە شیعرییەی پێشەوا کاکەیی دەگەڵ چەند ب□رh□م□ شیعری پێشووی لەوەدا چڕ دەبێتەوە کە شاعیر ئەمجارە دەگەڕێتەوە بۆ هەرێمێکی دوور و کەونی ژیاری مرۆیی کە بەشێکی گەورەی خودی نیشتمانەکەی شاعیر هەر لە نێو ئەم جەغزە جوگرافیاییەدا هەڵکەوتووە.

ڕۆچوونێک بە قووڵایی “نەمرەڕێ”دا:

نەمرەڕێ، بڕینی ڕێگایەکی پڕ لە میهری شیعرییە کە دەمانباتەوە تا بەردەم خودی ئەو زەمەنەی کە ژین، گوڵخەندەی دەگرت، سرووشتیش میهرەبانی لێ دەڕژا و بلاوێنی ڕۆح و گیانی ئادەمزاد بوو.

شاعیر، سەرەتای ئافرانی گێتی بە پاکژ دادەنێت کەچی دواتر مرۆ، لیخنی دەکات و لە بن نسێی مرۆی بەدکاردا ئەم کەونە، وا خەریکە چاوی کوێر ببێت.

جیهان لەو□ تەی دەمی کردوو□ تەوە، شەکراوێکە،

کەچی ڕۆژ بە ڕۆژ دەبێتە زەلکاوێکی گەنیو،

دڵت داگیرسێنەوە، کەون وەختە چاوی کوێر بێ…

(نەمرەڕێ، ل14)

نەمرەڕێ، هەمان □□ی□ □□ ک□ دەچێتەوە تا چاخی پڕ لە میهری باڵووڵی دانا، لەوێشەوە شۆڕ دەبێتەوە تا بێساران و دەیەوێت تەپوتۆزی سەر دڵ، بە نەغمەی بلاوێنی بولبول و قومریی هەورامان لا بچێت. چونکە لە

خودی هەورامان‌دا نەمریی دەبینێتەوە.

وەک بابا سرنج

بەدەم تینی ئاورەوە

وشەی سەرمابردەڵەم گەرم بوونەوە،

وەک دار قرچەقرچیان هات و دەبوونە بڵێسە،

نەمریم لە هەورامان‌دا دۆزییەوە.

(نەمرەڕێ،ل82)

هەموو پەرۆشیی شاعیر، گەڕانەوە بۆ سەردەمی سادەییە، ئەو زەمەنە پاکژەی کە:

“ئاونگ هایکووی خۆی بنووسێت

لەسەر گژ و گیا، پەلکی گوڵان؟!

ئاوێزان بێتەوە بوونمان بە هاتنی سپێدان؟

ئایندە بە بنیات بێت لە ئێستامان؟

(نەمرەڕێ،ل18)

پێشەوا کاکەیی لەم بەرھەمە شیعرییەدا دەچێتەوە تا سەر ئەو ڕاستەڕێیەی کە مرۆڤایەتی نوغرۆی نێو میهری ئەدەب و ئاکارچاکی بوو و ڕەوشتبەرزییش، میوانی دڵان.

نەمرەڕێ، لەڕاستیدا ڕۆچوونێکی قووڵیشە بە ناخدا و دەیەوێت لە ڕێی ئەم شۆ□ بوونەوەیەوە، مرۆ پتر پەی بە خۆی ببات و ئینسانییانەتر مامەڵە دەگەڵ گەردووندا بکات. لەم گۆشە نیگایەوە کارتێکەریی زمانە ڕۆحییە قووڵەکەی شاعیرانی وەک مەحوی، مەولەویی بەڵخی و حافزی شیرازی بەسەر پێشەوای شاعیرەوە دەبینرێت.

گەشتێک بکە هاوڕێ!

بچۆرەوە نێو خۆت و لە لووتکەی بێدەنگیدا

ڕازی خۆت بۆ خۆت بەیان بکە!

خۆت دەتوانیت خۆت بپشکنیت لە چ ڕەگێکدایت،

ڕیشەت لە چ گەشتێکدایە و چۆن بۆ ئاسۆ هەڵدەکشێیت.

(نەمرەڕێ،ل42)

شاعیر، ڕامان و وردبوونەوە لە خودی خۆ بە نیشانە و بگرە هۆکارێک بۆ شادبوونەوە دادەنێت. بیرکردنەوە و ڕامان،هێوریی و ئۆقرە بۆ دڵی ئینسان دەگوێزێتەوە و لە دەست ئەم جەنجاڵستانەی نها،قوتاری دەکات. لەم ڕێگە دوور و درێژەی شاعیر دەیبڕێت، بێ سێ و دوو ،زانین و ئاگایی دەوری سەرەکی دەبینێت و بەرچاوڕوونیش بە ژیان دەبەخشێت. هەر بۆیە بە زانین،مرۆ خۆی لە تاریکستان دەرباز دەکات.

بڕۆ!

جوان بنواڕە،بجووڵێ و بدوێ!

پ□یفت □□ی خۆی وەدۆزێ،

با بشزانی، بێئاگایی دەتکاتە ونڕێ،

دنیات لێ دەبێتە قەفەس.

(نەمرەڕێ،ل51)

پێشەوا کاکەیی لە نەمرەڕێ دا بە زمانێکی شیعری هاواری لە دەست جیهانی سەرمایەداریی و بۆرژوازیی ئێستا بەرزە کە تێیدا سەرمایەدار،لە بەری ڕەنجی خەڵک دەخواتەوە کەچی خەڵکی هەژار تا دێت بەلەنگازتر و فەقیرتر دەبێت. هەر بۆیە پەنا دەباتەوە لای باڵووڵی ماهی و گەرەکیەتی بەیانان لەگەڵ گزنگی خۆر، ژیان دەست پێ بکات.

وەک باڵووڵی ماهی لەگەڵ خۆر هەڵدێم،

دەرگا دەکەمەوە، بە ڕووی خەڵکدا،

سەرمایەداران دێن لەبری پەمۆ بە ئەستێرە بچوێنن،

نەوت و پارە بە ئاسمان دەچوێنن…

(نەمرەڕێ،ل62)

مرۆی بۆرژوا لە دیدی شاعیرەوە کە وەک دڵە پاکژە شیعرییەکەی خودی ڕاستییەکان دەنوێنێت،وا خەریکە خۆڵ لە چاوی گزنگیش دەکات و لە پێناو بەرژەوەندییە بەرتەسکەکەی خۆیدا گەرەگیەتی بەردیش بهاڕێت کەچی شاعیر پێشبینی هەرەسهێنانی دەکات و مژدەی دواڕۆژێکی ڕوونمان پێ د□ بەخشێت.

لە گزنگەوە بۆ گزنگ

دەنگی قڵیشانی شاخ دێ،

خەڵکی نێو کۆساران نازانن شتێکە دەدزرێ،

ئەم دەنگە

هەر گلۆربوونەوەی گاش□ بەرد و

داڕمانی شاخ و

ڕۆچوونی زەوی نییە،

داڕمانی مرۆڤی سەرمایەدارە

دەستی ناوەتە بینی سرووشت و بەرد دەهاڕێ!

(نەمرەڕێ،ل84)

شاعیر بە مەبەست و ژیرانە دەگەڕێتەوە بۆ چاخ و سەردەمی باڵوولی ماهی، بابا لوڕی لوڕستانی،حەللاج، بابا سەرهەنگ، بابا سرنج،دایە تەورێز،ڕێحان خانمی لوڕستانی، باوە تاهیری لوڕ، فاتمە لوڕە و،لەوێش□و□ □□ □□ □□ی در□ □ژ دەبێتەوە تا نەیشابوور، تەورێز، تاشکەند،سەمەرقەند و بوخارا و دواتریش تا لای خودی تاگوور. ئەمانە هەموو کۆدن بۆ خوێنەر و شاعیر دەیەوێت خوێنەر بۆ خۆی کۆدەکان بکاتەوە. پێشەوا دەیەوێت بگەڕێتەوە بۆ ئەو چاخەی کە هەست و نەستی مرۆ تا دوورەدەستان بڕی دەکرد و جوانتریش لە هەموو شتێک تێدەگەییشت. پێشەوا لەم گەشتە شیعرییەدا لە دووی ئاسمانی سام□تر بۆ شیعر دەگەڕێت. بۆیە بەردەوام ڕێ دەبڕێت و دەڕوا و دەڕوا تا بەوێندەرێ بگات کە ئاسمان شینتر و سام□تر دەربکەوێت.

دەگەڕێمەوە بە برینی ڕۆژگار

باشتر لە ئاو تێبگەم،

لەمێژە دەفڕم،لەو چیا بۆ ئەو چیا،

تا ئاسمان ڕوونتر دەربکەوێ.

(نەمرەڕێ،ل88)

پێشەوای شاعیر،لەم گەشتە شیعری□دا د□ق□ر□ کەونەکانی نیشتمانیش بەسەر دەکاتەوە و دەچێتەوە بەردەم مەنزەڵەکەی پیرانی یارسان و لە دەست ئەم هەموو زەبر و زەنگەی نها مرۆ بەدەستیەوە ناڵانە،سکاڵا و شکات بەرز دەکاتەوە و داوای ڕێکار دەکات. دەگەڕێتەوە لای باوەخۆشین،باوە سەرهەنگ،باوە تاهیری لوڕ،فاتمە لوڕە و پیرانی ماریفەت.

شاعیر لە نەمرەڕێ دا دیرۆک دەخوێنێتەوە و لە دەست هەرچی دەستەڵاتە دەم بە هاوارە و شکاتی خۆی تا لای خودا بەرز دەکاتەوە و زۆر بە ڕوونی پەیامەکەی بۆ خوێنەر دەگوێزێتەوە.

ئەوسا بەغدا

گڕ لە دڵی دەهاتە دەرێ و

ئێستاش دووکەڵ لە چاوی،

کەچی وا ئێستاکە

خۆکوژیی کۆکوژی نمایش دەکەن، بە بەر چاوی خواوە!

هەموو ڕۆژ□ ش□ش□ک تەشەنە دەسەنێ

لە بەغداوە بۆ مەککە،لەوێوە بۆ ئەهواز

خوێن دەچۆڕێ،

هەرچی میر و شالیارە

هەرچی خەلیفە،شێخ،سەیید،ئاخوون و مەلاشە

خەڵکی د□ نێرن

تا لە دۆڵ و گرد و دەشت و لووتکەی شاخەکاندا

خۆ بۆ خودا بە کوشت بدەن،

کەچی خۆیان هەر یەکە لە دیوەخانی خۆیدا

لەبری بۆنی خوێن،

دەم لە دۆڵ و گرد و دەشتی ک□ نیشکێکەوە د□ نێ…

(نەمرەڕێ،ل74 و 75)

پێشەوا کاکەیی لە دەست ئەم ڕۆژگارە دەم بە گلە و سکاڵایە کە تەنانەت ئەم چاخە لێڵە،زمانی ئەڤینیش کەوڵ دەکات.

بە زمانی ئەوین دەپ□یقم

کەچی ئەم ڕۆژگارە کەوڵم دەکا…

(نەمرەڕێ،ل80)

ئاوڕێکیش لە فڕکەفڕک و پەلەی م□ر□ی ئەم سەردەمە دەداتەوە کە دەیەوێت خێرا بە هەموو شتێک بگات تەنانەت گەر کانیاوە زوڵاڵەکانیش لێڵ و کوێر بکاتەوە.

زەوی وەک توورەیەکی زێڕ دراوە بە کۆڵدا،

فڕکان فڕکانێکە،هەر یەکە بەشی خۆی دەبا،

هەر یەکە چنگی تێ ناوە و دایدەدڕێ،

زەوی ناتوانێ باڵەفڕێ بگرێ،

دەیەوێ لە دەستی ڕێبواراندا

وەک ئاوی کانیی کوێستانان بنۆشرێ.

(نەمرەڕێ،ل92)

پێشەوا بۆیە ملی ئەم ڕێگە دوور و درێژە دەگرێتە بەر تا بچێتەوە بەردەم یەکەم قۆناخی بوون کە ئیتر ڕۆح و جەستە تێیدا ئاسوودە بن و م□ر□ لە بن سێبەری ئاوەز و ژیرێتیدا خۆ لەدەست ئەم هەموو زیندانە قوتار بکات.

ئەم ڕێیەم بۆ ئاسوودەیی□

تا جەستە هەمیشە نەرم بێ،ڕۆح تێیدا ئارام بێ.

لە قوڕ کە هاتوویتە دەرێ،

بۆ ئەوە نییە وڕ ببیت،

دانا ئەو کەسەیە لە کۆتاییدا بەند نەکرێ.

(نەمرەڕێ،ل103)

ئەنجام:

پێشەوا کاکەیی، یەک لەو شاعیرە پاکژنووسانەی ئێستای شیعری کوردییە کە لە ڕێی زمانێکی جوایەزەوە بەردەوام ڕۆشنایی بە سووچە تاریکەکانی شیعر دەبەخشێت و لە هەوڵی کەشف و دیتنەوە و دەرخستنی جوانییەکانی شیعردایە و هەر جارە و ڕێگەیەکی جوایەزی شیعریی دەبڕێت و بە پلان و بەرنامەیەکی وردەوە کار لەسەر ئەم پاژەی ئەدەب دەکات. شاعیرێکە بە دیدێکی ڕوون و ڕۆحێکی بێ گرێ و گۆڵی مرۆییەوە بیر لە هەڵچنینی دیواری بڵندی شیعر دەکاتەوە و شیعرەکەیشی تا بە دوورەدەستترین د□ق□ر□کانی گەردوون ڕێ دەبڕێت؛ بۆیە هەر جارە لە دووی هەسارەیەک وێڵە و دەیەوێت بە ڕێی کاکێشانی شیعرەوە شۆقی ئەم هەموو ئەستێرە پرشنگدارانەمان تێبگرێت. هەر ئەوەندە ماوەتەوە کە بێژم،پێشەوا کاکەیی وەک بەرهەمە شیعرییەکانی پێشووی،لەم بەرهەمە نوێیەیشدا بە زمانێکی پاراو، خامەکەی دەخاتە گەڕ و کۆمەڵە وشە و دەستەواژەیەکی نوێیش دەکاتە بەر ئەم بەرهەم□ی□ش واتە “نەمرەڕێ”. پێشەوا کاکەیی ،هەر جارە و بە پرۆژەیەکی نوێی شیعری ،دەروویەکی نوێمان لە ڕوو دەکاتەوە. پێشەوا شاعیرێکە جوگرافیا و مێژوو پێکەوە گرێ دەدات و لە ڕێی داگەڕان بە جوگرافیای و□تاندا دەرکە لە ڕووی دیرۆکی گەلانیش دەکاتەوە و خوێنەر هەم بە جوگرافیا و هەمیش مێژووی نەتەوە و گەلانی سەرزەوی ئاشنا دەکات.

پێویستە ئاماژە بەم خاڵەیش بدرێت کە نەمرەڕێ،بەرهەمی شاعیری جوانن□ووس پێشەوا کاکەییە کە سا□□ی 2021 لە لایەن وەشانی “نووسیار”ەوە چاپ و بڵاو کراوەتەوە. پێشەوا کاکەیی پێشتر چەندان بەرهەمی شیعری بڵاو کردووەتەوە.

شیاوی ئاماژەپێدانە پێشەوا عەبدوڵڵا عەبدولڕەحمان، ناسراو بە «پێشەوا کاکەیی،» سا□□ی 1984 (1363ی هەتاوی) لە گەڕەکی

«جووتکانیان»ـی شاری "قەڵادزێ" لەدایک بووە. تا هەنووکە خاوەنی نزیک بە 14 بەرهەمی شیعری و توێژینەوەی ئەدەبیی چاپکراوە کە "زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی شیعر" نوێترین بەرهەمی ئەم شاعیرەیە. شیعری ئەم شاعیرە نوێخوازە بۆ سەر چەندان زمان وەرگێڕدراون.

ژێدەر:

نەمرەڕێ، پێشەوا کاکەیی، چاپخانەی جەنگەڵ، تاران، وەشانی نووسیار، چاپی یەکەم، 2021، دانیمارک

هەمەر نەریاوی و پێشەوا کاکەیی

سێبەرێکی هەورامانی.. هەمەر نەریاوی

(ئاوڕێک بە سەر وێستگەکانی ژیانی وەلی فەتتاحی)

1 – وەلی فەتتاحی، نووسەر و وەرگێڕ، ساڵی 1343ی هەتاوی(1965)لە گوندێکدا لەدایک دەبێت کە هونەر، لەوێندەرێ زایەڵەی بەند دەبێت. "شەشمە"، هەمان زێدەکەی وەلی مامۆستا و وەرزشوانە. سەردەمی زارۆکی لە گوندی "شەشمە" وەپشت سەر دەنێت. دواتر ڕوو لە شارۆچکەی

“نەوسوو”دەکات کە هەر لە کۆنەوە، ناوەند و مەکۆ بۆ هونەر بە هەر هەموو لق و پۆپەکانیەوە دەبێت و بە دەیان سیمای هونەریی و ڕووناکبیر لەوێوە سەر هەڵدەدەن و پاشانیش لە هەر هەموو کوردستاندا ناویان دەکەوێتە سەر زاران.

2 – دووەم قۆناخ لە ژیانی وەلی فەتتاحی هاوکاتە دەگەڵ دەستپێکی شەڕی ئێران و ئێراق(1988-1980) کە مخابن بەشێکی فرەی هەورامان چۆڵ و جەماوەرەکەی ئاوارە و ڕوو لە شارەکانی دوو ستانی کرماشان و سنە دەکەن. شەڕی ئێران و ئێراق کە دەست پێ دەکات، هەورامان بەناز دەکەوێت و بەشی فرەی گوندەکانی خاپوور و چۆڵ دەکرێن. کە وەک گەورە هونەرمەندی کورد”ئەسمان هەورامی”توانیویەتی هاواری دڵەی لە دەست ئەو چۆڵبوونەی دەڤەرە نازنینەکەی دەرببڕێت کە لە گۆرانییەکی ناخهەژێندا دار و بەردی هەورامان دەلاوێنێتەوە. بە دوای ئەو ڕەوشە ماڵکاولکەرەدا، ماڵباتەکەی “وەلی”ش وەک زۆرینەی خەڵک،ئاوارەیی دەبێتە بەشی. شاری نەوسوو، ساڵی 1359ی هەتاوی(1980)دەکەوێتە دەست سوپای ڕژێمی بەعسی ئێراق و شار بە جارێ چۆڵ دەبێت و ئەوەندەرە دەبێتە مەکۆی کوند و بەکوێرەی شوومی زەمەن.

3 – سێیەم وێستگەی ژیانی وەلی فەتتاحی، شاری “پاوە”ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەبێت کە خۆی و بنەماڵەکەی لەوێندەرە دەگیرسێنەوە.وەلی ،خوێندنی دواناوەندی لە پاوە کۆتایی پێ دێنێت و دواتر بۆ خانەی مامۆستایان دەردەچێت و لە گەورە شاری کرماشان خوێندنەکەی کۆتایی پێ دەهێنێت. پاش تەواوبوونی خوێندنەکەی،دەبێتە مامۆستای خوێندنگە و قوتابخانەکانی دەڤەری هەورامان و 30 ساڵی تەمەنی لە پێناو وانەوتنەوە و فێرکردندا وەپشت سەر دەنێت.

4 – لە چوارەم قۆناخی ژیاندا، وەلی فەتتاحی دەبێتە مامۆستای قوتابخانان و گەلێک ساڵان لە خوێندنگەکانی ناوچەی باوەجانی و ڕوانسەر بە کاری وانەوتنەوەوە خەریک دەبێت و ئەوەی لە هەگبەی زانستییەکەیدا دەبێت،دەیگوێزێتەوە بۆ خوێندەواران. ئەوانەی لە نزیکەوە ئاشنای وەلی مامۆستا دەبن،هەمووان باس لە خاکەڕایی ئەم مرۆ ڕۆحسووکە دەکەن کە چلۆن وانەکانی ژیان،فێری قوتابییان دەکات و لەسەر بنەمایەکی مرۆیی، بە سبەی باریان دەهێنێت و پەروەردەیان دەکات.

5 – لە دوا قۆناخی ژیاندا ئەم سیما فەرهەنگییە،خۆ لە شاری ڕوانسەردا دەبینێتەوە. شارۆچکەی “ڕوانسەر”ی سەر بە هەورامان، یەک لە وێستگە سەرەکییەکانی ژیانی وەلی مامۆستا دەبێت کە هەر لەو شارۆچکەیەوە،گەشەیەکی دی لە خەباتی دەست پێ دەکات کە ئەویش ئاوەزابوون بە باڵای چاند و زمانی کوردییە کە دەستکەوتی ئەم

خەبا تەیش،چەندان کتێب و دەیان وتارە. ئەم سیما خەمخۆرەی چاند و زمانی کوردی لە ناوچەی هەورامان، یەک لە دامەزرێنەرانی ئەنجوومەنی فەرهەنگی- ئەدەبیی “میرزا ئەحمەد داواشی”لە شارۆچکەکەی ڕوانسەرە کە ئەم بنکە چاندییە،دواتر تەکانێک بە بزاڤی ڕۆشنبیریی کوردی لەو ناوەدا دەدات. ئیتر تا دێت زێتر بە دوای حەز و خولیاکانیدا دەچێت. بە واتایەکی دی،هەر لێرەوەیە کە پتر ئاوێتەی دنیای چاند و فەرهەنگ و ڕۆشنبیری دەبێت. بە هاریکاری کۆمەڵە مرۆیەکی خەمخۆر، ئەنجوومەنی فەرهەنگی- ئەدەبیی میرزا ئەحمەد داواشی دادەمەزرێنن ئەرچی ئەم ئەنجوومەنە لە لایەن کۆمەڵە گەنجێکی ئەوێندرێوە وەبەر ڕەخنە دەکەوێت کە گوایە زێتر خۆ لە قاوخێکی کۆندا دەبینێتەوە و دەرکە لە ڕووی لاوان و داواکارییەکانی ئەم توێژە ناکاتەوە بەڵام بۆ وەلی فەتتاحی ئەم ئەنجوومەنە دەیخاتە سەر ڕێبازێکی نوێ و هەر لێرەوە ڕوو لە دنیای فەرهەنگ و زمان دەکات و دەست دەداتە نووسین لەسەر گەلێک پرسان و دیالێکتی هەورامی بۆ زمانی نووسینەکانی دەکار دەهێنێت. ڕاستە وەلی درەنگ دەست پێ دەکات بەڵام زۆر زوو دەتوانێت □□ ب□□تە نێو کۆمەڵەی فەرهەنگیی هەورامانەوە.

وەلی، بۆ بەشێکی نووسینەکانی،زمانی ساتیر و تەنز دەکار دێنێت. ئەم زمانی ساتیرە،هەندێک جار ڕەخنەگرتنە لە کۆسپ و کەند و لەندەکانی بەردەم ڕووبەری جڤاکی بە گشتیی و کۆمەڵەی چاندیی بەتایبەت. بڕێک جاریش داکۆکی و لاگریکردنە لە زمان و چاند و دابونەریتی کوردی و هەروەها بەها واڵا مرۆیيیەکان.

بەشێکی تری نووسینی ئەم سیما فەرهەنگییە،ڕووی لە گلێرکردنەوە و لێکدانەوەی سامانی زەنگینی ئاواز و مێلۆدی و گۆرانیی ڕەسەنی دەڤەری هەورامانە.

وەلی فەتتاحی، هەرگیز لە هەمبەر ئەوەی لە ک□م□□□دا ڕووی دەدا، تەنیا سەیرکەر نەبوو؛ پێنووسێکی پەرۆش بەرانبەر کۆمەڵگەکەی بوو. بەردەوامیش پێنووسەکەی بە هەمان مەبەست دەسووڕاند.

لە هەمبەر نووسەر و هونەرمەندانی دەڤەرەکەی بەو پەڕی خاکەڕاییەوە خامەکەی دەخستە گەڕ و دەیەویست ئەم نەریتە بۆ بەرەی ئەمڕۆ و سبەی نێو کۆمەڵەکەی بگوێزێتەوە کە ڕێز لە سیما خەمخۆرەکانیان بگرن.

هەر لە گەرمەی ئەم ئاوێزانبوونە بە ڕووبەری وێژەی کوردیدایە کە ئەوینێکی پاکژ و ڕۆچوون بە نێو جیهانە ڕەنگاڵەییەکەی ئەشقدا، وەلی دنە دەدات ڕوو لە وەرگێڕان و گوێزتنەوەی دووبەیتییەکانی باوە تایەر هەمەدانی بۆ سەر زمانی کوردی(دیالێکتی هەورامی) بکات. مەگین هەر ئەوەی سووتاوی ئەوینێکی بێگەرد ب□□ت تا لە زمانە پاراوەکەی باوە تایەری لوڕ بگات!

وەلی بەو دەردەوە موبتەلا بوو هەر بۆیە دەست بە دووبەیتییەکانی باوە تایەر دەبات.

هەر کەس بە دەردا، با هەر مەردە بێ
دە عەشقش نەبێ، با پەژموردە بێ
بوەبوە مەچێۆ سەحەر، ئەو گوەی
هەر کەس بە عەشقا، ئیمان هەردە بێ
(دوو بەیتییەکانی باوە تایەر هەمەدانی، وەلی فەتتاحی)

لە گەرمەی چالاکیی فەرهەنگیی و ڕۆشنبیریدا مخابن مەرگ بەرۆکی پێ دەگرێت و لە تەمەنی پێگەیشتن دا پێی ژینی هەڵدەوەرێت و ئۆغری دوایی دەکات و هەورامانەکەی و شاری نەوسوود دەبێتە دواهەواری و بۆ هەمیشە لە ئامێزی خاکی نیشتمان دا ستار دەگرێت.

“فەتە”،(کەمەڵە تەنز) ،”چریکەی ئەهوورایی”(گۆرانیی و ئاوازەکانی هەورامان) و وەرگێڕانی”دووبەیتییەکانی باوە تایەر هەمەدانی” بۆ سەر دیالێکتی هەورامی، چەند بەرهەمێکی چاپکراوی وەلی فەتتاحی دێنە ئەژمار.

جەژنی ئاماژەپێدانێ کە ڕۆژی سێشەممە، 5ی ڕەشەممەی 2720(23ی فێبریوەری 2021)، ”وەلی فەتتاحی”، نووسەر، وەرگێڕ و تەرەوانی کوردی هەورامانی، لە تەمەنی 56 ساڵیدا ئۆغری دوایی دەکات و بۆ هەر هەمیشە لە باوەشی خاکی پیرۆزی نیشتماندا ئۆقرە دەگرێت. جەی ئیشارەت پێدانە کە شاری “نەوسوو”، بۆ هەمیشە دەبێت بە ئارامگەی ئەم کەسایەتییە گەلپەروەرە.

پاکژترین ئینتیزار
هەر دوەشەو بوو،
لە دوو سووچی
ئەم جەنجاڵستانەی ئێستا،

بە جووت باسی میهرەبانی
جارانمان بۆ یەکدی دەکرد،
ئۆخژنیشمان بۆ ناخ و دڵ دەگوێزتەوە.
دڵی، پڕی لە وەنەوشەی نیشتمان بوو،
کەچی ئەیوت:
تۆ نازانی برالە گیان چلۆن لێرە،
بە هەر هەنگاوێ بۆ ژیان،
کەلەبەرەکەت
لێ دەتەنن بە تەمتومان!
هەر کە ئەمدواند،
کوڕە خرتۆڵە دەروون میهرەبانەکەی هەورامان،
چۆڕچۆڕ ئەسرینی دەوەراند.
وەک خودی خۆم،
غوبەرتێکی ئەم زەمەنە تەنگەبەرە،
لە دەوری ناخی ئاڵا بوو.
“وەلی”خۆی بوو،
هەستم دەکرد،
هێشتاکە هەر،
هەمان کوڕە هەر هەمیشە دەم بە بزەی
خوێندنگەکەی دوێنێی عومرە،
وەک”س□□□راو ه□و□□□ی”□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□ □□□□ □□ □□□□.
□□□□□□”□□□□”□□□□□□□”□□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□ □□□□ □□□□□□□□”□□□□□□□□□□”،
کەچی نەیهێشت، جارێکی تر
بە دیداری شاد ببمەوە،
ئەم بەهارە.
سەد بەهار بێ و سەدیش بچێ،
شێوەی میهرت،
تازە لەسەر ناخم نەخشە و
هەرگیز هەرگیز،
لە دڵ ناچێ.
ئیتر بنوو وا بەهارە،
بە خەیاڵی هەورامانێ گوڵاڵەسوورە
داتدەپۆشم،
کە لە خەیاڵدانی مندا،
پاکژترین ئینتیزارە.

▪ سەراو هەوڵی: یەک لە خۆشترین سەیرانگەکانی جارانی شاری

پاوە دێتە ئەژمار کە لە نزیک خوێندنگەکەی دواناوەندیی سەردەمی ئێمە (دواناوەندیی شەهیدانی هەشتەمی گەلاوێژان) بوو کە بە هەزار داخ و کەسەرەوە، ئەم مەکۆ دیرۆکییەیش بە دەردی مەرگی ئەم سەردەمەوە گیرۆدەیە و ئێستا تەنیا یادەوەرییەکەی ماوەتەوە.

- حەوزەلارە: یەک لە شوێنە هەرە دڵاواکانی شاری "نەوسوو"ی سەر بە "پاوە"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە کە شوکر هەشتا سەبەرەکەی، میهر بە دەیان دەگوازێتەوە.

هۆمەر نەریاوی

دەردە کوردبوون و جلی کوردی.. هۆمەر نەریاوی

1 – ئەو جوگرافیایەی کە هەنووکە لە قامووسی سیاسیی جیهاندا بە "ئێران"، ناودەبرێ، وڵاتێکی فرەنەتەوەیە کە هەر کامە لە نەتەوەکانی نێو ئەم جوگرافیا بەرینە، خاوەنی زمان و فەرهەنگ و مێژوویەکی جیاواز و دەوڵەمەندن. بە درێژایی 40 ساڵی ڕابردوو ،مخابن زمان و فەرهەنگی هەر کامە لەم نەتەوانە خاسما کورد، بەردەوام وەبەر شاڵاوی چەوتی ئەقڵییەتێکی نەزۆک و گەمژانەی باڵادەست کەوتووە. جارێک،سووکایەتی بە زمان دەکرێت،جارێکی دی،فەرهەنگ و کولتوور وەبەر هێرش دەدرێت و جاری وایشە خۆی لە چاوی مێژووی ئەم نەتەوانە دەکرێت؛ یان بە واتایەکی ڕاستتر،هەوڵی شێواندن و ئاوەژووکردنی مێژووەکەیان دەدرێت. چونکە دەستەڵات و فەرهەنگی باڵادەست هەر لە دێر زەمانەوە هەتا هەنووکەیش بەردەوام بە چاوێکی نەوی و نزم دەڕوانێتە نەتەوەکانی دی نێو ئەم جوگرافیایە و لە ڕاستیدا ئەم فەرهەنگێیشی بە نێو کۆمەڵگەی ئێرانی گوێزێتەوە و زۆرینە،هەڵگری هەمان بۆچوون و ڕوانگە لە هەمبەر نەتەوەکانی دیکەی نێو ئێراندایە.

2 – ئەم پەلامارە دژە مرۆیی و کرێتە،هەندێک جار لە کەناڵە بە ناو "میللی"یەکانەوە و لە لایەن ژمارەیەک میدیاکار(پێشکەشکار و بێژەر)ی نەخوێندەوار و کاڵفامی خاوەن ئەزموونەوە ئەنجام دەگرێت

کەچی بڕێک جار،ناوەند و سیما زانستیی و هونەریی و ڕۆشنبیرییەکان بۆ ئەم هێرشە ناسەردەمییانە دەکار دەگیردرێن. ڕووی ئەم چەند پ□یق□ ل□ نوێترین هێرشی کاڵفامانە و ناسەردەمییانەی پێشکەشکارێکی نەخوێندەواری کەناڵێکی فەرمیی حوکوومەتە کە “جلی نەتەوەیەک” نیشانە دەگرێت و وێڕای ڕێزی فرەوانم بۆ چینی “شڤان”،بە جلی شوانان، ناودێری دەکات. ئەم پێشکەشکارە قسەزل و گەمژەیە کە بە پارەی حوکوومەت،لە کەناڵی ڕەسمیی وڵاتێکەوە، فەرهەنگی نەتەوەیەک وەبەر هێرش دەدات، ئەوەندە نەخوێندەوارە کە سەرەڕای ئەوەی لەسەر گیرفانی حوکوومەت بە هەر هەموو ئێران و بگرە دنیادا گەشت و سەفەری فرە و فرەوان دەکات،کەچی هێشتاکە تۆسقاڵە شارەزایەتییەکی لەسەر خۆیان گوتەنی”ئەتنە ئێرانییەکان”نییە و سووک و هاسان ،بە بێ ئەوەی وەبەر لێپرسینەوە و لێپێچینەوە بکەوێت،تا دێت تریبۆنی گەورەتری دەخرێتە بەردەم. تاڵتریش ئەوەیە کە دواتر خۆی بە کورد لە قەڵەم دەدات کە برین و دەردەکە سەد هێندە کاریتر و پڕزامتر دەکات. ئەم چەشنە بێڕێزیکردنە بە جلی نەتەوەی کورد ڕاست دەمباتەوە بۆ نێوەڕاستی شەستەکانی هەتاوی(نێوەڕاستی هەشتاکانی زایینی).

3 – ئەو کات،خوێند□کاری ک□لی□ژی زانستە کۆمەڵایەتییەکان لە زانستگەی تاران بووم. جارێکیان مامۆستای وانەی “خەسارناسیی کۆمەڵایەتی”،دوکتۆر “ڕەحمەتوڵڵا سدیق”، تەوەری باسەکەی لەسەر چەشنەکانی گزیکاریی و لادانی کۆمەڵایەتی لە نێو کۆمەڵگەدا بوو کە “لەبەرکردنی جلی کوردی” بە نموونەیەکی ئاشکرای لادان لە بەها و نۆرمە کۆمەڵایەتییەکان و بگرە تێکدانی فەرهەنگی بەناو ئێرانی ناوزەد کرد. ئەم مامۆستای زانستگەیە کە بڕوانامەی دوکتۆرای کۆمەڵناسی لە زانستگەی “سۆربۆن”ی پاریس وەرگرتبوو،سووک و هاسان بەو چەشنە کەوتە سووکایەتیکردن بە فەرهەنگی نەتەوەیەک و یەک کەسی بە ویژدانیشت بەردیدە نەکەوت،بەرەنگاری ببێتەوە،یان بە واتایەکی ڕاستتر،کەسی متەقی لێوە نەهات. کاتێک ئاخاوتنەکەی کۆتایی پێ هات،ڕووم تێ کرد و وتم: “مامۆستا دەمەوێت بۆ کۆڕ و دانیشتنی داهاتوو لەسەر جلوبەرگی کوردی قسە بکەم”. پێشوازی لە پێشنیازەکەم کرد. بۆ حەوتەی داهاتوو دەستێک جلی کوردیم لەبەر کرد و ڕووم لە کۆلیژ نا. هێشتا نەگ□یشتبوومە نێو حەوشە و باخچەی کۆلیژ،کە هەر یەکە و بە ناو و ناتۆرەیەک، بانگی دەکردم. کاتێک کۆڕەکە دەستی پێکرد،مامۆستا ڕەحمەتوڵڵا سدیق،ڕووی لە خوێندکاران کرد و وتی: “وا دیارە ئاغەی… دەیهەوێت دیفاع و بەرگری لە خۆی بکات،ئاغەی … فەرموو”.

سەرەتا کەوتمە ئاخاوتن لەسەر فەلسەفەی دامەزرانی کۆلیژی زانستە کۆمەڵایەتییەکان کە بەشێکی فرەی وانەکانی تەرخانە بۆ خۆیان گوتەنی؛چاند و فەرهەنگی ئەتنە ئێرانییەکان. وتم:"جێی داخ و کەسەری زۆرە لە کۆلیژێکدا ناوەکەی بۆ خۆی هاوار دەکات کە پێویستە ڕێز لە زمان و کولتوور و مێژووی نەتەوە جیاوازەکانی ئەو وڵاتەک بگیردرێت،هەر لێرە و لە تریبۆنی زانستگەوە سووکایەتیی و بێڕێزی بە فەرهەنگی کورد دەکرێت. خوێندکاری ئەو زانستگەکانی ئێران ئەوەندە شارەزایەتی لەسەر هۆز و خێڵە سوورپێستەکانی ئەمریکا هەیە، هەزار یەکی لەسەر خۆتان گوتەنی؛فەرهەنگ و چاندی ئەتنە ئێرانییەکان شارەزایەتی نییە و بگرە هەر هیچیش نازانێت".
دواتر،کەوتمە باسکردن لەسەر تایبەتمەندییەکانی هەر کامە لە بەش و پارەکانی جلی کوردی و دەسکەوتیان لە وەرزە جیاوازەکانی ساڵدا. کە کۆتاییم بە قسەکانم هێنا،کاکی مامۆستا ئەوجار ڕووی لە خوێندکاران کرد و وتی: "بەڕێزینە، بەڕاستی من ئەم شتانەم نەدەزانی و شارەزایەتیم لەسەر ئەم پرسانە نەبوو. هەر لێرە و لەبەرچاوی هەمووان داوای لێبوردن لە ئاغەی … دەکەم". من عەرزم کرد،دوکتۆری هەژا،داوای لێبوردن لە نەتەوەیەک بکە کە من ئەندامێکی هەرە گچکەی دەمە ئەژمار.

4 – هەنووکە پاش گەلێک ساڵان،ئەمجارە "محەممەدجەعفەر خوسرەوی"، پێشکەشکاری کەناڵی دووی ئێرانی، لە سەردەمێکدا کە بە چاخی شەشی تەکنەلۆژیا و زانیاری ناودەبرێ، بە لەونێکی بێشەرمانە،لە شاشەی کەناڵێکی فەرمییەوە، سووکایەتی بە جلی نەتەوەیەک دەکات. پێشکەشکاری کەناڵی بە ناو میللی،مەیلەکیانە دەئاخفێت و بە بەرچاو بە میلیۆنان کەسەوە،سووکایەتی بە فەرهەنگی دەوڵەمەندی نەتەوەیەکی دێرین دەکات.
ئەمە قسەی "محەممەدجەعفەر خوسرەوی"یە کە،ڕێزنان لە کەسی بەرانبەرت،سەرەتاییترین ئەرک و ڕەوتاری کۆمەڵایەتییە و پێشکەشکار پێویستە ڕێز لە میوان و بەردەنگی بەرنامەکەی بگرێت کەچی بە خۆی،ڕاست بە پێچەوانەوە دەجووڵێتەوە و فەرهەنگی نەتەوەیەکی خودان ژیار نیشانە دەگرێت. میوانی بەرنامەکەی گەنجێکی کورد دەبێت بە ناوی دوکتۆر "فەریبورز عەزیزی" کە خەڵکی گوندێکی دەڤەری هەورامان بە ناوی "زەردەیی"یە و لە کرماشاندا مەزن دەبێت. کاتێک پێشکەشکار پێی دەڵێت؛ئەم جلی شوانییە چییە لەبەرت کردووە،وەرامی دەداتەوە:"ئەم جلە، یادگاری کاوەی ئاسنگەر و هەمای ڕزگاربوون لە ژێر چنگی ملهوڕەتییە". جێی ئاماژەپێدانە کە فەریبورز عەزیزی دواتر کورتە ڤیدیۆیەک لەسەر ئەم پرسە بڵاو دەکاتەوە کە ڕاستیت

گەرەکە هیچ لە واقیعە هەژێنەرەکە کەم ناکاتەوە.

5 – لە نێو وڵات و سیستەمێکدا زۆرینە بە ئەقڵییەتی نەتەوەی باڵادەستەوە بار دێت و گەش دەکرێت، مرۆ و کەسایەتی نەتەوەکانی دی، با بلیمەت و زانستوەر و مامۆستای زانستگەیش بن، هەمیشە بە چاوێکی نزم و نەوی سەیر دەکرێن هەر بۆیە پێشکەشکارێکی ناسراو بەو چەشنە بێڕێزی بە نەتەوەیەک دەکات و هەرگیزیش گوشارێکی بە سەر دروست نابێت. پێویستە هەموومان لە هەمبەر ئەم بێڕێزیکردنەدا یەکدەنگ و یەکگرتوو بین و هەڵوێستمان هەبێت و بە دژی سەرچاوەی سەرەکی سووکایەتیکردنەکە بوەستینەوە ئەگینا سبەی شاڵاوی دیکەی بە دوادا دێت. کورد و کوردبوون، بە هەمیشەی دیرۆک بە چقەی چاوی ناحەزان دەمێنێتەوە بەڵام مرۆی کورد تا کەنگێ دەبێت بەدەست ئەم دەردە گرانەوە بتلێتەوە کەچی ویژدانە تۆپیوەکانی ناوخۆ و دەرەوە (بە ناو ڕۆشنبیرانی ئێرانی)، متەقیان لێوە نایە و بگرە بەرانبەر بەم بێڕێزیکردنەیش، خەنین و لە دوور و نزیکەوە، ڕەمووزنانە و بەدرۆ، جاڕی دیمۆکراسی و مافی مرۆڤ لێ دەدەن!

دەرکەوتنی "بەیان" لە وەرزی

خەزانی ڕۆژنامەگەریی کوردیدا ... هۆمەر نۆریاوی

لە قۆناخێکی هەرە ناسک و هەستیاری مێژوودا کە ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەڵات لە حاڵی گیان کەنشتدایە و تەنێ نووزەیەکی لێوە بەرگوێ دەکەوێت و بەشی فرەی بە ڕەشکردنەوەی ڕووپەلی پاکژەوە مژولە یان نایەوێت یانژی ناوێرێت خۆ لە قەرەی پرسە چارەنووسساز و هەستیارەکانی کۆمەڵگە بدات و کەمتر بڵاڤۆکێکت پێ شک دێت خودانی دەستەیەکی نووسەرانی کارامە و لێزان و پیشەیی و پڕۆفشناڵی بواری ڕۆژنامەگەری بێت،لێ دەرچوونی ژمارەیەک ڕۆژنامە و گۆڤار لێرە و لەوێ،هەندێک تەمەکە دەڕەوێنێتەوە و تۆوی هیوا لە دڵاندا دەچێنێت.

گۆڤاری “بەیان”، یەک لەو گۆڤارانە دێتە ئەژمار کە خۆی بە گۆڤارێکی فەرهەنگی،کۆمەڵایەتی ناودێر دەکات کە بە دوو زمانی کوردی-فارسی هەر دوو مانگ،جارێک چاپ و بڵاو دەبێتەوە. ئەم گۆڤارە، بە هەمان ڕێچکە و ڕێبازن□ک□ی “سروە”ی ئازیز و یادگاردا دەچێت و دەستەی نووسەرانی دەیەوێت بە هەمان بین و هەناسەوە لە پێناو درێژەدان بە خەباتی ڕۆژنامەگەریی کوردی کار بکات و خزمەت و ڕاژەی چاند و کولتووری کوردی بکات.

خودان ئیمتیاز و بەرپرسی گۆڤارەکە،دوکتۆر”ئیسماعیل مستەفازادە”،زانستوەرێکی گەلپەروەرە کە بە هاریکاریی و هەوڵ و خەبات و خەمخۆریی کۆمەڵە مرۆیەکی نیشتمانپەروەر،گۆڤارەکە چاپ و بڵاو دەکاتەوە و لە باری ماددییشەوە ئەوە تەنیا مرۆ دڵسۆزە گەلپەروەرەکانن کە پاڵپشتی دەکەن و لە هیچ ئالی و لایەنێکی فەرمییەوە یارمەتی دراوی وەرناگرێت.

بەیان،گۆڤارێکی سەربەخۆ و بێلایەنە و ئێستا پێی ناوەتە ساڵی سێیەمی تەمەنەوە و هەتا هەنووکەیش، 12ژمارەی لێ چاپ و بڵاو بۆتەوە. ژمارەی یەکەمی ئەم گۆڤارە،مانگی گەڵاڕێزانی ساڵی 1397ی هەتاوی(2018) بڵاو بۆتەوە.

گۆڤارەکە،لە چاو ئەزموونی دوور و درێژی ڕۆژنامەگەریی کوردی،هێشتا لە قۆناخی دەستپێکدایە و بە گۆڤارێکی تازە و ساوا دادەنرێت و پێویستی بە پێنووس و خامەی بەپێزی گشت ڕووناکبیرێکی پەرۆشی چاند و فەرهەنگی کوردی هەیە.

بەیان،هەوڵ دەدات بە بێ جیاوازی،خزمەتی گشت زاراوە سەرەکییەکانی زمانی کوردی بکات و ئەمەیشی لە ماوەی سێ ساڵ کارکردنەدا سەلماندووە. بەڵام پێویستە ئەم پرسە بەوپەڕی وشیارییەوە جێبەجێ

بکرێت و ئەرکەکە بخرێتە ئەستۆی کەسانی شارەزا و پسپۆڕ و وەک دەرفەتێک سەیر بکرێت نەک چێکردنی کەند و لەند و تێکدان و شێواندنی زمانی پاکژ و زەنگین و دەوڵەمەندی کوردی.

نوێترین ژمارەی بەیان،ژمارە 12، مانگی خەرمانانی 1399ی هەتاوی(سێپتەمبەری 2020)چاپ و بڵاو بۆتەوە. ئەم ژمارەیەی بەیان،ئاوڕ لە مۆسیقای کوردی لە هەر هەموو پار و بەشەکانی کوردستان دەداتەوە و کۆمەڵێک بابەتێکی دەوڵەمەند و ڕەنگاڕەنگیی لە خۆ دەگرێت. شیاوی ئاماژەپێدانە کە بەیان لە شاری پێشەوای کوردان و قەڵای مەردان،مەهاباد،دەردەچێت و لە هەر هەموو ستان و پارێزگە کوردنشینەکانیشدا بڵاو دەبێتەوە.

بەیان،یەک لەو دەگمەن بڵاڤۆک و گۆڤارە کوردییانەیە کە جیهانی زارۆکانی لە بیر نەکردووە و هەر جارە و پاشکۆیەک بە ناوی"گۆ و گاڵی نوێ"بۆ منداڵان بڵاو دەکاتەوە و تا ئێستا 12 پاشکۆی بۆ منداڵی کورد بڵاو کردۆتەوە. پەروەردەکردنی منداڵی کورد لەسەر دوو بنەمای هەرە گرینگی زمان و چاندی کوردی،یەک لە مەبەستە سەرەکییەکانی دەرکردنی ئەم پاشکۆیە دەبێتە ئەژمار.

بەیان،ئەگەر دەیەوێت ژمارە لە دوای ژمارە زێتر پێش بکەوێت،پێویستە لە بن چاودێری دەستەیەکی نووسەرانی کارامە و خودان ئەزموونی بواری ڕۆژنامەگەرییدا دەربچێت و هەرگیز خۆی پاتە نەکاتەوە و بەردەوام کاژ فڕێ بدات. ژیرانە دەست بە پرسە هەستیارەکان ببات و دەوری چرایەکی گەش بە سبەی ببینێت؛ئەگینا ئەمیش زەر زووی گیرۆدەی پەتا گشتییەکە دەبێت و پاش ماوەیەکیش،تەنیا ناوێکی ڕووکەشی لێوە دەمێنێتەوە.

جێی خۆیەتی هەر لێرەوە دەستخۆشی لە سەرپاک ستاف و دەستەی نووسەرانی بەیان بکەم و دادێیەکی درەوشاوەیان بۆ بە ئاوات بخوازم.

لە ژمارە 12ی بەیاندا بابەتێکی توێژینەوەیی نووسەری ئەم دێڕانە لەسەر هونەرمەند ئیسماعیل سابوور لە بن سەردێڕی"سروەی دەنگێک و غوربەتی ناخێک"بخوێننەوە.

“سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی”و تەمەنێک توان□و ل□ نێو نیشتماندا … هۆمەر نۆریاوی

خوێند نەوەی کتێب نەخاسما کتێبێک سەربردە و ڕۆژە حەزینەکانی کەسایەتییەکی سەرتاپا نەتەوەییت بۆ بگێڕێتەوە، بە دڵنیاییەوە بایەخ و گرینگایەتییەکی فرەی دەبێت و خوێنەری تامەزرۆ، هەرگیز لە هەڵداn□و□ی لاپەڕەکانی پەڕتووکێکی ئەوتۆ، هەست بە شەکەتبوون و ماندووێتی ناکات. کتێبێک بە ناخی ئەو ڕووداوانەدا ڕۆ دەچێت کە دەست لە بەرۆکی شاعیرێکی مرۆدۆست و ژیاندۆست بەرنادەن و جەخار جەخار خوێنەر هەر ساتە و زێتر هەست بە وەرینی گەڵایەک لە دارە ک□س□ک□کەی دەکات. گێڕانەوەی ئەم ب□و□ر و ڕووداوە ڕەزاگرانانە، ئەویش لە زار کەسێکەوە بۆ خۆی نغرۆی نێو ڕووداوەکانە و ڕاستییەکان وەک خۆ دەگوێزێتەوە، بۆ خوێنەر، سەد هێندە چێژبەخشتر دەبێت. ڕووی ئەم پ□یق و کورتە نووسینە لە کتێبی “سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی”، ب□رh□می”هەڵۆ شێرکۆ بێکەس”ە.

“سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی”، هەڵدانەوەی لاپەڕە حەزینەکانی دوایین ساتەوەختەکانی فرمێسکاویی شاعیرێکی نەتەوەیی و تا سەر ئێسقان گەلپەروەرە کە بەدەم غوربەتێکی ناخهەژێنەوە، هەر ساتە و تەڵێک ڕەشەڕێحانەی تەمەنە کەسک کەسکەکەی، زەرد زەرد هەڵدەوەرێت. سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی، بە قەد مێژوویەکی کەونی خەمبار، بۆ کورد ئازاراویی و تاڵە. سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی، ئەو ڕۆژە پاییزاییانەی تەمەنی شاعیرێک دەگێڕێتەوە کە بە درێژایی تەمەنێک، هەردەم بەرگێکی ڕەنگاڵەیی دەکردە بەر داری ئەدەبی نەتەوەیەکی بندەست و ناوی ئەم گەلە بێ کیانەی دەخستەوە سەرزاران و نەیدەهێشت بێناز بکەوێت و بە بۆتەی فەرامۆشی بسپێرد□ت. هەر بۆیە نیشتمان، ڕۆژانە لە زنەی چاوانی هەمیشە شیعرباری ئەم هەیکەلە مەزنە ئەدەبییەی دەخواردەوە کەچی لەو لایشەوە فرمێسکێک بە ڕوخساریدا دەتکایە خوار.

سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی، سەربردەی ڕۆژە سەرتاپا خەمینەکانی ئەو شاعیرە دەگێڕێتەوە کە تەمەن و ژینی هەر لە پێناو بەرزکردنەوەی ناوی بڵندی نیشتمانەکەیدا تێپەڕاند و لە کوێ خەمێک نیشتبایە سەر گۆنا هەمیشە سوورەئاڵەکەی، بە چڵە شیعرێک، سوکنای بۆ دەگوێزتەوە. سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی، خودی سەرگورشتەی ڕاستینەی ڕۆژانی کپ کپی شاعیرێک دەگێڕێتەوە کە بۆ خۆی لە ڕێی زمانەوە، هەر جارە و گۆمێکی

دەشڵەقاند و ڕووبارە پ□یق□کی تازەی دەخستە نێو قامووسی ئەم زمانە دێرین و دەوڵەمەندەوە. سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی،ئەودیو وەفا و ئەمەگناسی یانزی بە پێچەوانەوە، بێوەفایی خەڵکانێک لە هەمبەر ئەم شاعیرە مەزنەمان بۆ دەردەخات. باس لە هاوڕێی دێرین و خەمخۆری شاخ و خەمساردی ئێستای نێو شارمان بۆ دەکات. گەورەیی شاعیرمان لە زمان کەسایەتی کورد و ناکوردەوە بۆ دەگێڕێتەوە. چیرۆکی ڕاستینەی دەستەڵاتێکی نوقمی نێو گەند□یت بۆ دەگێڕێتەوە. دیوی ڕاستینەی سەربردەی پیاوانی قسەی ڕووتمان بۆ دەخاتە ڕوو.

سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی،سات بە سات لەگەڵ هەناسەکانی شێرکۆ بێکەس دەمانگەڕێنێت و دواساتیش هەر بۆ خۆی خەبەر لە دواهەناسەی دەدات کەچی شێرکۆ بە شیعر ئەوەندە هەناسەی لە هەر هەموو نیشتماندا بڵاو بووتەوە کە مرۆ هەمیشە هەست بە ترپەی دڵ و ناخە سیخناخە شیعریییەکەی دەکات و سات نییە بەدەم خوێندنەوەی بەرهەمێک و شیعرێکی شێرکۆوە،هەست بە لێدانی دڵە هەر هەمیشە شەیدای زمانەکەیەوە نەکات. ئیدی هەناسەیەکی لەو چەشنە کەنگێ کپ دەبێت و دڵێکی ئەو تۆ کوا لە ترپە دەکەوێت!

ئەم کتێبە،گۆشەیەک لە بێمروەتی،بێ بەڵێنی و خەمساردیی هاوڕێیانی دوێنێ و کورسینشینانی ئەمڕۆ لە لایەک و خۆشەویستبوونی شێرکۆ لای گەلەکەی و وەفا و ئەمەگناسیی کۆمەڵێک ه□قا□ و داژداری لە هەمبەر ئەم مرۆ نازنینە و هەروەها ڕوانین و دیدگای نەتەو□یانەی شێرکۆمان بۆ باس دەکات.

شێرکۆ بێکەس کە هەموو ژیانی لە پێناو زمانی نەتەوەیەکی بندەستدا وەپشت سەر دەنێت،کاتێک ئەم نەتەوەیە لە پارێکی نیشتمانە لەت لەتکراوەکەیدا دەبێتە خودان دەستەڵات،هەر کە شاعیر وەک هەمیشە دەبێتە دەنگی دلێری نەتەوەکەی و تەنێ خۆی بە مڵکی لایەن و پارتێک دانانێت،سەد مخابن ڕۆژانی بێ میهری ل□ □□و د□گەن. شێرکۆی شاعیر هەتا دوا دەمی ژین هەر مەراقی ئەو ڕۆژانەی لە دڵ دەرناچێت کە ناهێڵن بەرهەمی "ئێستا،کچێک نیشتمان□"،ب□ سیحری دەنگەکەی بخوێنێتەوە.

هەڵۆی کوڕی ئیشارەت دەداتە ئەم پرسە و دەنووسێت:"بە درێژایی ئەم ساڵانەی ژیانی کۆتایی باوکم،یەکێک لەو شتە کەمانەی تا مردنیش لە دڵی دەرنەچوو،ئەو ڕێگری□ بوو کە لە مێژوودا بوو بە پەڵەیەکی ڕەش و عار بە نێوچەوانی د□ست□ت□□اتداران و لیژنەی ئەمنیی ئەوسای سلێمانییەوە". (سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی،ل 72)

هەڵۆ لە زۆر شوێنی ئەم کتێبەدا لە هەمبەر هاوڕێیانی نێو جەرگەی شۆڕش و خەمساردییان بەرانبەر شێرکۆی باوک،زمانی بە گلە دەپژێت و دەنووسێت:"گلەیی من،لە ڕوانگەی ئەو نزیکییەی باوکم لە کۆمەڵێ لەو

هاوڕێیانەوە بوو، کە ڕۆژانێک لە ناو شۆڕشی نوێدا لە شاخ پێکەوە بوون. خۆ ئەگەر ئەوە شانازیی بێت بۆ ئەوان، ئەوا بەشێکی ئەو شانازییەش بەر باوکم دەکەوێت، کە لە جۆشدانی پێشمەرگە و شیعری بەرگریی و داگیرساندنی ئەو (مەشخەڵە)ی ڕێگای چەندین شەهیدی قارەمان بوون". (هەمان سەرچاوە، ل134)

هەڵۆ، مرۆی نێو شاخ و دەستەڵات بۆ دوو جۆرە مرۆی جیاواز دادەنێت و دەنووسێت: "مەلا بەختیار کە خۆی بە دەروێشی شیعرەکانی شێرکۆ دەزانێ، ڕەخنەی لێ گرتم لە ڕێگەی (کاک عەبدولڕەزاق فەیلی) یەوە هەواڵی باوکمیان پرسیوە، وەک ئەوەی خۆیان دەستی تەلەفۆنیان بەخێنەوە بووبێت!". (سەرچاوەی پێشوو، ل 137)

وەک هەڵۆ ئیشارەتی پێداوە، "فارەق مەلا مستەفا" کە سەرمایەدارێکی گەورەی کورد و لایەنگری ئەدەبی کوردییشە، هاوڕێیەکی دێرین و لە مێژینەی شێرکۆ دەبێت و بە "ڕەفیقی عومری" دادەنێت. هەڵۆ، هەروەها ئاماژە بەم خاڵەیش دەدات کە پاش گەڕانەوەی تەرمەکەی باوکی بۆ کوردستان، فارەق مەلا مستەفا لە سەردانێکی بۆ هۆتێل و لای نزیکانی شێرکۆ، بیرەوەرییەک دەگێڕێتەوە کە جارێک شێرکۆی باوکی بەم سەرمایەدارە کوردەی وتووە: "فارەق تۆ ئەو هەموو کار و پرۆژەیە ئەنجام ئەدەیت، حەق بوو پەیکەرێکیش بۆ "گۆران"ی شاعیر دروست بکەی، لە منارەکەی مزگەوتی گەورە، بەرزتر بێت". هەڵۆ دەڵێت، کاک فارەق لەو دانیشتنەدا وتی: "بەڵێ منیش بڕیارم داوە ئاواتەکەی بهێنمە دی و پەیکەرێک بۆ گۆران و پەیکەرێکیش بۆ شێرکۆ بەرانبەر یەک دروست بکەم، لە منارەکەی مزگەوتی گەورە، بەرزتر بێت". (هەمان سەرچاوە، ل 293 و 294)

هەڵۆ گلە لەم سەرمایەدارە کوردە دەکات کە هێشتاکە بەڵێنەکەی جێبەجێ نەکردووە و دەنووسێت: "دروستکردنی مێژوو هەر بەڵێن نییە، کردار و نەخشاندنی شەرتە!". (هەمان سەرچاوە، ل 294)

هەڵۆ، هەر بۆ مێژوو، وەفای "مەریوان هەڵەبجەیی" نووسەرمان لە هەمبەر شێرکۆدا بۆ دەگێڕێتەوە کە کاتێک لە نزیکەوە پێی بەوە دەبات کە شێرکۆ، ژێی قوڕگی لەکار کەوتووە، ئامادەیی خۆی دەردەبڕێت کە ژێی قوڕگی خۆی پێشکەش بکات. هەروەها زۆر بەڕێزەوە دەنووشتێتەوە و کڕنووش بۆ گەورەیی مێژووی شێرکۆ و ماڵباتەکەی و هەر هەموو بەرهەمە شیعرییەکانی دەبات.

هەڵۆ شێرکۆ بێکەس، لە کتێبی "سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی"دا باس لە سۆراخ گرتنی دوو سیاسەتمەداری کورد، بەڕێزان دوکتۆر "فوئاد مەعسووم" و دوکتۆر "مەحموود عوسمان" دەکات کە شێرکۆیان بە سەروەتێکی نیشتمانی لە قەڵەم داوە. (ل 138)

هەڵۆ، ئیشارەت بەم خاڵەیش دەدات کە شێرکۆی باوکی ویستوویەتی

ماڵەکەی بکرێتە مۆزەخانە کەچی هەڵۆ گوتەنی:"ماڵەکە وەختە مۆرانە بیخوات،هەموو شتەکانی شێرکۆ بێناز لەوێدا،لە ژێر ڕەحمی شێدا کەوتوون و گیان دەدەن، بەڵام بێباکی و ڕاستگۆیی شێرکۆ سەری بەرزە و زیندووە".(هەمان سەرچاوە،ل 173)؛ هەروەها دەنووسێت:"ئێستایش دوای پتر لە 40 ساڵ مارشی ئەو حیزبە(مەبەست یەکێتییە)هەر شیعری باوکمە، بەڵێ ئەوەیش وەفای سەرکردایەتیی یەکێتیی بەرانبەر ئەو شاعیرە! ئاخر ئێوە هێندەی کۆماری ئیسلامییشتان پێ نەکرا،کە ماڵی (هێمن موکریانی)کردە مۆزەخانە!".(هەمان سەرچاوە،هەمان لاپەڕە)

"توانا ئەمین"،نووسەرێکی هزرڕوونی نهای کوردە کە سەبارەت بە شێرکۆ بێکەس دەنووسێت:" شێرکۆ بێکەس تەنها باوکی قۆناغێک لە شیعری کوردی و نوێکەرەوەی زمانی کوردی نییە،شێرکۆ بێکەس ڕیزپەڕێکی ئاوارتەیە، ئەگەرچی خەڵکی سلێمانییە، بەڵام شیعری ئەو، بۆ مەهاباد و قامیشلی و بۆ دیاریب□کر و بۆ هەولێر و بۆ دهۆک و بەشی شێریشی وەک هەمیشە بۆ کەرکووکی خوێناویی و بریندارە… شێرکۆ بێکەس زیاترە لە ناوێک،شێرکۆ بێکەس سەروەتێکی ڕۆحیی و نیشتمانییە بۆ هەر کوردێک لە هەر شوێنێکی ئەم سەرزەوی□ بێت".(سەرچاوەی پێشوو،ل246 و 247)

هەڵۆ بە ویژدانەوە ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە و لە کوێ وەفای بینیبێت ،وەک خۆی باسی لێوە دەکات و لە شوێنێکدا هەڵوێستی دوکتۆر بەرهه□م ساڵح و مەلا بەختیار بۆ هاتنەدی وەسێتەکەی شێرکۆ بێکەس(ناشتنی لە پارکی ئازادیدا) بەرز دەنرخێنیت کەچی ئیسلامییەکان دژ بەمە دەوەستنەوە؛ تەنانەت ک□م□□□ی ئیسلامی بایکۆتی پرسەکەی شێرکۆ دەکات.

نیشتمانێکی نغرۆی نێو گەندەڵی و باڵادەستبوونی لایەنێک و نەبوونی ئیرادەیەکی بڵند بۆ دروستکردنی هەرێمێک بۆ هەمووان، یەک لەو پرسە جەوهەریانە دەبێت کە شێرکۆ هەمیشە لە هەمبەریدا دەم بە هاوار دەبێت.

شێرکۆ لە نامەیەکی بۆ مام جەلال زۆر ڕەخنە لە شێوازی دەستەڵاتدارێتی و حوکمڕانیی نێو هەرێم و تێکەڵکرانی حیزب و حوکوومەت و گەندەڵیی هەمەلایەنە دەگرێت.

کێ هەیە و حاشا لە خۆشەویستی شێرکۆ بێکەس لە ناخ و گیانی هەر هەموو کورداندا بکات! هەر لە ڕۆژە پاییزییەکانی شاعیردا،ڕۆژێک دەبووایە بچێت بۆ تاقیگە و نموونەی خوێنی لێ وەربگیردرێت. لە بەختی وی،تاقیگەکە جمەی دێت لە خەڵک و شێرکۆ بێتاقەت دەبێت کەچی لە هەمان ساتدا کوردێکی گەلپەروەر هەتا مامۆستا دەبینێت،لێی دەچێتە پێش و دەڵێت: "مامۆستا گیان،من ژمارە یەکم،ئەمە بۆ تۆ و ژمارەکەی خۆتم بەرێ؛من ناهێڵم تۆ لەم سەرەیەدا بوەستی".(هەمان سەرچاوە،ل 53)

کوردستان بە هەموو پارچەکانیەوە لای شێرکۆ بە یەک دید سەیر دەکرا و ئەوەی ئاشنا بە شیعری ئەم شاعیرە بێت،دەزانێت ورکە و پەرۆشە سەرەکییەکەی شێرکۆ،تەنێ کوردستانەکەی بوو و بەس. هەموو پارت و ئالییەکی کوردستانی لا خۆشەویست بوو. هەڵۆ سەبارەت بەم پرسە دەنووسێت:"هەرگیز هەستم بەوە نەکردووە فەزڵی لایەک بدا بەسەر لاکەی تردا،بە پێچەوانەی ئەوانەی هەمیشە باوکمیان لەسەر لایەنێک حیساب دەکرد!".(سەرچاوەی پێشوو،ل 86)

ئەم کتێبە ڕاستە خەمنامەی شێرکۆ بێکەسە،لە دید و بۆچوون و ڕوانگەی شاعیرێکی خودان ئەزموون بەرانبەر گەلێک پرسان دەخاتە بەر دیدەی خوێنەر. وریایی هەڵۆ لێرەوە دەردەکەوێت کە ناهێڵێت کتێبەکە هەر چاو بە گریان بێت و لە هەر لاپەڕەیەکدا دەپەرژێتە سەر گۆشەنیگایەکی شێرکۆی باوک و بە دیویەکی دی،خوێنەر بە هزرڕوونیی ئەم مرۆ مەزنە ئاشنا دەکات.

گۆرانی،یەک لەو هاوڕێ هەرە نزیکانەی شێرکۆ بێکەس دەبێت کە تا دوادەمی ژین ئەم حەزە دەروونییە لە لای ئامادە دەبێت. سەبارەت بە تەکستی گۆرانی دەڵێت: "تەکستی گۆرانی(نەک شیعر)ئەبێ ئاسان بێ،زوو لەبەر بکرێت و لە هزری خەڵکدا بمێنێتەوە".(هەمان سەرچاوە،ل 100)

سەبارەت بە توانا هونەرییەکەی هونەرمەند "پەیوەند جاف"یش دەڵێت:"تۆ دەنگەکی بەهەشتیت پێوەیە!من لە هیچ دیدار و چاوپێکەوتنێکدا ئەمە باس ناکەم با نەڵێن مەتحی زاواکەی خۆی دەکات،بەڵام ئامۆژگاریی من بۆ تۆ ئەوەیە بجووڵێیت و تۆزێ گورجوگۆڵتر و چالاکتر بەرهەمەکانت بڵاو بکەیتەوە".(سەرچاوەی پێشوو،ل 101)

شێرکۆ،شەیدای دەنگ و گۆرانییەکانی هونەرمەندانی وەک محەممەد ماملێ،حەسەن زیرەک و مەزهەر خالقی دەبێت.

ه□□□،پەیوەندی نێوان شێرکۆ و خالقی،بە پەیوەندییەکی دۆستانە و ڕۆحی دادەنێت و دەڵێت،کە هەواڵی مەرگی شێرکۆ بڵاو دەبێتەوە،خالقی یەکەم کەس دەبێت بە دەشکاوی و چاوی پڕ ئەسرینەوە سەردانی دەزگای سەردەم دەکات. هەڵۆ هەروەها دەڵێت:"باوکم هەمیشە شەیدا و خۆشەویستی شیعرەکانی بە دەنگی خالقی دەربڕیوە".(سەرچاوەی پێشوو،ل278)

یەک لە خاڵە سەرنجڕاکێشەکانی نێو ئەم کتێبە ئەوەیە کە لەم لقەوە بۆ ئەو چڵ باز دەدات و تەنێ لەسەر چڵێک ناوەستێت. لە ئەدەبەوە ڕوو لە هونەر دەکات و لەوێشەوە بە نێو دنیای سیاسەت باز دەدات و دیوی ڕاستینەی ڕووداوەکانی نێو نیشتمانمان بۆ دەردەخات.

نەوشیروان مستەفا لە لای شێرکۆ بێکەس خاوەنی سەنگێکی تایبەت بووە؛شێرکۆ لە کتێبی "نووسین بە ئاوی خەڵەمێش"دا بە وردی لەسەر

کەسایەتی نەوشیروان مستەفا باسی کردووە. لە کتێبی “سەد و یەک تەنیایی”شدا دیسانەوە ئاوڕی لەم کەسایەتییە داوەتەوە. هەڵۆ دەنووسێت:”کاک نەوشیروان جێگەیەکی تایبەتی لە دڵی باوکمدا هەیە”.(سەرچاوەی پێشوو،ل141)
هەروەها دەنووسێت:”کاک نەوشیروان بە باوکمی وت: تۆ شاعیرێکی گەورەی بۆ شۆڕش و پێشمەرگە، بڕوا بکە نیوەی ور□ بەرزیی پێشمەرگە بە هۆی شیعرەکانی تۆوەیە”.(هەمان سەرچاوە،ل 142)
ک□ ب□□ت و ورد□ خو□ن□ن□وەیەکی بۆ شیعری شێرکۆ بێکەس ه□ ب□□ت و بت□وان□ت نک□□□ی لە زمانە زەنگینەکەی بکات! شاعیری نەتەوەیی”عەبدوڵڵا پەشێو”سەبارەت بە مەزنیی شێرکۆ دەڵێت:”زمانی کوردی بە دەست شێرکۆوە زەلیل بووا!”.(سەرچاوەی پێشوو،ل 63)
شێرکۆ بە زمانە ئاورینەکەی دەناسرێتەوە کەچی کاتێک بەو ئازارەوە گیرۆدە دەبێت، ئیتر ناتوانێت بپ□یق□ت و بۆ خۆی وەرامی خزم و هاوڕێیان بداتەوە، بۆیە بە نیگا، دەزانیت ئاورێک لە ناخی وەر بووە . ئەمە قسەی هەڵۆیە سەبارەت بە شێرکۆی مەزن ئەو دەمانەی زمانە پاکژ و زوڵاڵەکەی دەشێوێت:”کاتێ قەڵای من ڕووخا،کە باوکم زمانی قسەی شێوا!”.(سەرچاوەی پێشوو،ل159)
هەڵۆ،هاوڕێ هەرە نزیکەکەی دوا ساتەوەختەکانی تەنیایی شێرکۆ بێکەس،لەم پەڕتووکەدا پەردە لەسەر گەلێک نهێنی سەبارەت بە دوا بەرهەمەکەی شێرکۆ(یادەوەریی پاسکلیلێکی کەرکووکی)هەڵدەداتەوە کە ئەم شاعیر مەزنە ویستوویەتی لە ڕێی ئەم بەرهەمەوە مێژووی شاری کەرکووک و کوردستانیبوونیشی بگێڕێتەوە و یەک لە بەرهەمە هەرە مەزنەکانیشی بێت. خەمی شێرکۆ لەم بەرهەمەدا هەر خەمی گشت کەمە نەتەوایەتییەکان و زمانی جیاواز و بەها ئینسانییەکان و گرینگتر لە هەمووانیش،سەلماندنی کوردستانیبوونی کەرکووک دەبێت. هەڵۆ ئیشارەت بەم خاڵەیش دەدات کە هەرگیز بە خەیاڵیشیدا نەهاتووە پاش باوکی، بەرهەمەکە تەواو بکات بەڵام ئاگاداربوون لە هەست و نەستە شیعرییەکەی باوک و پرسیارکردنی ورد لەسەر ئەم بەرهەمە و هێنانەدی ئاواتەکەی باوک و ساڕێژکردنی برینی سەر ڕۆحی خۆ، بە هۆکاری تەواوکردنی ئەم بەرهەمە دادەنێت. هەروەها دەڵێت کە دەقەکەی پێش بڵاوبوونەوە، نیشانی ڕەئووف بێگەرد، فەرهاد شاکەلی، دوکتۆر ڕێبوار سیوەیلی، توانا ئەمین، سارا عومەر و دوکتۆر شیروان میرزا داوە و داوای لە هەر کامەیان کردووە، سەرنجی خۆ بخەنە ڕوو. ئەرچی هەڵۆ هەر لەسەر ئەم کارە، بەرەوڕووی کۆمەڵێک ڕەخنەی توند و تیر و توانج بووەوە.
هەڵۆ لە کتێبەکەیدا خاکەڕایی شیرکۆی مەزنمان جارێکی دی وەبیر دێنێتەوە. دەنووسێت:”لێم پرسی: بابە بۆ لە نووسینێکتدا وتووتە: من

لای خۆم ئەو شاعیرە گەورەیە نیم،کە خەڵکی باسی ئەکەن،لە وەڵامدا وتی: نووسەر و شاعیر نابێ وەکوو تاووسی لەخۆبایی لە لای خەڵکەکەی دەرکەوێت، ئەبێت سادە و ساکار وەکوو کوکوختییەکی ڕەنگ خۆڵینی ئەو دەشت و دەرە وابێ".(هەمان سەرچاوە،ل 181)

شێرکۆ،شاعیر وەک سنعەتکار دەبینێت و شیعرنووسین بە سنعەت دەزانێت. هەڵۆ هەر جارە و نهێنییەک لە ناخە شیعرییەکەی شێرکۆمان بۆ ئاشکرا دەکات. دەڵێت:"لێم پرسی: تۆ زوو زوو هونەری شیعرنووسین دەگۆڕیت،کورتەشیعر بۆ قەسیدەی درێژ،بۆ ڕۆمانەشیعر و بۆ دەقی واڵا؟ لە وەڵامدا وتی: من نامەوێ لە کۆڵانی هەورێکدا قەتیس بم،من ئەمەوێ ئاسۆی فڕینم فراوان بێت، ئەگەر هەموو ساڵێ(کاژێکی شیعریی) فڕێ نەدەم، ئەمرم!".(سەرچاوەی پێشوو،ل 182)

شێرکۆ وەک چلۆن شیعرەکانی بۆ هەمیشە بۆ ئەدەبی کوردی دەوری ڕۆژ دەبینن،هەمیشەیش بۆ نووسین،ڕۆژی لە لا میوان دەبێت. ئەوەتانێ سەبارەت بەم پرسە دەڵێت:"کە دنیا تاریک ئەبێ،ناتوانم بنووسم! من هەموو نووسینەکانم لە بەیانیان و لە ڕۆژدا ئەنووسم و بە کەمی و زۆر بە دەگمەن، بە شەو نووسیومە".(سەرچاوەی پێشوو،ل 101)

سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی،چیرۆکی تلانەوەی ماڵباتێکی نغرۆی نێو شیعرە بە ئازارێکی جەرگبڕەوە کە چلۆن بە بەرچاویانەوە،ڕۆژانە شەمی گیانی ئەم ڕۆحە مەزنە دەتوێتەوە.

“شەفیقە سەعید"،ئەو شاخان□ی لە شیعری شێرکۆ بێکەس دا بە هەسارەیەکی هەمیشە گەش دادەندرێت،لە لای ئەم شاعیرە مەزنەیش بە خودی چیای میهر و خۆڕاگری وەسف دەکرێت. شێرکۆ لە بیرەوەرییەکانیدا سەبارەت بەم خانمە نازنینە دەنووسێت:"ئاواتمە مەرگم پێش مەرگی دایکم کەوێ و مەرگی نەبینم". (هەمان سەرچاوە،ل 266)

بەڵام لای دایک(شەفیقە سەعید)،پێشمەرگەکانی کوردستان بە کوڕی وی دادەنرێن. کەچی ئەوەندە ئاشقی شێرکۆی کوڕ دەبێت کە هەموو مەینەتییەکانی ژیان لە چاو مەرگی شێرکۆ بە هیچ دادەنێت. وەسیەت دەکات کاتێک دەیشۆن،دواجار بە لای ڕاستدا دابنرێت بۆ ئەوەی هەرچی تاڵی و زووخاوی مەرگی شێرکۆیە لە گەروویەوە بچێتە دەر و نەیباتە ژێر گڵ.

هەڵۆ شێرکۆ بێکەس کە لە نزیکەوە چاو لە توانەوەی ئەو چیای میهرە دەکات،ئاورێک لە گیانی بەر دەبێت و دەنووسێت:"بە سەرنج و سەیرکردنی ئەودا تێگ□یشتم،چاوی خۆرنشین و چاوی ئەم کۆچەی باوکم، یەک چاون؛ بۆنی شێداری قسەکانی و سەفەری ئەسرین و بۆنی شیعری غەریبی و بۆنی مال□ئاوایی هەر یەک بۆنن".(هەمان سەرچاوە،ل 106)

زمانی نووسینی ئەم کتێبە،زمانێکی سادە و ساکار و بێ گرێ و گۆڵی کوردییە کە زۆر زوو پەیوەندی لەگەڵ خوێنەردا دروست دەکات و ئەوەندە وشە و پەیقی نازەنینی تێدایە، مرۆ کە دەست بە خوێندنەوەی دەکات، پێی خۆشە هەتا دواپەڕە دەستبەرداری نەبێت. دیارە لە نەوەی بێکەسی گەورە و شێرکۆی مەزنیش هەر چاوەڕوانی ئەوە دەکرێت. هەڵۆ بە نووسینەوەی ئەم یادەوەرییە خەمینانە دەمانباتەوە بۆ دوێنێ و پەرەی تەمەنە بەرهەمدارەکەی باوک و لەوێوە چەپک چەپک گوڵاڵەسوورەی نیشتمانمان بۆ دێنێتەوە. هەڵۆ بە دەم گێڕانەوەی ئەم ڕۆژە تاڵانەوە،شارایەک مەچیاری لە باوکەوە وەردەگرێت و ئەم هەگبە ڕەنگاڵەییە لەگەڵ خۆ بە جیهاندا دەگێڕێت. هەڵۆ لە ڕێی گێڕانەوەی ئەم بویەرە دەهەژێنانەوە، توانای خۆی لە نووسینەوەی ڕووداوەکانمان بە دەردەخات. من بۆ خۆم پێشتر یەک لەو کەسانە بووم کە بە توندی دژ بە کارەکەی هەڵۆ بووم(درێژەدان بە تەواوکردنی بەرهەمە شیعرییەکەی شێرکۆ) بەڵام پاش خوێندنەوەی ئەم کتێبە و ئاشنابوون بە هەست و نەستەکەی هەڵۆ و زمانی پاکژ و سادە و ساکاری و هەروەها ئەوەی تا چەندە لە بەرانبەر باوکدا بە ئەمانەت و ئەوپەڕی ڕاستبێژییەوە هەموو شتەکان وەک خۆی دەگوێزێتەوە، ئەو مافەی پێ ڕەوا دەبینم. ئەرچی هێشتا لەسەر ئەو باوەڕەم هەر کەسە و لە ژیاندا خاوەنی دنیابینی و ئەندێشەی جیاوازە نەخاسما ئەگەر ئەو کەسەیش گەورە شاعیرێکی وەک شێرکۆ بێکەس بووبێت. جوانیی کارەکەی هەڵۆ لەوەدا دەبێت کە پێش بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکە، پیشانی چەندان نووسەر و شاعیری ناسراوی دەدات و بە وردیش ئاگاداری سنووری نێوان شێرکۆی باوک و خۆیەتی.

خوێندنەوەی ئەم کتێبە و هەروەها کتێبی”نووسین بە ئاوی خۆڵەمێش”، بیرەوەرییەکانی خودی خۆمم وەبیر دێنێتەوە کە سەردەمێک بە ئەزموونێکی فرەوان و ناخێکی گڕگرتوو و شەیدای ڕاژە و خزمەت بە بواری میدیا و ڕۆژنامەگەریی کوردییەوە ڕووم لە باشووری کوردستان نا کەچی خەمینتر لە چارەنووسی میللەتەکەم، گەڕامەوە بن سێبەرەکەی دەستەڵاتێکی سەردەستی دی و ڕۆژانە لێرە بە بەرچاوی خەمەوە، غوربەتێکی هەژێنەر خەریکە دەنک دەنک لە ناخم دەخواتەوە.

جێی ئاماژەپێدانە کتێبی “سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی”، نووسینی هەڵۆ شێرکۆ بێکەس،ساڵی 2018،لە لایەن کتێبخانەی یادگار بۆ چاپ و بڵاوکردنەوەوە،لە چاپ دەدرێت. کتێبەکە،هەڵگری کۆمەڵێ وانەیەکی گرانباییە و بێگومان خوێندنەوەی بۆ هەمووان بە تایبەت ئەوانەی دوێنێ و ئەمڕۆ و سبەیش،لەگەڵ هەناسە شیعرییەکانی شێرکۆ بێکەس دا ژیاون و دەژین، بایەخ و تام و چێژی خۆی دەبێت.

مەرگ و مردنیش، قۆناخەکە لە خودی ژیان و ئەزموونی مرۆ بە پێیبردن

بەودیو ڕاستییەکان فرەوانتر دەکات. بۆیە دەڵێم مردن،قۆناخێکە لە ژیان،چونکە ئەوەی بەرهەمێک بە ژیان دەبەخشێت،حوکمی نەمریی خۆی واژۆ دەکات بە تایبەت گەر ئەم مرۆیەیش شاعیرێکی کاریزماتیکی وەک شێرکۆ بێکەس بێت کە سات بە ساتی ژیان و بەرهەمەکانی،ئاوێتەی خەم و ئازار و ساتەوەختی خۆش و ناخۆشەکانی نەتەوەکەین.
ژێدەر: سەد و یەک ڕۆژ تەنیایی،هەڵۆ شێرکۆ بێکەس،چاپی یەکەم(2018)،کتێبخانەی یادگار بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

هەمیشە لە سێبەردا … هۆمەر نەریاوی

نێوەڕاستی هەفتاکانی هەتاوی(نەوەدەکانی زایینی)بوو کە یەکەمین بەرهەمی شیعریی "فەرید زامدار"م بەردەست کەوت. ئەم بەرهەمە شیعرییە،هیچ ناونیشانێکی لەسەر نەبوو هەر بۆیە بە دەفتەرە شیعری "بێ ناونیشان"ناوی دەرکرد و ساڵی 1990 بڵاو بووەوە. ئەو سەردەمە نازانم هۆکار چبوو ئەوەندە سەوداسەری خوێندنەوەی شیعری نوێ بووم. شتێک لە دەروونەوە بەردەوام هانی دەدام پتر بە نێو ئەو دنیا خەیاڵاوییەدا ڕۆ بچم. ڕەنگبێت وشە و چەمک و دەستەواژە نوێباوەکانی لای فەرید زامدار کە لە ناخێکی پاکژەوە هەڵدەقوڵان، یەک لە هۆکارەکانی ئەم پرسە بووبێت.
هەر لە نێو ئەو بەرهەمە شیعرییەدا، فەرید زامدار خاوەنی جیهانێکی شیعریی تایبەت بە خۆ بوو. کەمتر لە دووی لاساییکردنەوە بوو و هەردەم بیری لە داهێنان و نوێگەری دەکردەوە. دیارە نغرۆبوونی ئەم شاعیرە لە نێو دنیای ڕەنگدا ئەوەندەی دی لەسەر قووڵبوونەوەی لە نێو شیعردا دەوری بینیوە. ئەرچی شیعری فەرید زامدار، هەر لە هەمان سەرەتای نووسینەوە، مۆرکی خۆی پێوە دەبێت و کاتێک ڕوو لە نووسین دەکات، تیف تیفەی ڕۆح دەدات. بۆیە بۆ خۆی دەنووسێت: "نووسین، شێوەیەکە لە شێوەکانی کڕنۆش بردن بۆ وەحی ڕووح، تا حاڵەتی ڕووحیانەی شیعر پێنەگا و دروست نەبێ، شاعیری ڕەسەنیش دروست نابێ".

هەر ئەم خاڵە جەوهەرییە کە فەرید زامدار ئاماژەی پێ دەدات

واتە"کڕنۆش بردن بۆ وەحی ڕووح"لە شیعری ئێستادا کەمتر دەور دەبینێت هەر بۆیە مەودایەک کەوتووەتە نێوان شیعر و بەردەنگ و هەتا دێت خوێنەری شیعر کەم دەبێتەوە. هەڵبەت شیعری هەنووکە بەدەست گەلێک ئارێشەوە دەناڵێنێت کە دیارە ئەم پرسە پێویستی بە خەسارناسیی هەیە و لێکۆڵینەوەی تایبەتی گەرەکە. لەم ئاشووفتە بازاڕەی شیعردا پێ ڕوونە کە خراپ دەکارگرتنی تەکنەلۆژیایش دەور دەگێڕێت.شیعری ئێستا سەنگە ئەدەبییەکەی دابەزیوە و ئەمڕۆیش لای کەس[توێژەر و ڕەخنەگری ئەدەبییەوە]حاشا و نکۆڵی لێوە ناکرێت.

فەرید زامدار هەروەها دەڵێ:"ئەو کاتانەی کە دەنووسم،بیر ناکەمەوە بەڵام ئەو کاتانەی کە نانووسم بیر دەکەمەوە". خوێنەر و تەرەوانی ئێستا پێویستە بە بەهێزکردنی ڕۆحە ئەدەبییەکەی، پشت بە ئەزموونی ڕابردووی شیعری کوردی ببەستێت و تەنە دووی ئەزموونە تاکەکەسییەکەی خۆی نەکەوێت.

فەرید زامدار ، بەر لەوەی نووسەر و شاعیرێکی وردبین بێت،خوێنەرێکی وشیار و وریایە و هەرگیز لە خۆ نامۆ نابێت؛بۆیە خۆی دەڵێت:"لە بەئاگاییم بە هەموو زمانە جیا جیاکانی جیهان بیر دەکەمەوە بەڵام دەربڕینم کوردییە".
پێنووس لای ئەم نووسەر و شاعیرە کوردە ئەوەندە خودان سەنگە کە دەنووسێت:"قەڵەم نیشتمانە،لە هەر شوێنێکی زەمیندا قەڵەمێک بشکێ،منیش دەشکێم،قەڵەمێک زیندانی بکرێ،منیش لەوێم،قەڵەمێک ڕاو بندرێ،منیش ڕاو دەنرێم،قەڵەمێک ئازار بدرێ،ژانەکەی دەگاتە ڕووحی منیش،قەڵەمێک داگیر بکرێ،منیش داگیر دەکرێم،لە هەر کوێیەک قەڵەمێکی خێرخواز بانگم بکا ،دەچمە ئەوێ،.... هەموو قەڵەمە خێرخوازەکانی دنیا بە نیشتمانی ڕاستەقینەی خۆم دەزانم و هەموو نووسینە هونەریی و داهێنانە ئەدەبییەکانی جیهانیش بە هی خۆم دەبینم..،لە هەر کوێیەک قەڵەمێک ئازاد ببێ،منیش ئازاد دەبم".

فەرید زامدار بە شاعیرێکی داهێنەری نێو ڕووبەری شیعری هاوچەرخی کوردی دادەنرێت کە بە زمانێکی جوایەز دەنووسێت و شیعر دەدوێنێت. ئەوەتانە بۆ خۆی دەڵێ:"ئەوەندەی باوەڕم بە سەلیقەی زمان و سەلیقەی ڕووحیانەی وشە و سەلیقەی مۆسیقایی خۆڕسکی شیعری هەیە… ئەوەندە باوەڕم بە ڕێزمان و زانستی زمان نییە".

ڕوانگە و بۆچوونەکانی ئەم کەسایەتییە ئەدەبییە لەسەر شێعر و شاعیر بە ئێستایش هەر نوێ دەنوێنن؛تەمەنی ئەم پەیڤانەی دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی 30 ساڵ پێش نها کەچی بە هەنووکەیش هەر

تـــازەن. بە خۆی دەڵێ:"شـاعیری بەهرەمەنـد،زماناس و جوانـنــاس و بەهرەناس و هونەرناسەکی خەسکە،شاعیر، زمان دەنووسێ نەک زمانەکە شـاعیرەکە بنووسێ،مەبەستیشم لەوە شێوانـدنی زمـان نییە، بەڵکـوو تێکشکاندنەکی بابەتیانەی زمانەکەیە بە دروستکردنی زمانەکی ئەدەبیی سەربەخۆ و...."

یەکەکی دی لە تایبەتمەندییەکانی شیعری فەرید زامدار ئەوەیە کە شێـوە و فۆرم بـایەخەکی زۆری پێ دەدرێـت. ئەم شـاعیرە ئەرچـی گرنگییەکـی تـایبەت بە پەیـڤ و شێـوازی دەکارهێـنانی وشە دەدات و هەرگیز وەک شێوەی باو،وشە دەکار ناهێنێت لێ، بە تەنیا ئاوازی نەو شیعری لا مەبەست نییە و بیرکردنەوە لە کردەی وشەیشی لا زۆر گرینگە. بە خۆی دەڵێ:"بە تەنیا بیر لە مۆسیقای وشە ناکەمەوە بەڵکوو بیر لە کرداری وشەکەش دەکەمەوە".

خاڵەکی دی کە شیعری فەرید زامدار لە شاعیرانی دی جیا دەکاتەوە ئەوەیە کە جوگرافیای شیعری ئەم هۆزانە خۆی بە دەڤەرەکی دیار و تایبەتەوە نابەستێتەوە و وەک چلۆن ئازادانە تێدەفکرێت، بە شیعریش هەمان ڕوانگەی هەیە. هەر سەبارەت بەم پرسە دەڵێ:"نەمامی شیعر لە ناوچەیەک دەچەندرێ و لە ناوچەیەکی دی شین دەبێ و لە ناوچەیەکی دیکەش دەدوورێتەوە".

بە پێچەوانەی ژمـارەیەک شـــاعیر کە هەمیشە چەنـــد پلەیەک خۆ لە خەڵکـانی دی بە بـانتر دادەنێن،فەریـد زامـدار تەنێ شـاعیر بە جوایەزتر دەزانێت و قەت تووشی لەخۆبایبوون نابێت. بە خۆی لەم بـارەوە دەڵێ:"شـاعیر لە خەڵکـی ئاسـایی گەورەتـر و مەزنتـر نییە بەڵکوو جیاوازترە".

فەرید زامدار هەر دوابەدوای شاعیرانی وەک شێرکۆ بێکەس،عەبدوڵڵا پەشێو،لەتیـف هەڵمەت،ڕەفیـق سـابیر و … دووی ڕەوتـی نـوێکردنەوەی ئەدەب خاسما شیعری کوردی دەکەوێت و لەم بوارەیشدا گەلەک بەرهەمی ڕەنگـاڵەیی بە ڕووبەری شیعـــری کـــوردی دەبەخشێـــت. عوســـمان شەیدا،ســـەعدوڵڵا پەرەش،کەریـــم دەشتی،موحســـین ئـــاوارە،ئەنوەر قادرمحەممەد،فەرهـــاد شاکەلی،ئیســـماعیل محەممەد،جەلال مەلەکشـــا و گەلەک شـاعیری دی،لە هـاوڕێ و شـاعیرە هاوچاخەکـانی ئەم شـاعیرە نوێخوازە دەنە ئەژمار کە دواتر ئەم ڕەوتی تازەبوونەوەیەی نەو شیعـــری کـــوردی لە ڕێـــی کەســـانی وەک دلاوەر قەرەداغی،ئیســـماعیل خورمـــالی،هیوا قادر،بەختیـــار عەلی،مەهابـــاد قەرەداغی،مـــارف ئاغایی،قاســـم موئەیـــیدزادە(هەژێن)،یوونس ڕەزایـــی،کەژاڵ ئەحمەد و هتدەوە بەردەوام دەبێت.

بۆ وتن دەشێت كە “فەريد بەكرئەييووب” ناسراو بە “فەريد زامدار”ساڵى 1952(1331ى هەتاوى)لە هەولێر لەدايك بووە و سەرەنجاميش ئەم شاعير، پێشمەرگە، ڕۆژنامەوان و شێوەكارە ناسراوەى كورد، ڕۆژى 21ى جۆلاى 2019 (30ى پووشپەڕى 2719)لە تەمەنى 67 ساڵيدا ئاخى كوردستان بۆ هەميشە دەبێتە دوا مەكۆى و تێيدا ستار دەگرێت.
فەريد زامدار بە نێو سێبەردا هاتە نێو مەيدانى هەراوى شيعر و هەر لە نێو نسێى شيعريشدا ئۆقرەى گرت. سەرەتا و هەتا هەنووكەيش من، فەريد زامدار زێتر لە ڕێى شيعرەوە دەناسم ئەرچى شێوەكار، ڕاگەيانكار و ڕۆژنامەوانێكى ديارى نێو كورديش بوو.

بەرهەمە شيعرييەكانى فەريد زامدار بريتين لە:

برووسكەى هەورى مەبەستێك،شيعر،چاپى يەكەم،چاپخانەى شيمال، كەركووك،1973
ژوانى سێبەر،شيعر،چاپى يەكەم،چاپخانەى جمهوور، موسڵ، 1970
ماكرۆكۆسم(گەورەترين جيهان)،شيعر،چاپى يەكەم،1996
ميكرۆكۆسم(بچووكترين جيهان)،چاپى يەكەم،1996
ستێكس،وەزارەتى ڕۆشنبيرى،چاپى يەكەم،چاپخانەى قەڵا،سلێمانى،1997
Toho،لە شەوى يەك دەققەييدا،چاپى يەكەم،سلێمانى،1999
مردنى ئەندازەيى پەنجە شێتەكانى شەيتان،چاپى يەكەم،سلێمانى،2001
ئەنيمامۆندى،چاپى يەكەم،سلێمانى،2006
شەڕى وشەكان و نيو نوقتە لە ژێر نيودا، بڵاوكراوەكانى وەزارەتى ڕۆشنبيرى،چاپى يەكەم،سلێمانى،2007
مردنى بازنەيى، لە بڵاوكراوەكانى سەنتەرى لێكۆڵينەوەى فيكرى و ئەدەبى نما،چاپى يەكەم،چاپخانەى شەهاب، هەولێر،2012
بارانى چل شەوە، بڵاوكراوەكانى مەڵبەندى گشتيى يەكێتيى نووسەرانى كورد،چاپى يەكەم،چاپخانەى ڕۆژهەڵات، هەولێر،2013
ڕێ و نووسەرى ڕێ، بڵاوكراوەكانى مەڵبەندى گشتيى يەكێتيى نووسەرانى كورد،چاپى يەكەم،چاپخانەى ڕۆژهەڵات، هەولێر،2013
ناوچەيەك لە ژوورە دزراوەكە، بڵاوكراوەكانى مەڵبەندى گشتيى يەكێتيى نووسەرانى كورد،چاپى يەكەم،چاپخانەى ڕۆژهەڵات، هەولێر،2013
ئيمزايەكى بزر بە قەڵەمى شاعيرێك، بڵاوكراوەكانى مەڵبەندى گشتيى يەكێتيى نووسەرانى كورد،چاپى يەكەم،چاپخانەى ڕۆژهەڵات، هەولێر،2013
دوايين ئێوارەخوان، بڵاوكراوەكانى مەڵبەندى گشتيى يەكێتيى نووسەرانى كورد،چاپى يەكەم،چاپخانەى ڕۆژهەڵات، هەولێر،2013
ئۆكتافيا، پێكە خوداييەكانى لاتەريكى، بڵاوكراوەكانى مەڵبەندى

گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013
گەردوون لە پیلانێکی شیعریدا، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013
دەریاچەی ئاگر، بڵاوکراوەکانی مەڵبەندی گشتیی یەکێتیی نووسەرانی کورد،چاپی یەکەم،چاپخانەی ڕۆژهەڵات،هەولێر،2013
(.…)
بەر لەوەی ئێوە بمکوژن
من دەمێکە خۆم کوشتووە
بەر لەوەی ئێوە بمنێژن
من دەمێکە خۆم ناشتووە
بەر لەوەی ڕوانینم بدزن
من دەمێکە چاوەکانم داخستووە
بەر لەوەی ئێوە پێم بڵێن
سەردەمێکە
من خۆم بە خۆمم وتووە
بەر لەوەی ئێوە پارچەم کەن
زەمانێکە
من خۆم بە خۆمم کردووە
سەرچاوەیەکی زۆر شەلوم
دەمێکە هەوکی خنکان و داڕژانی خۆم گرتووە
لەسەر پشتی هێڵەکانم
خەتان هەڵوەشێنن و، بڵێن
سەفەری من
مردن ڕێگای نەگرتووە
لە ناو جەستەی خۆم دەڕۆم و
تەماشای ڕۆیینی پیادە و
تەرمی نەمردووی خۆم دەکەم
لەگەڵ پێکەنینی مردن
خۆم لە ناو خۆم
چاوەڕێی ژیانی خۆم دەکەم….

(……..)
لە باتی خوێن… ڕەحم دەمژی

ئەی نەهەنگی…
عیشقی کوژراو
ئەگەر ستەم سندم بکرێ
هەموو چاوێک
بەهرەی جوانی بەردەکەوێ
حەز بە ئازاری کەس ناکەم
بە ناڕەوا
من ئازادیم لە کەس ناوێ…!

ژێدەر:

- دیوانە شیعری "بێ ناونیشان"ی فەرید زامدار،چاپی یەکەم،ساڵی 1990
- ڕووپەڕەی شاعیر لە فەیسبووک
- ژمارەیەک ماڵپەڕەی کوردی

داربەڕوو … هەمەر نەریاویی

ڕۆژێک تەنیا
ڕێبواری ڕێگای سووتان بووم،
مەلێکی ڕەنجەڕۆی شاخ و بەندیی دەواری گریان بووم.
ڕێگام بڕی، کەلار گەڕام،
گۆپکەی دەرکرد
زاری هۆنراوەی بەستراوم،
هاتە بەرهەم چڵی درەختی تاساوم.
زۆر شتم دی،دەمێک ڕامام،
بەڵام بەژنی لاوازی
داربەڕووی لاپاڵێکی نیشتمانم کەوتە بەرچاو.
بۆ پێشەکی خۆم تێکەڵ کرد
بە لق لقی بەساڵاچووی
ئەو شادارە،
پڕ ئازارە،

دڵ نازارە.
سەوزە گەڵای فرمێسکی ڕشت،
خۆم ڕانەگرت،پرسیارم کرد:
ئەرێ هۆ مەشخەڵی بریان،
سەرچاوەکەی سۆزی کوێستان،
کام تەوری دژ، چاوی تاوان
بۆتی هانی بەرگی خەزان؟!
داربەڕوو وا هاتە وەڵام:
لەو ڕۆژەوەی
هەواری سووتان و گریان،
خاک و خۆڵی گوند بە گوند
و
شار بە شاری نیشتمانی بەردەباران،
بوو بە کێڵگە و گڵکۆی یاران.
پەڕم نەما، سووتام،برژام
بۆیە وەها کز ئەنوێنێ،
لق و باڵام، لق و باڵام.

سەرنجێک: تەمەنی ئەم هۆنراوەیە دەگەڕێتەوە بۆ پتر لە 30 ساڵ لەمەوپێش کە بەدیار مەزاری کۆرپەلەیەکی هەڵەبجەییەوە نووسراوە. ئەم تابلۆیە، یەکێکە لە بەرهەمە هونەرییەکانی شێوەکاری ناوداری کورد “ڕێبوار سەعید” کە گوزارشت لە هێمای “هەڵەبجە” و تاوانە دژە مرۆیی و دڵهەژێنەکەی ڕژێمی لەناوچووی بەعسی سەددام دەکات.